magazin istoric

ANUL XX NR. 3 (228) MARTIE 1986

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XX
Nr. 3 (228)
martie 1986

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

GLORIOASA ANIVERSARE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

● **Rădăcini istorice:**
N. Copoiu 2

● **Tradiţii ale alianţei muncitoreşti-ţărăneşti. Bresiele muncitorilor de pămînt:**
M. Ştefan 2

Constantin Brîncoveanu—Dimitrie Cantemir: rivalitate sau colaborare?:
Ion-Radu Mircea 9

George Coşbuc — „o părticică de suflet în sufletul cel mare al Academiei“:
Lucian Valea 13

Sucevița şi Galata — un testament şi un act de naştere artistic:
Scarlat Porcescu 17

1867-1918. Dualismul austro-ungar — o nefastă experienţă a trecutului:
Mircea Muşat 20

Meşteri de frumos ai Ţării Româneşti:
Constantin C. Bălan 24

Viena — 1934. Lucian Blaga — diplomat (II):
Constantin I. Turcu 27

Pe urmele strămoşilor (IX):
Ion Popescu-Puţuri

Răstălmăciri şi falsificări ale istoriei:
Ştefan Pascu 33

Pasiune pentru istoria românilor:
Keith Hitchins 41

În Bucureşti, acum 50 ani 54

Istorie şi prezent la Borsec-Băi:
Vasile Smărăndescu 59

● **Povestea unei legitimaţii:** *S. Skriabin*... 43 ● **Pentru învinşi, războiul continuă:** *Tin Hla Thaw*... 45 ● **Cursa spre Roma (II):** *Dan Kurzman*... 49

● **Cărţi sosite la redacţie...** 42 ● **Concursul Magazin istoric, ediţia 1986...** 61 ● **Poşta Magazin istoric...** 63

COPERTELE NOASTRE

① ④ Mărturii ale străvechii culturi şi civilizaţii din Birmania: a) pictură din secolul XVIII, înfăţişîndu-l pe Nimi, un prinţ legendar; b) construcţie din sec. XII, remarcabilă prin stilul arhitectonic. Detaliu; c) statuia aşa-numită „păzitorul colinei“, situată în faţa uneia din numeroasele pagode din Mandalay — capitala ţării pînă în 1886; d) placă de ceramică emailată ce împodobeşte templul Ananda, datînd din sec. XII; e) obelisc ridicat un veac mai tîrziu; f) reprezentaţie teatrală clasică, tablou din veacul XVIII (**Pentru învinşi, războiul continuă**, p. 45)

② Despina doamna oferind domnitorului Neagoe Basarab daruri pentru construirea ctitoriei de la Curtea de Argeş — ce va deveni monument reprezentativ al arhitecturii medievale româneşti, realizat prin „meşteşugul cel scump“ al artiştilor din veacul XVI. Pictură anonimă din sec. XIX (**Meşteri de frumos ai Ţării Româneşti**, p. 24)

③ Ctitoria Movileştilor Sucevița a stîrnit unanima admiraţie pentru armonia arhitectonică, diversitatea picturilor interioare şi exterioare (cum o dovedeşte şi această frescă ilustrînd scene de muncă), bogăţia coloristică — fiind pe drept cuvînt caracterizată ca un monument al civilizaţiei româneşti (**Sucevița şi Galata — Un testament şi un act de naştere artistic**, p. 17)

Partidul Comunist Român își trage seva și vitalitatea din glorioasa istorie de milenii a poporului nostru, din toate evenimentele și luptele desfășurate de-a lungul vremurilor; el își afirmă hotărîrea de a asigura, în noile condiții istorice, dezvoltarea continuă, pe o nouă treaptă, a civilizației și vieții întregului nostru popor, de a-i făuri un viitor demn și liber, viitorul comunist.

NICOLAE CEAUȘESCU

RĂDĂCINI ISTORICE

Dr. N. COPOIU

30 martie 1973. Capitala și, odată cu ea, întreaga țară, trăiește un moment cu multiple semnificații: în prezența secretarului general al partidului, președintele țării, în sala Palatului Republicii Socialiste România are loc adunarea festivă consacrată împlinirii a opt decenii de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, glorioasă aniversare care dobîndește valențele unei mari sărbători a întregului popor. Este o atmosferă vibrantă, de mare însuflețire. În ampla cuvîntare pe care o rostește tovarășul Nicolae Ceaușescu se restituie conștiinței poporului nostru încă unul din marile momente ale istoriei patriei, arătîndu-se că *„adevăratele începuturi ale Partidului Comunist Român — care continuă cele mai înalte tradiții de luptă ale poporului și își are rădăcinile implîntate adînc în mișcarea muncitorească, socialistă din a doua jumătate a secolului trecut — coincid cu începutul activității partidului muncitoresc călăuzit de teoria revoluționară marxistă, creat cu 8 decenii în urmă"*. Astfel, pentru prima oară după opt decenii, importanța Congresului din 1893 de creare a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România este reliefată de adevăratele sale dimensiuni și semnificații istorice ca moment *„de cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră, pentru evoluția națiunii noastre, pentru afirmarea independentă a României"*.

Tradiții ale alianței muncitorești-țărănești

BRESLELE MUNCITORILOR DE PĂMÎNT

Magazin istoric a publicat numeroase articole consacrate activității desfășurate de socialiștii români în rîndul țăranilor, poziției lor în chestiunea agrară[1]. În 1887, ei au inițiat o amplă campanie de propagandă la sate în vederea organizării țăranilor în societăți profesionale. Începutul l-au făcut socialiștii ieșeni din jurul prestigioasei reviste *Contemporanul*, ale căror eforturi au fost încununate de succes. Primele societăți (bresle) au luat ființă la Iași, în cartierele periferice Nicolina și Tătărași, reunind peste 700 membri. Au urmat apoi alte asociații în județele Roman, Vaslui, Fălciu, Putna și Bacău. În numele „partidei muncitorilor", socialiștii răspîndeau la sate manifeste, broșuri, ziare și reviste, scrisori-apeluri. Țăranii, mobilizați de socialiști, au inițiat o susținută campanie petiționară, cerînd ușurarea învoielilor agricole, înlesniri pentru cumpărarea unor loturi de pămînt, corecta aplicare și respectare a legislației în vigoare, drepturi și libertăți politice, printre care dreptul la vot.

„Propaganda a început între tătărășeni [locuitori ai cartierului Tătărași], cei mai mulți agricultori. Moș Petrovici, agricultor din Tătărași, om deștept și entuziast, era șeful

[1] *Magazin istoric*. nr. 6/1969, 1-2/1981, 2/1982. 3/1983.

Masele populare răspund cu entuziasm proclamațiilor lansate de Tudor Vladimirescu. Adunarea de la Islaz din 9 iunie 1848 a marcat începutul revoluției în Muntenia. Divanurile ad-hoc constituite în 1857 reprezintă un original model politic românesc privind consultarea democratică a națiunii. Moment de seamă în istoria modernă a poporului român: constituirea P.S.D.M.R.

mișcării în tot județul Iași". Asemenea detalii interesante privind activitatea socialiștilor în rîndul țăranilor sînt surprinse în amintirile Sofiei Nădejde, publicate în ziarul *Adevărul*, din 18 și 31 mai 1935. Moș Petrovici nu era nimeni altul decît Gheorghe Petrovici, țăranul socialist ieșean, pe care, semnificativ, delegații muncitorimii l-au ales succesiv președinte provizoriu al Congreselor I, II, III și IV ale P.S.D.M.R. Atras de ideile socialiste, devenit el însuși un propagator înfocat al acestora, moș Gheorghe Petrovici a fo t una din cele mai populare figuri ale Iașilor din ultimele două decenii ale veacului trecut. Un inspirat portret al acestui țăran socialist ne-a lăsat Garabet Ibrăileanu, într-un interviu publicat în 1925, în care citim: „Bacalbașa a fost unul din cei mai buni oratori ai socialismului de altădată. Ar fi fost cel mai bun dacă n-ar fi existat moș Gheorghe Petrovici, care-l întrecea, căci oratoria lui moș Gheorghe Petrovici era de un gen mai înalt. Moș Gheorghe Petrovici era un «proletar», un salahor care căra var și cărămidă la binale, un țăran din marginea orașului care semăna la figură, surprinzător, cu Tolstoi. La o întrunire ținută de trei partide de opoziție... radicali, socialiști și junimiști — oratorul cel mai impresionant a fost moș Gheorghe Petrovici. Și doar cele trei partide aveau oameni de mîna întîi, floarea intelectualității moldovene de pe acea vreme de glorie a Iașului..."

Spicuim în continuare cîteva pasaje din amintirile Sofiei Nădejde: „Guvernul nu privea însă cu ochi buni mișcarea pornită între țărani, deși era perfect legală... A început atunci o prigoană grozavă împotriva țăranilor care veneau la Ioan Nădejde. Vestitul gardian Tănase... păzea ca un cerber poarta din Sărărie [locuința lui Nădejde]. Cum prindea vreunul îl ducea la comisie [comisariat]". În ciuda măsurilor de pază ale poliției, țăranii se strecurau totuși în incinta casei din Sărărie, unde militanții socialiști „le făceau propagandă pentru votul universal..., le vorbeau, de asemenea, de pămînt, de cooperative pentru mașini etc. Îi îndemnau să-și dea copiii la școală, făcînd chiar jertfe... Propaganda între săteni a luat mai mare avînt. În toamna anului 1888 I. Nădejde a fost

Restituția pe care secretarul general al partidului, președintele țării, o face istoriei patriei, mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră depășește cadrele unei simple restabiliri a adevărului istoric. Profundele analize făcute de tovarășul Nicolae Ceaușescu la această aniversare, la toate celelalte sărbătoriri ale unor momente din viața partidului comunist, din viața poporului român sînt tot atîtea prilejuri de subliniere a identității istoriei mișcării noastre muncitorești cu însăși istoria patriei, a ceea ce Cuvîntarea la Plenara din 1-2 iunie 1982 — document de excepțională însemnătate, integrat, prin hotărîrea Congresului XIII, Programului partidului — avea să fundamenteze teoretic prin teza cu privire la „*caracterul unic și unitar al istoriei poporului român*". Grație gîndirii novatoare, revoluționare, care caracterizează întreaga operă teoretică și practică a secretarului general al partidului, avem astfel o imagine limpede, științific fundamentată a evoluției istorice a poporului nostru și, în acest cadru, a partidului care întruchipează în epoca modernă și contemporană cele mai înalte virtuți ale poporului nostru, partid cu adînci rădăcini în trecut, Partidul Comunist Român.

Curgerea firească a istoriei

În această viziune iese limpede în evidență adevărul istoric potrivit căruia apariția și afirmarea clasei muncitoare din România în sînul căreia s-a născut partidul său politic sînt componente ale însuși procesului general-istoric de constituire a statului român-modern, început în 1821, odată cu revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, și continuat, în etape succesive, prin revoluția de la 1848, unirea principatelor (1859), dobîndirea deplinei independențe de stat (1877) și desăvîrșirea unității național-statale la 1 Decembrie 1918. Desfășurarea tuturor acestor etape reliefează participarea activă, în continuă creștere, a muncitorimii la înfăptuirea progresului social istoric al țării. Forța socială cea mai avansată, profund interesată în progresul general al patriei, muncitorimea, a cărei existență istorică poate fi surprinsă documentar încă din ultimele decenii ale sec. XVIII, s-a manifestat de la început ca un factor creator de istorie.

Cronologic, mișcarea muncitorească din România, ca mișcare politică a celei mai avansate clase sociale, este una dintre cele mai vechi în lume, fiind semnificativ în această privință faptul că în timp ce în țările dezvoltate ale Occidentului ideile socialismului utopic îmbrăcau doar forme teoretice, la noi, în 1834-1835, Teodor Diamant le experimenta *practic* prin înființarea Falansterului de la Scăieni[1]. Filonul intern reprezentat de ideile lui Teodor Diamant a exercitat o înrîurire asupra oamenilor vremii: „Foarte mulți din oamenii care au jucat un rol în țară — scria revoluționarul pașoptist Ion Ghica — își datoresc lui Diamant ideile generoase și patriotice". La mijlocul veacului trecut, unele idei de natură socialistă au circulat în mediul românesc pînă într-atît, încît diferite documente de epocă prezentau revoluția română de la 1848 ca purtătoare „a duhului comunismului". Sigur, la 1848 nu a fost, în accepția contemporană a noțiunii, o revoluție „comunistă", cum o calificau reprezentanții marilor puteri absolutiste care și-au trimis trupele de represiune în țările române, dar în mod cert fruntașii politici revoluționari

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1975.

ales deputat la Colegiul al III-lea... Curtea din Sărărie era plină de țărani... Alegerea aceasta a dovedit că țăranii pricep și pot ceva cînd li se vorbește pe înțelesul lor. *Pămînt, vot și dreptate*. Acestea sînt idealurile după care aleargă țăranii".

Experiența socialiștilor ieșeni merită atenție din mai multe motive. În primul rînd, ea ilustrează preocuparea constantă a mișcării noastre muncitorești față de lumea satului. Încă de la începuturile afirmării sale în viața politică a țării, clasa muncitoare a văzut în țărănime o însemnată forță socială, revoluționară, aliatul său firesc în lupta pentru transformarea generală a societății.

Documentele epocii vorbesc despre ecourile pozitive pe care le-a avut inițiativa militanților socialiști ieșeni în rîndul tovarășilor lor de idei din București, Brăila și din alte centre care au acționat și ei pentru crearea unor astfel de organizații la sate. La rîndul lor, locuitorii satelor au dovedit o surprinzătoare receptivitate față de propaganda socialistă.

Cum se știe, în primăvara anului 1888 în mai multe județe ale țării, atît în Muntenia cît și în Moldova, au izbucnit răscoale țărănești. Autoritățile au replicat cu brutalitate, trimițînd forțe militare pentru reprimarea răsculaților. Nu a lipsit nici acuzația că la originea acestor mișcări s-ar fi aflat propaganda socialiștilor, cercurile conducătoare cerînd insistent stăvilirea influenței acestora în lumea satelor.

Cît de susținută a fost preocuparea socialiștilor români față de lumea satelor în anii 1887-1888 rezultă și din *documentul inedit* pe care îl publicăm mai jos. Este vorba despre o scrisoare redactată de cunoscutul militant socialist ieșean Ioan Nădejde și adresată unui alt socialist, angajat — cum rezultă din document — în activitatea socialistă la sate. Scrisoarea este concepută sub forma unui plan-conspect, cuprinzînd principalele puncte ale propagandei la sate, cu scurte explicații privind importanța lor. Documentul aruncă o lumină clară asupra obiectivelor imediate și de viitor urmărite de socialiști prin acțiunea declanșată în 1887.

Transcriem textul, păstrînd particularitățile stilistice ale originalului. Întreruperile

au cunoscut unele din ideile formulate de Karl Marx și Friedrich Engels în *Manifestul Partidului Comunist*.

Învinuirile de „comunism" aduse de reacțiunea internă și externă revoluției române de la 1848 erau provocate și de caracterul radical al unor puncte formulate în diversele programe elaborate de revoluționari, îndeosebi în *Proclamația de la Islaz* care, în punctul 13, prevedea împroprietărirea țăranilor, ceea ce era un atac la adresa marilor latifundii boierești. De „duh comunist" au fost acuzați și luptătorii unioniști în anul 1859 și este semnificativ faptul că răspîndirea la noi a ideilor socialiste a fost asociată cu aspirațiile naționale ale maselor de locuitori din Muntenia și Moldova. „Toți neamicii progresului — scria Petru Poni, într-un articol intitulat *Comuniștii*, publicat în *Tribuna română*, din 21 mai 1859[1] —, fie pe arena politică sau socială, își făcuseră din cuvîntul socialist o armă pe care să o mînuie în contra oricui ar încerca a face un pas măcar înainte. Tot pe atunci, unul din lacomii noștri vecini învățâ pe neamicii progresului la noi să zică: «că încercarea de la 1848 nu era decît opera unei minorități tulburătoare, a căror idei despre guvernămînt nu erau decît un plagiat împrumutat de la propaganda democratică și socialistă». Apoi ne aducem aminte că tot într-acele zile nefaste, cum și peste patru ani în urmă [1855], cînd intrară în țară batalioanele țarului se încruzi [înăspri] iarăși [pri] goana socialiștilor!

Tot sub cuvînt că sîntem amenințați de socialiști voi și cestălalt vecin al nostru [Austria] să-și prelungească ocuparea țărilor în anii 1856-1857".

[1] Pe această cale, redacția mulțumește colaboratorului nostru *D. Ivănescu* — directorul Arhivelor Statului — Iași, care ne-a pus la dispoziție textul acestui articol. Viitorul savant și om politic Petru Poni (ca, de altfel, mulți dintre oamenii progresiști ai timpului) era preocupat, în anii de studiu de ideile socialiste în care vedea o confirmare a prefacerilor necesare țării. Articolul din *Tribuna română* este unul din primele care popularizau ideile socialismului științific în România, demonstrînd tăria cu care aceste idei au pătruns în societatea română a vremii.

Pe vatra Daciei străbune

În articolul *Liberalii ideologi — utopiștii față cu socialiștii*, publicat în 1886 în *Revista socială*, C. Dobrogeanu-Gherea sublinia o idee de deosebită semnificație pentru înțelegerea fenomenului socialist în țara noastră; el aprecia că evenimentele de mare rezonanță istorică, cum au fost cele din 1848, 1859 și 1877-1878, deși au avut un conținut burghez, determinat de însuși stadiul de dezvoltare a țării, au răspuns, în același timp, intereselor generale ale poporului. Pornind de la această premisă, militanții socialiști au formulat concluzia deosebit de importantă, potrivit căreia mișcarea socialistă era continuatoarea firească a tradițiilor democratice exprimate de epoca pașoptistă și de Unirea din 1859. Preluînd din programul acestora obiectivele neîmplinite sau propunîndu-și țeluri noi care, în chip firesc, nu puteau fi cuprinse în proiectele revoluționarilor democrați de la mijlocul veacului XIX, socialiștii dovedeau o adîncă înțelegere a fenomenului dialectic al unității și continuității procesului istoric: *„Evenimentul cel mai important în această perioadă* — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — *îl reprezintă afirmarea pe arena istoriei a clasei muncitoare, forța cea mai înaintată a societății, purtătoare conștiente a idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român. Prin natura sa de clasă, prin locul său în producția materială,*

---

le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte; notele de subsol ne aparțin.

Marian ȘTEFAN

„Prietene,

Cercetînd cele mai bătătoare la ochi și mai nelegale asupriri suferite de țărani, am găsit cîteva de la care s-ar putea porni o agitație legală *și, de i, organizarea muncitorilor de pămînt în bresle. Pe scurt de tot, vom expune aceste punc te:*

1. Legea urmăririi *sau a percepției*[1] *spune că pentru a*

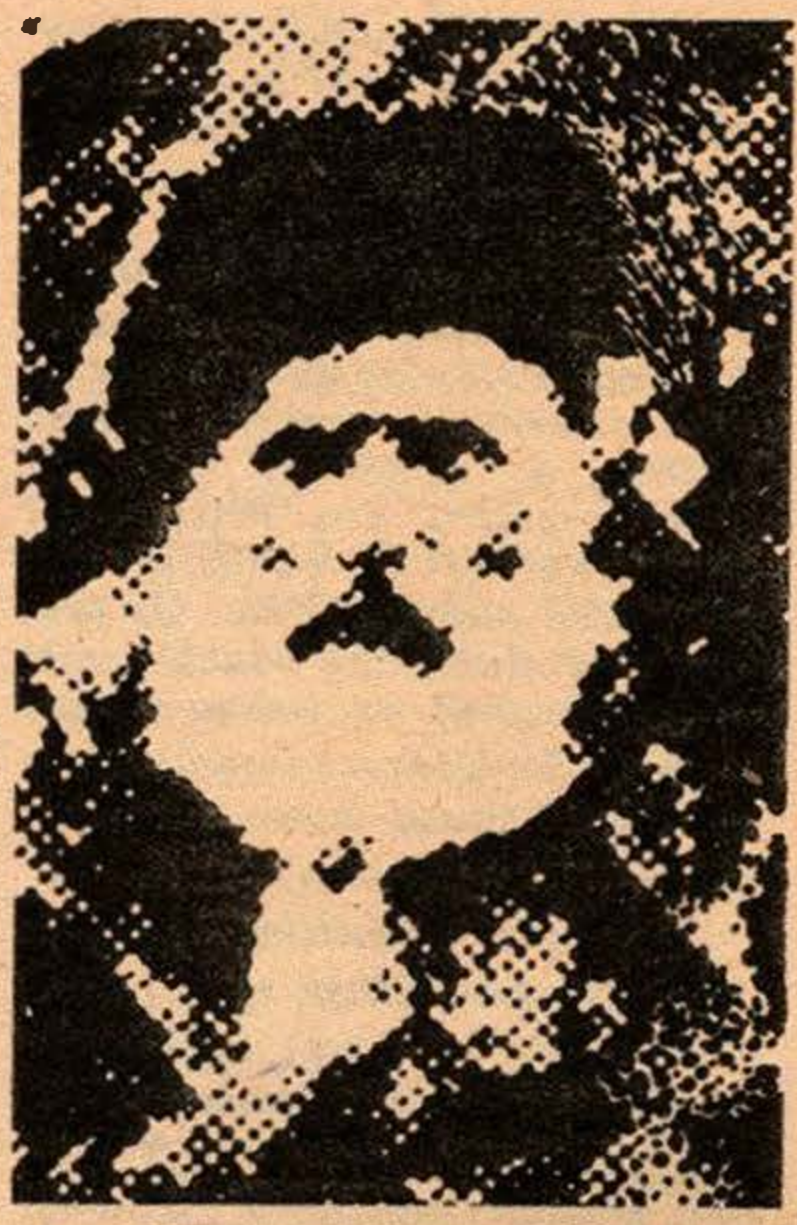

Una din cele mai populare figuri ale Iașului: moș Petrovici

plăti birul nu pot fi urmărite aceste lucruri: casa, pămîntul căpătat prin legea rurală de la 1864[2] *și cea de mai deună-zi a însurățeilor*[3]*, o pereche de boi, sau un cal, o vacă, uneltele de muncă, lucrurile strict necesare, haine etc. Cu toate acestea, în toată țara se vinde pînă și cenușa din vatră și prin felurite mijloace silesc pe țărani a lua bani de la proprietari spre a se plăti din bir, a scăpa de execuție etc.*

---

[1] Legea pentru urmăriri a fost promulgată la 24 martie 1887; prin prevederile sale, îngrădea unele abuzuri ale moșierilor și arendașilor asupra țăranilor, înfrîna într-o oarecare măsură rapacitatea exploatatorilor din lumea satelor. De aceea, Ioan Nădejde făcea apel la unele dintre stipulațiile acestei legi.

[2] Reforma agrară legiferată la 14 august 1864, unul dintre cele mai importante acte legislative înfăptuite în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

[3] Este vorba de Legea de verificare a împroprietăririi însurățeilor, promulgată la 11 martie 1887, potrivit căreia un număr de familii țărănești, exceptate de legea rurală din 1864, urmau să fie împroprietărite cu pămînt.

proletariatul devine exponentul aspirațiilor întregului popor muncitor, interesele sale corespunzînd pe deplin cu interesele tuturor oamenilor muncii, cu cerințele obiective ale dezvoltării societății".

Avînd ca țel suprem construirea unei noi societăți, lipsită de exploatare, mișcarea socialistă înțelegea acest proces în unitatea sa dialectică cu unitatea și independența națională. Revista *Dacia viitoare*, al cărei titlu însuși sugera ideea unității teritoriului și a poporului român pe vatra Daciei antice, sublinia faptul că dezvoltarea conștiinței naționale, izvorîtă din comunitatea de origine, de cultură, de limbă și sentimente, jucase un rol de prim ordin în realizarea Unirii din 1859. „Care au fost cauzele actului măreț de la 1859?", se întreba autorul articolului *România față cu principiul naționalităților*, pentru a răspunde: „Comunitatea de origină, de limbă, de suferințe și, mai presus de toate, comunitatea de sentimente". „Astă unire — aprecia însă, în continuare, autorul articolului — e incompletă", deoarece peste Carpați existau „trei milioane de români care zic ca și noi: sînt român, care vorbesc aceeași limbă și au aceleași sentimente ca noi". De aceea, conchidea revista, „vom spune verde și lămurit cugetarea noastră: *voim Dacia așa cum fu*", preconizînd deci unitatea deplină a românilor. Această unitate trebuia realizată însă prin lupta unită a popoarelor asuprite de marile imperii ale timpului, în primul rînd a celui austro-ungar, acel „monstru din alte timpuri", „care ține în robie pe frații noștri de peste munți", cum afirmau socialiștii români în 1883.

Dorind cu ardoare unitatea și independența națională, socialiștii înțelegeau acest proces ca pe o condiție esențială de dezvoltare a țării. În acest spirit, dobîndirea independenței își avea o motivație mai „îndepărtată și mai adîncă — întreaga dezvoltare a țării". „Clasa muncitoare are dreptul să serbeze independența — scria *Lumea nouă*, organul central de presă al P.S.D.M.R., la 11 mai 1898 — căci aceasta e o condiție neapărată pentru dezvoltarea și pentru desfășurarea luptei de clasă între burghezie și proletariat".

Receptivitate și originalitate

În anii în care ideile socialismului științific pătrundeau în România, acestea erau receptate în strînsă legătură cu problemele specifice societății românești. Și una din marile probleme era, neîndoielnic, problema țărănească. Meditînd asupra problemelor pe care le înfățișa societatea românească în deceniul opt al sec. XIX, tînărul socialist Nicolae Codreanu arăta că țăranii români se aflau în situația de a aștepta ridicarea unui „nou Vladimirescu", a unui conducător revoluționar, care să-i organizeze și să-i conducă în lupta pentru dobîndirea drepturilor lor. Se poate spune, parafrazînd o cunoscută formulă din istoria socialismului științific, că unul din „izvoarele" socialismului românesc l-a constituit *receptivitatea țărănimii la ideile de dreptate și egalitate socială* promovate de socialiști și, în egală măsură, *atenția pe care socialiștii români au acordat-o situației țărănimii*. Faptul simbolic că istoricul congres de constituire a P.S.D.M.R. din 31 martie 1893 a fost deschis de bătrînul țăran Gheorghe Petrovici ilustrează adevărul că socialiștii au considerat organizarea politică a țărănimii ca o necesitate izvorîtă din realitățile istorice și sociale ale țării. Modul în care, încă de la începuturile ei, mișcarea socialistă a înțeles

Pe cînd dacă s-ar respecta legea, țăranii n-ar putea fi siliți de a vinde la proprietari și dacă ar putea căpăta preț mai mare pe muncă și ar plăti mai puțin pe pămîntul, fînatul și păşunea ce iau de la boieri. Legea a voit ca țăranul să nu se ruineze cu totul, deoarec nu l-au silit să plătească bir decît dacă are cutare sau cutare avere; rămăşițele le poate plăti și mai pe urmă cînd se va cuprinde [înstări].

Apoi rămăşițele, pe cît mi se pare, pînă la 1884 s-au iertat prin o lege votată; cu toate acestea, rămăşițele se încasează, bineînțeles trec în punga perceptorului. Țăranii trebuie să nu vrea a plăti decît în marginile legii și să facă proc s primarilor și perceptorilor care au încasat sumele nelegale.

Bineînțeles, dacă țăranii n-ar fi siliți a-și vinde munca atunci cînd nevoia îi strînge de gît, n-ar fi așa de tare exploatați de proprietari, deci trebuie deșteptați în această privință.

Am aflat chiar că în unele locuri se obișnuiește a [se] scoate birul ca în vremurile vechi. De asemenea, mulți țărani plătesc de două-trei ori același trimestru din pricină că contribuabilii nu caută în rol, ori pierd chitanțele etc. Ar trebui să înceteze odată acest abuz, țăranul ar trebui să nu plătească fără să aibă martori și vreunul care să știe a ceti.

2. Legea tocmelilor agricole[1] *ocrotește întrucîtva pe țăran. Anume: îi lasă vinerea și sîmbăta ca să-și lucreze ogorul. Pe cît știm, nicăieri nu se respectă legea; țăranii nici nu visează că vinerea și sîmbăta sînt ale lor. După lege, țăranul nu poate fi dus cu de-a sila la muncă, primarul nu mai trebuie să-l cheme la lucru; dacă nu vrea, trebuie să tocmească om în loc, nu numaidecît țăranul pe seama țăranului care va fi urmărit pentru această datorie conform Legii de urmărire, cu*

---

[1] În 1881, C.A. Rosetti a fost numit ministru de interne. Partizan al unor reforme în favoarea țăranilor și al democratizării țării, el a adus în dezbaterea Corpurilor legiuitoare un proiect de modificare a împovărătoarei legi de tocmeli agricole din 1872. Pentru a argumenta necesitatea stringentă a ameliorării situației țărănimii, Rosetti a întreprins o largă anchetă în legătură cu efectele legislației în vigoare asupra condițiilor de viață ale sătenilor. Deși silit să demisioneze în 1882, datorită opoziției întîmpinate cu prilejul aducerii în discuție a proiectului de lege, acesta a fost în cele din urmă adoptat, la 14 mai 1882.

să se intereseze de soarta acestei importante clase vădește una din trăsăturile *originale* ale mișcării socialiste în țara noastră, eforturile acesteia de a *raporta permanent* principiile generale ale socialismului la realitățile concret istorice ale țării noastre.

Prezența țăranilor și dezbaterea problemei țărănești în congresele partidelor socialiste ale altor țări ne sînt, cel puțin pînă acum, cvasi necunoscute. P.S.D.M.R. nu numai că nu a rămas indiferent la frămîntările țărănimii, dar a trecut la organizarea practică a acesteia încă în ultimii ani ai veacului trecut. Partidele guvernamentale, înspăimîntate de pătrunderea ideilor socialiste în rîndurile țăranilor, au declanșat o violentă campanie de reprimare a cluburilor socialiste de la sate[1]. În mod firesc, singura forță politică organizată, care s-a solidarizat cu lupta țărănimii împotriva exploatării, lupta materializată într-o salbă de răscoale ce au culminat cu marea vîlvătaie din 1907, a fost partidul clasei muncitoare, punîndu-se, încă de atunci, temeliile alianței muncitorești-țărănești — alianță ce va constitui, cum se apreciază în Programul partidului din 1974 *„cea mai puternică forță socială și politică a societății noastre"*.

„Ei sînt cu adevărat popor"

Lupta pentru democratizarea vieții politice a țării este o altă componentă importantă a activității timpurii a socialiștilor români, ilustrînd aceeași puternică ancorare a partidului clasei muncitoare în marile probleme ale societății românești.

În 1857, românii se remarcaseră în fața Europei prin cele mai democratice adunări reprezentative ale vremii (ivanurile ad-hoc, cu peste 30 deputați țărani). Modificările survenite în 1866 în organizarea internă a României au constituit însă un recul față de această situație. Țărănimea, în conștiința căreia tráia amintirea lui Ion Roată și Constantin Tănase, din adunările care votaseră unirea în 1857, era lipsită de dreptul de vot direct și, practic, pînă după sfîrșitul primului război mondial nu a mai avut nici un deputat din rîndurile ei. Ca atare, răscoalele țărănești care au brăzdat întreaga epocă au fost nu numai reflexul situației materiale în care se aflau milioane de țărani, ci și al faptului că nici un reprezentant real al țărănimii nu se afla în Parlamentul țării, pentru a-i apăra interesele.

Sistemul de vot cenzitar împiedica și o bună parte a locuitorilor de la oraș să-și exprime direct opțiunile. Era firesc ca socialiștii — simțind permanent pulsul maselor largi — să constate cît de departe erau ținute aceste mase de viața politică. Revendicarea introducerii dreptului de vot universal s-a ivit ca o consecință logică a acestei stări de lucruri și trebuie spus că ea a fost așezată la loc de frunte în activitatea partidului clasei muncitoare din țara noastră. Precizarea este importantă, deoarece votul universal nu făcea parte din revendicările specifice socialismului, dar socialiștii români i-au simțit necesitatea și au desfășurat o îndelungată și susținută campanie pentru egalizarea politică a tuturor cetățenilor țării, pentru democratizarea sistemului politic din România. (În 1923, Partidul Național-Liberal și-a arogat meritul istoric de a fi legiferat, în România, acest drept electoral; trebuie însă spus că meritul *real* revine socialiștilor, celor care l-au revendicat cu tărie timp de trei decenii și au desfășurat o activitate de excepțională vigoare pentru dobîndirea lui.)

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1975.

---

respectarea averii scutite. Datoriile rămase de la un an pe altul nu pot fi numaidecît cerute în muncă, pot fi plătite în bani, după prețurile din contract. Aceste datorii nu admit dobîndă. Pentru ca țăranul să se tocmească aiurea trebuie să aibă certificat de la primărie, dar primarul trebuie să îl dea pe dată, altfel va fi aspru pedepsit.

Prin acest mijloc, țăranul poate sili pe proprietari să-i dea mai multișor pe muncă.

Și această lege ar putea face pe țărani mai puțin robi proprietarului.

3. În privința șoselelor, drumurilor..., se fac mari călcări de lege; departe de a cere de la țărani numai zilele prevăzute în lege, le cere de multe ori de zece ori atîta! Într-un loc au ținut 2 000 de oameni șase săptămîni, chiar în acest an!

Trebuie făcut proces.

4. Mulți primari se cred în drept a face pe văduve să muncească de pomană la primărie ori la școală, lucru nelegal.

5. Toate pămînturile date la 1864 sau mai decurînd nu pot fi înstrăinate, chiar cele înstrăinate pot fi luate înapoi prin simplă jalbă la tribunal sau la primărie. Trebuie de stăruit ca să-și capete pămînturile înapoi cei ce le vor fi vîndut.

6. Pînă la 27 august viitor este încă timp să facă jalbă la Ministerul domeniilor și să ceară dreptate cei care n-au fost împroprietăriți deloc ori nu destul la 1864, cei care nu aveau drept la 1864, pentru că nu erau clăcași (aice nu intră răzeșii), cei ce au primit ponoare sau alte pămînturi care nu fac nici un ban.

Cunosc multe cazuri de țărani care au plătit despăgubirea fără să fi fost împroprietăriți; toți aceștia trebuie să nu scape 27 august 1887 și să se jelească la Ministerul domeniilor. Deși s-a poruncit prin monitorii și prin ordine speciale să se facă toate acestea cunoscute țăranilor, noi știm că mai nimeni nu știe de asemenea lucru și 27 august se apropie!

7. Toate aceste fapte și altele ca dînsele vor deschide ochii țăranilor și le vor dovedi ce bine le voiesc proprietarii și cît de bine îi apără Consiliul comunal cu primarul în frunte.

Chiar înainte de constituirea P.S.D.M.R., socialiștii români s-au afirmat puternic, atît în direcția consolidării unității și independenței statului român, cît și în cadrul mișcării socialiste internaționale. Și dacă acest din urmă aspect a fost mult dezbătut în istoriografia noastră, analizele din ultimii ani au adus contribuții valoroase în elucidarea unor aspecte legate de activitatea socialiștilor români în apărarea statului român împotriva pericolelor de tot soiul ce îi primejduiau independența. Din analizele clasicilor socialismului științific, dar și din experiența țării noastre, reiese că liderii mișcării noastre socialiste și muncitorești cunoșteau mecanismele relațiilor dintre marile puteri europene, competiția dintre ele pentru dominație, astfel încît se poate afirma fără tăgadă că *socialismul românesc a fost curentul politic cu cea mai remarcabilă clarviziune în domeniul orientării externe românești*. Cunoscuta scrisoare a lui Engels, trimisă în 1888 lui Ioan Nădejde, a constituit un răspuns direct dat socialiștilor români în legătură cu perspectivele internaționale ale luptei de eliberare și unitate națională: „Căderea țarismului — scria Engels — ...iată, după noi, cea dintîi condiție pentru dezrobirea națiilor din mijlocul și din răsăritul Europei...".

Idei de perspectivă, cărora socialiștii români li se atașau din convingerea că o fac pentru popor și ca o emanație firească a aspirațiilor acestuia. Sesizînd tocmai această identificare a socialiștilor cu năzuințele poporului, poetul național Mihai Eminescu afirma în 1881, cu prilejul procesului intentat de autorități fraților Nădejde pentru acțiunile de comemorare a Comunei din Paris, că „ei [adică socialiștii] nu sînt pretinsă nație și pretins popor, ei sînt cu adevărat popor".

Iată, așadar, pe ce temeiuri social-politice și economice s-a născut partidul clasei muncitoare din România. Actul lui de naștere este datat 31 martie 1893, dar pînă la această dată făuritorii lui își pregătiseră principalele arme: organizații muncitorești în principalele centre industriale ale țării, o influență relativ puternică în rîndurile intelectualității, o ideologie unică.

În 1893, congresul de constituire a P.S.D.M.R. a fost — chiar numai prin el însuși, fără a mai ține seama de consecințele produse pe planul vieții social-politice — un moment însemnat în dezvoltarea României moderne. În unele țări din occidentul Europei, la sfîrșitul secolului trecut s-au înființat *mai multe* partide muncitorești și această situație persistă pînă în zilele noastre. În tabloul general al mișcării muncitorești internaționale, partidul muncitorilor din România prezintă două trăsături distincte: s-a născut *matur*, după o îndelungată pregătire publică pe toate planurile, și *unitar*, ca unic partid al proletariatului.

Congresul din 1893 a reunit delegați ai cluburilor muncitorești din mai multe localități din țară. El a fost precedat de publicarea și dezbaterea publică a proiectului de program al partidului, iar lucrările publicate integral în gazeta *Munca*. Crearea partidului a fost salutată, prin telegrame, de mai multe organizații muncitorești din alte țări.

Chiar de la congresul din 1893 partidul se manifestă ca un produs al societății românești, ancorat adînc în realitățile țării. În istoria modernă a României, acest partid acționează ca factor fundamental pentru existența și progresul poporului român, pentru viabilitatea, trăinicia, independența și suveranitatea statului român. ■

Dacă vor vedea ce mare interes au ei, broasla muncitorilor de pămînt să aibă consilii comunale adevărate ale lor și nu slugarnice proprietarilor. Totodată, vor vedea la ce se pot aștepta de la boieri, cînd vor ajunge boierii la putere, dacă azi cînd îs la putere liberalii, boierii fac tot ce vreau, călcînd legile, ba chiar făcînd să nu fie aduse la cunoștința muncitorilor.

8. Cînd țăranii vor avea consilii comunale din partida lor și chiar și mai înainte pot căta să urce prețul muncii și să coboare pe al pămîntului. Pentru acest scop breasla din o comună poate să se înțeleagă cu breasla din altele și deci sili pe proprietari să le cedeze.

Breslele de muncitori de pămînt pot cuceri satele, breslele de la orașe pot cuceri orașele și apoi acești muncitori, organizați în partid, deosebit de roșii[1] și albi, vor putea agita pentru votul universal și lucra spre a ajunge la țelul de pe urmă, leacul definitiv, organizarea muncii agricole și industriale. Pămîntul ar putea fi al breslelor de muncitori de pămînt, fabricile și atelierele (întemeiate cu banii comunelor și ai statului) ale breslelor de la tîrguri. Deci s-ar realiza colectivizarea proprietății asupra uneltelor de muncă (fabrici, pămînt etc.).

Chiar însă înainte de a ajunge la acest țel, muncitorii își vor putea îmbunătăți pe calea aceasta starea lor.

* * *

Făcînd să ajungă toate aceste cunoștințe pînă la țărani, negreșit că vor face un mare bine poporului, de aceea nu ne îndoim de d-ta, prietene, care vei lucra din răsputeri, dar cu prudență, pentru acest scop. Nu uitați a recomanda calea legală.

Totodată vă rugăm să ne trimiteți sumele datorite la Contemporanul *și* Revista socială *și de se poate și ceva cotizații. Partida are nevoie de a fi sprijinită materialmente spre a putea face cheltuielile ce i le cere mișcarea și propaganda ce merge dezvoltîndu-se.*

Salutare frățească,
I. Nădejde

1887, iulie, 10, Iași". ■

[1] Este vorba despre definirea, în terminologia epocii și mai cu seamă în cea a socialiștilor, a partidelor burgheziei și moșierimii: roșii — Partidul Național-Liberal; albi — Partidul Conservator.

Excepţionale mărturii inedite

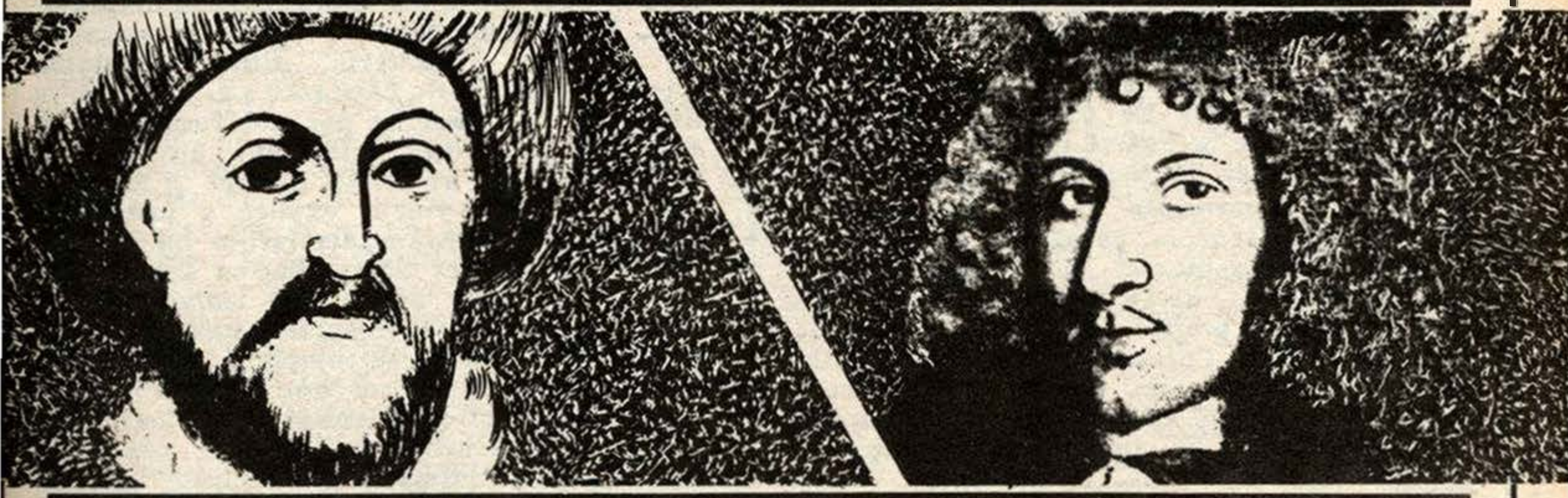

CONSTANTIN BRÎNCOVEANU — DIMITRIE CANTEMIR:

RIVALITATE SAU COLABORARE?

ION-RADU MIRCEA

În 1705, învăţatul principe Dimitrie Cantemir termina de scris Istoria ieroglifică, **pamflet politico-social — primul de acest fel în literatura noastră — ce transpunea în haine de fabulă personaje şi fapte din societatea moldo-valahă de la cumpăna veacurilor XVII-XVIII, dominată — cum au apreciat unii istorici — de conflictele dintre cele două familii domnitoare — Cantemireştii, în Moldova şi Brîncovenii, în Ţara Românească, redate simbolic în carte prin „lupta dintre Inorog şi Corb" (Inorogul fiind Dimitrie Cantemir şi Corbul Constantin Brîncoveanu). Scrierea a fost tipărită mult mai tîrziu, dar numeroasele copii-manuscrise care circulau în epocă au făcut notorie această carte în rîndul contemporanilor, judecarea relaţiilor dintre Brîncoveanu şi Cantemireşti făcîndu-se în bună măsură în spiritul interpretării ce s-a dat conţinutului ei.**

În imagini: doi iluştri domnitori din sec. XVII-XVIII, deschizători de drumuri în cultura românească şi tainici colaboratori în efortul de propăşire şi independenţă a principatelor române: Constantin Brîncoveanu şi Dimitrie Cantemir.

Cronicarii au preluat şi amplificat rivalitatea dintre cele două familii. Şi dacă Radu Popescu şi, mai cu seamă, Radu Greceanu au condamnat aventura în care, au apreciat ei, s-ar fi lansat Dimitrie Cantemir în 1711, cronicarii ataşaţi Cantemireştilor (îndeosebi Ion Neculce) au criticat sprijinul pe care Brîncoveanu l-a acordat, în luptele pentru tronul Moldovei, în detrimentul Cantemireştilor, cînd unuia, cînd altuia dintre candidaţi.

Aceste informaţii — unele veridice, altele mai puţin adevărate — au conturat relaţiile brîncoveano-cantemireşti ca o perioadă neguroasă în legăturile dintre ţările româneşti, marcată de importante prejudicii pe care, în lupta lor pentru putere, cele două familii domnitoare le-ar fi adus atît lor, cît şi celor două ţări.

La prima vedere, faptele par să confirme această impresie. De pildă, Constantin Cantemir (domnitor în Moldova: 1685-1693) acordă sprijin adversarilor lui Brîncoveanu în momentul urcării acestuia pe tron (1688). În replică, Brîncoveanu este cel care, în taină, sprijină acţiunea lui Velicico Costin, dînd

adăpost unora dintre boierii refugiaţi în urma incidentului de la Suseni (1691)[1] — care a avut drept rezultat arestarea şi execuţia lui Miron Costin. După moartea lui Constantin Cantemir (1693), Brîncoveanu sprijină apoi la Poartă candidatura lui Constantin Duca în detrimentul lui Antioh Cantemir, fiul mai vîrstnic al lui Constantin Cantemir, pentru ca, la rîndul său, beizadea Dumitraşcu (viitorul Dimitrie Cantemir) să determine chemarea lui Brîncoveanu la Poartă (1701), cînd acesta a fost la un pas de pierderea tronului[2].

Cercetări întreprinse cu ani în urmă în arhivele din Atena — pe care la vremea respectivă le-am semnalat în paginile Magazinului istoric[2] — ne-au îngăduit descoperirea unui extrem de preţios document, un caiet de 37 file, intitulat Catastih de toate veniturile domniei ce ne va milui Dumnedzău de acum înainte şi de toate cheltuielile ce vor cheltui dintr-acest venit pe cum să va scrie anume, septembrie 1 dni, leat 7218 [1709].

Redactat chiar de către voievodul Constantin Brîncoveanu, Catastihul cuprinde, ca un veritabil jurnal, toate cheltuielile oficiale şi neoficiale făcute de domnitor în intervalul 1709-1714, precizînd sumele şi persoanele cărora le-au fost încredinţate şi, atunci cînd era cazul, caracterul misiunii întreprinse pe lîngă domnie sau în numele voievodului. Ştirile cuprinse în Catastihul-jurnal reprezintă, înainte de toate, informaţii exacte — exactitate dată atît de caracterul lor financiar, cît mai cu seamă pentru că sînt însemnări intime, numai spre ştiinţa şi folosul domnitorului. Aflăm astfel o serie de informaţii interesante privind cheltuielile curţii domneşti din acea vreme, ca şi preţul unor obiecte (îndeosebi bijuterii, blănuri ş.a.m.d.). Dar mai ales aflăm o serie de informaţii deosebit de edificatoare pentru cercetătorul de azi privind misiunile secrete întreprinse de slujitori devotaţi ai domniei. În jurnal sînt consemnate date despre vizitele pe care unii din aceşti oameni de încredere (Adam Kalnoki, Samuil Kalnoki etc.) din Transilvania, i le făceau domnitorului, furnizîndu-i ştiri din anturajul cercurilor habsburgice. Ni se semnalează misiunile încredinţate lui Ianache Văcărescu, „sinior" Fontana, „sinior" Busi, Sterie Căpitanul ş.a. Din lectura listei de cheltuieli se poate deduce apoi că Brîncoveanu primea informaţii direct de la cabinetele unor autorităţi politice şi militare. Căci cum altfel putem explica o însemnare ca aceasta: „trimis-am secretarilor lui Staenvii [generalul austriac Staenville] cu Dindar dar zlaţi 80"? Toate aceste ştiri laolaltă sînt de natură să ne ofere imaginea unei activităţi diplomatice extrem de complexe, care confirmă reputaţia lui Brîncoveanu de mare diplomat. Caracterul confidenţial al Catastihului-jurnal conferă astfel o deosebită exactitate şi, în acelaşi timp, autenticitate ştirilor cuprinse în el (căci, evident, voievodul nu avea nici un motiv să consemneze, într-un document destinat folosului personal, date neadevărate). Şi tocmai aceste caracteristici — exactitatea şi autenticitatea — fac din Catastihul-jurnal un document de excepţie în cunoaşterea şi reconstituirea unor evenimente. Descifrarea însemnărilor — operaţie anevoioasă dat fiind caracterul lapidar al unor informaţii — a întrecut toate aşteptările. Multe dintre evenimentele asupra cărora istoriografia formulase anumite păreri se dovedesc, în lumina Catastihului-jurnal, a se fi desfăşurat cu totul altfel. În această categorie se înscriu şi aşa-zisele relaţii inamicale dintre Brîncoveanu şi Cantemireşti, relaţii cărora Catastihul-jurnal le aduce semnificative corecţii şi pe care le prezentăm cititorilor Magazinului istoric.

„Trimis-am la Antiohie vodă"

La moartea lui Constantin vodă Cantemir (1693) au rămas doi copii: Antioh (aflat în acea vreme la Constantinopol) şi Dimitrie care — spune Neculce — „au şedzut în scaonul domnescu..., de au domnit 3 săptămîni". Domnia a fost atît de scurtă, deoarece — spune Neculce — „mergînd veste la Poartă c-au murit Cantemir-vodă, Brîncoveanul, domnul muntenesc, au apucat înainte şi-au isprăvit [asigurat] domnia lui Constantin, sin Ducăi-vodă".

Motivele intervenţiei în favoarea lui Constantin Duca le arată mai limpede cronicarul Radu Popescu: „Constantin-vodă Brîncoveanul... s-au rugat ca să puie domn pă Constandin, fecior Ducăi-vodă, vrîndu să-l facă ginere, după o fiică a Mării Sale, anume Măriia".

Nunta s-a serbat, la Iaşi, cu mare fast. Numai că ginerele-voievod „tînăr şi neştiind drumul" şi, pe de-asupra cam risipitor, căci, spune tot Neculce, „nu-i era urîtă datoria, [adică făcea multe împrumuturi] şi-i era dragă şi mîndria", n-a împlinit speranţele socrului în legătură cu o guvernare chibzuită, care să întărească legăturile dintre principate. La impresia nefavorabilă a contribuit şi doamna Maria, care „mîndră şi semeaţă, avînd pe tată-său domnu mare Ţării Româneşti, au început a necinsti jupînesele boierilor şi mai virtos aceasta, că într-o zi de Paşti, viind o jupînească cu işlic, precum le iaste obiceiul de poartă jupînesele işlice în toată vremea, i-au luat işlicul din cap şi l-au băgat în foc şi au lăsat-o cu capul gol, zicînd că numai doamnelor să cade să poarte işlice, iar nu şi jupîneselor" (Radu Popescu).

Constantin Duca a fost mazilit (1695), domn al Moldovei devenind Antioh Cantemir „om tînăr, ca de 20 ani, om mare, cinsteş, chipeş, la minte aşedzat". Firesc că Brîncoveanu nu putea fi recunoscător celui care detronîndu-i ginerele (la care nu prea ţinea) îi detronase, totodată, fiica (pe care o iubea mult), relaţiile dintre cei doi voievozi înăsprindu-se şi mai mult după eşuarea unui proiect matrimonial. Antioh vodă, necăsătorit la data urcării pe tron,

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9/1983; 11/1977; 11/1979

Vinietele din pp. 10-12 reprezintă litere fastuos ornamentate cu motive florale şi faunistice de pe un manuscris medieval.

cerüse pe o fiică a lui Brîncoveanu, acesta consimţise cu condiţia înlăturării lui Iordache Ruset, cel supranumit „matca tuturor răotăţilor" datorită nenumăratelor intrigi pe care le ţesea (inclusiv în dauna lui Brîncoveanu şi a familiei sale) — ceea ce Antioh vodă nu putea accepta.

Atitudinea acestui dregător (care, peste cîţiva ani, nu se va sfii să contracteze, pentru fiul său căsătoria la care domnitorul său renunţase pentru a-i salva viaţa) a contribuit mult la înăsprirea relaţiilor între cele două familii pe toată durata primei domnii a lui Antioh, pînă în anul 1701. Mazilit la Istanbul, Antioh va reveni pe tronul Moldovei în 1705, dată la care Dimitrie Cantemir isprăvea şi el *Istoria ieroglifică*. Deşi aceste evenimente (revenirea pe tron a unui duşman al Brîncovenilor şi încheierea unei cărţi defăimătoare pentru Constantin Brîncoveanu) păreau de natură să adîncească disensiunile dintre cele două familii, anul 1705 marchează, de fapt, un început de apropiere între ele. Iniţiativa aparţine lui Antioh care, încă din prima domnie a căutat să medieze neînţelegerile pe cale paşnică. El a trimis în solie „pe Bogdan hatmanul, în Ţara Muntenească, la Brîncoveanul, *pentru aşedzarea păcei, să nu să mai pîrască la Poartă aceste doo ţări, să se strîci* [*s.n.*]" şi pentru peţirea fiicei lui Brîncoveanu. Şi chiar dacă acest din urmă obiectiv al soliei lui Bogdan hatmanul, căsătoria lui Antioh cu fiica lui Brîncoveanu, nu s-a realizat, această înţelegere a rămas în picioare („Deci Brîncoveanul pentru pace i-adeveri").

Relaţiile s-au consolidat în cea de-a doua domnie a lui Antioh (1705-1707), cînd, în sfîrşit, cele două familii s-au înrudit. La puţin timp după urcarea lui Antioh pe tron „trimis-au şi Brîncovanul sol în Moldova, pe ginere-său Şerban logofătul, pentru mare încredinţare prieteşugului, *care au făcut şi logodnă un ficior al Brîncoveanului să ie o fată a lui Antiohi-vodă* [*s.n.*]".

Bunele relaţii astfel statornicite s-au amplificat în anii în care Antioh, mazilit din nou (1707), a trăit la Constantinopol. Ceea ce istoriografia noastră nu a cunoscut, iar *Catastihul-jurnal* o relevă din plin este *substanţialul ajutor* pe care Constantin Brîncoveanu a continuat să-l acorde lui Antioh după ce situaţia politică şi materială a acestuia a devenit precară, drept consecinţă a evenimentelor de la Stănileşti, din 1711.

Iată, de altfel, ce notează Brîncoveanu în *Jurnalul* său. *1 martie 1711*: „trimis-am lui Antiohie vodă [Cantemir] de cheltuială taleri 500"; *18 noiembrie 1711*: „trimis-am lui Antiohie vodă cu vel logofătul cînd s-au dus, dar, taleri 500"; *18 martie 1712*: „trimis-am lui Antiohie vodă Cantemir taleri 500; *27 aprilie 1712*: „trimis-am lui Antiohie vodă cu Bunea comisul împrumut, puind zălog o pereche de cercei de zmaragd, taleri 1500"; *21 septembrie 1712*: „trimis-am la Antiohie vodă de cheltuială taleri 500"; *1 aprilie 1713*: „dat-am la Paşti la unii-alţii şi am trimis şi la Ţarigrad lui Antioh *i proci* taleri 3 000"; *5 noiembrie 1713*: „trimis-am lui Antiohie vodă de cheltuială taleri 500"; *8 martie 1714*: „trimiş-am la Antiohie vodă cu vel aga de cheltuială de nuntă taleri 2 000".

Această simplă înşiruire ne arată că ajutoarele trimise din şase în şase luni, ca o veritabilă „pensie", de Constantin Brîncoveanu constituiau un sprijin important pentru Antioh Cantemir, mai ales că după 1711 situaţia acestuia la Constantinopol devenise extrem de dificilă: otomanii nu puteau uita aşa-zisa trădare de la Stănileşti a lui Dimitrie şi, în consecinţă, se răzbunau asupra membrilor familiei rămaşi în Imperiul otoman. Ajutorul dat de Brîncoveanu este cu atît mai semnificativ cu cît, prin acordarea lui, voievodul Ţării Româneşti se expunea, el însuşi, suspiciunilor Porţii.

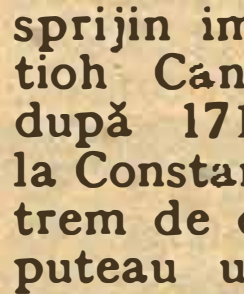

Cu sau fără voie domnească?

Tot o nuntă punctează şi cele dintîi raporturi dintre Constantin Brîncoveanu şi Dimitrie Cantemir. Şerban Cantacuzino (predecesorul lui Brîncoveanu) avusese, cum se ştie, un băiat, Gheorghe, şi o fată, Casandra, cu care mama lor, după tentativa nereuşită de a ocupa tronul Ţării Româneşti în favoarea fiului ei, se retrăsese sub protecţia Habsburgilor la Sibiu şi, apoi, la Braşov. Chiar în exil fiind, Casandra Cantacuzino — care, pe lîngă o deosebită frumuseţe, avea, spuneau contemporanii, şi o bogată cultură — reprezenta o partidă dintre cele mai dorite. Cu această Casandră dorea să se căsătorească principele Dimitrie. Se înrudea în felul acesta cu puternica şi influenta familie a Cantacuzinilor şi, în plus, căpăta drepturi la tronul Ţării Româneşti. Căsătoria nu era însă uşoară, căci se aştepta opoziţia voievodului Brîncoveanu, cel care — ca domnitor — era tutorele Casandrei. În virtutea acestui drept, el putea, printr-o simplă scrisoare adresată împăratului Leopold (cu care reintrase în tratative) să împiedice plecarea miresei din Braşov. Mai ales că, se spunea, domnul Ţării Româneşti nu putea vedea cu ochi buni pe adversarii săi (Cantemireşti şi Cantacuzinii din familia lui Şerban) uniţi împotriva sa. În consecinţă, trebuia procedat pe ascuns. Antioh Cantemir l-a trimis în mare taină la Braşov pe vornicul Vasile Purice. La Braşov, vornicul a procedat cu multă dibăcie, reuşind să plece, fără ştirea autorităţilor, cu viitoarea mireasă, pe care a adus-o în Iaşi. Aici, Casandra a fost găzduită în casele lui Iordache Ruset, în vreme ce Dimitrie era înştiinţat la Constantinopol, prin olăcari, de sosirea miresei.

Aşa spun cronicile: „Logodisă Dumitraşco beizadé cu o fat-a lui Şerban-vodă... cu taină" — ne informează Ion Neculce, iar *Cronica Ghiculeştilor* aminteşte de călătoria (tot incognito) pe care Dimitrie Cantemir a făcut-o de la Timişoara la Iaşi: „Dumitraşcu vodă, aflîndu-se împreună cu turcii la tabăra de la Timişoara, a venit aci în Iaşi cu menzil [adică cu poşta care călătorea în etape numite menziluri], la fratele său Antioh vodă, fără ca cineva să ştie

pricina venirii sale... Brîncoveanu însă a intrat în bănuială că umblă să-l mazilească din Ţara Românească şi avea ură împotriva lui... pentru că luase de soţie pe fata lui Şerban vodă în taină şi fără voia lui".

Nici această ştire — acceptată ca atare în istoriografia noastră — nu corespunde adevărului. După informaţiile cuprinse în *Condica vistieriei* (un document asemănător *Catastihului-jurnal* şi care cuprinde cheltuielile efectuate între 1694 şi 1704) reiese nu numai că nunta s-a făcut cu încuviinţarea lui Brîncoveanu, dar şi faptul că domnitorul a fost reprezentat la acest eveniment de marele agă. Acesta a înmînat, în numele lui Brîncoveanu, darul pentru tinerii căsătoriţi: „două lăstruri, două hataiale cu flori de fir, două canavéţe şi două sigideale [covoare] şi alte daruri în valoare de 460 taleri".

Era, de altfel, greu de presupus că un domnitor atît de bine informat, cum a fost Constantin Brîncoveanu, avînd oameni de încredere în cercurile habsburgice, transilvane şi otomane să nu fie înştiinţat asupra unor evenimente de acest fel. Chiar admiţînd că, prin manevra lui Antioh, Brîncoveanu a fost pus în faţa faptului împlinit, este de subliniat abilitatea diplomatică cu care domnitorul Ţării Româneşti a ştiut să treacă peste această întîmplare, el comportîndu-se cu toată demnitatea ce i-o conferea rangul voievodal.

Solia lui Vlasie Stegarul

Consemnările din vara anului 1711 au o deosebită relevanţă politică, pentru relaţiile dintre cei doi principi. Urcat în scaunul domnesc în 1710, Dimitrie Cantemir a trecut decis la planul său de rupere a relaţiilor cu Imperiul otoman şi de dobîndire a independenţei încheind la Luţk, pe deplin picior de egalitate un tratat de alianţă, cu ţarul Petru cel Mare, care preconiza libertatea Moldovei în hotarele ei strămoşeşti, şi domnie ereditară pentru familia Cantemireştilor[1]. Cunoscînd, prin oamenii săi de încredere, tratativele moldo-ruse, Brîncoveanu a adoptat de la început o atitudine prudentă. Desigur, dorea şi el ca Ţara Românească să devină independentă. Era însă circumspect în privinţa posibilităţilor efective de împlinire a acestui scop, cunoscînd forţa reală a otomanilor. În plus, în cazul unui conflict deschis ruso-turc, Ţara Românească ar fi fost expusă în primul rînd primejdiei de a fi cotropită. Cu toate acestea, chiar şi după ce şi-a dat seama de faptul că oastea ţaristă era insuficientă din punct de vedere numeric şi slab pregătită şi aprovizionată, Brîncoveanu s-a arătat hotărît să acorde întregul său sprijin forţelor moldo-ruse. „Pă Constandin-vodă — nota Radu Popescu cronicarul — încă l-au chemat turcii să meargă la oaste [împotriva lui Petru cel Mare], dar el nici cum n-a vrut să meargă, ci s-au gătit cu oastea lui şi s-au dus în gura Urlaţilor şi acolo au şăzut cu tabăra de privia şi o parte şi alta, să vază ce vor să facă".

Gestul spătarului Toma Cantacuzino (comandantul armatei Ţării Româneşti), care, în condiţiile intrării trupelor otomane în ţară, a părăsit tabăra munteană, alăturîndu-se generalului „Ren" (Karl Evald von Rönne, general în armata lui Petru cel Mare) şi cucerind, cu acesta, cetatea Brăila, l-au pus pe Brîncoveanu în imposibilitate de a-şi urma planul. Înfrîngerea lui Petru I la Stănileşti (18-22 iulie 1711)[2] a confirmat, de altfel, temerile lui Brîncoveanu. Atitudinea sa, perfect justificată din punctul de vedere al intereselor Ţării Româneşti, a fost felurit interpretată; unele izvoare, de pildă *Jurnalul* dictat de Petru I pentru justificarea evenimentelor de la Stănileşti, l-a socotit principalul vinovat al înfrîngerii, deoarece, s-a spus, n-a asigurat trupelor ţariste aprovizionarea promisă.

Cum se prezintă evenimentele din 1711 în lumina consemnărilor din *Catastihul-jurnal*? Mai întîi, este de subliniat că încă în timpul tratativelor moldo-ruse, Brîncoveanu începuse sprijinirea materială constantă a domnului Moldovei. La 3 iunie 1711, Brîncoveanu consemna un important împrumut acordat lui Cantemir: „dat-am lui Dumitraşco vodă împrumut zlaţi 1 000, taleri 2 500". Să nu fi ştiut Brîncoveanu — cel de obicei atît de informat — ce destinaţie aveau sumele împrumutate? Mai poate fi apreciat acest ajutor ca o expresie a neînţelegerilor dintre cei doi voievozi? Sau mai degrabă să credem că aceste aşa-zise neînţelegeri erau doar formale, menite să deruteze pe otomani? Pentru această din urmă opinie pledează şi cele notate în documentul amintit în legătură cu solia lui Vlasie Stegarul, petrecută după aşa-zisa „trădare" a lui Toma Cantacuzino. (Acest episod, însuşi, merită mai multă atenţie şi e de văzut dacă faptul respectiv nu s-a petrecut tot cu acordul tacit al lui Brîncoveanu.)

Dar să vedem despre ce este vorba. Înfrîngerea de la Stănileşti i-a obligat pe generalul Rönne şi pe Toma Cantacuzino să părăsească Brăila, care a reintrat în stăpînirea otomanilor. Retrăgîndu-se pentru a face joncţiunea cu grosul trupelor ţariste, Rönne l-a trimis la Brîncoveanu pe Vlasie Stegarul, solie pe care domnul Ţării Româneşti a primit-o la 10 iulie 1711, cînd a consemnat în *Jurnal:* „dat-am la Vlasie şi altuia ce au venit de la R. şi Savei Ceauş şi lu Mula Asan, taleri 200". (Despre acest Vlasie, se credea, potrivit lui Radu Greceanu, că ar fi fost primit, într-ascuns nu de domn, doar de mitropolit.)

Fără îndoială, caracterul misiunii lui Vlasie era atît de tainic, încît, chiar în *Jurnalul* său, Brîncoveanu nu s-a încumetat să consemneze mai mult decît iniţiala generalului.

Documentul amintit cuprinde şi alte numeroase informaţii privind viaţa cotidiană (cheltuielile pentru educaţia copiilor, solicitarea unor medici vestiţi, diverse podoabe cum-

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1973; 7/1973.

(Continuare în p. 16)

Avanpremieră editorială

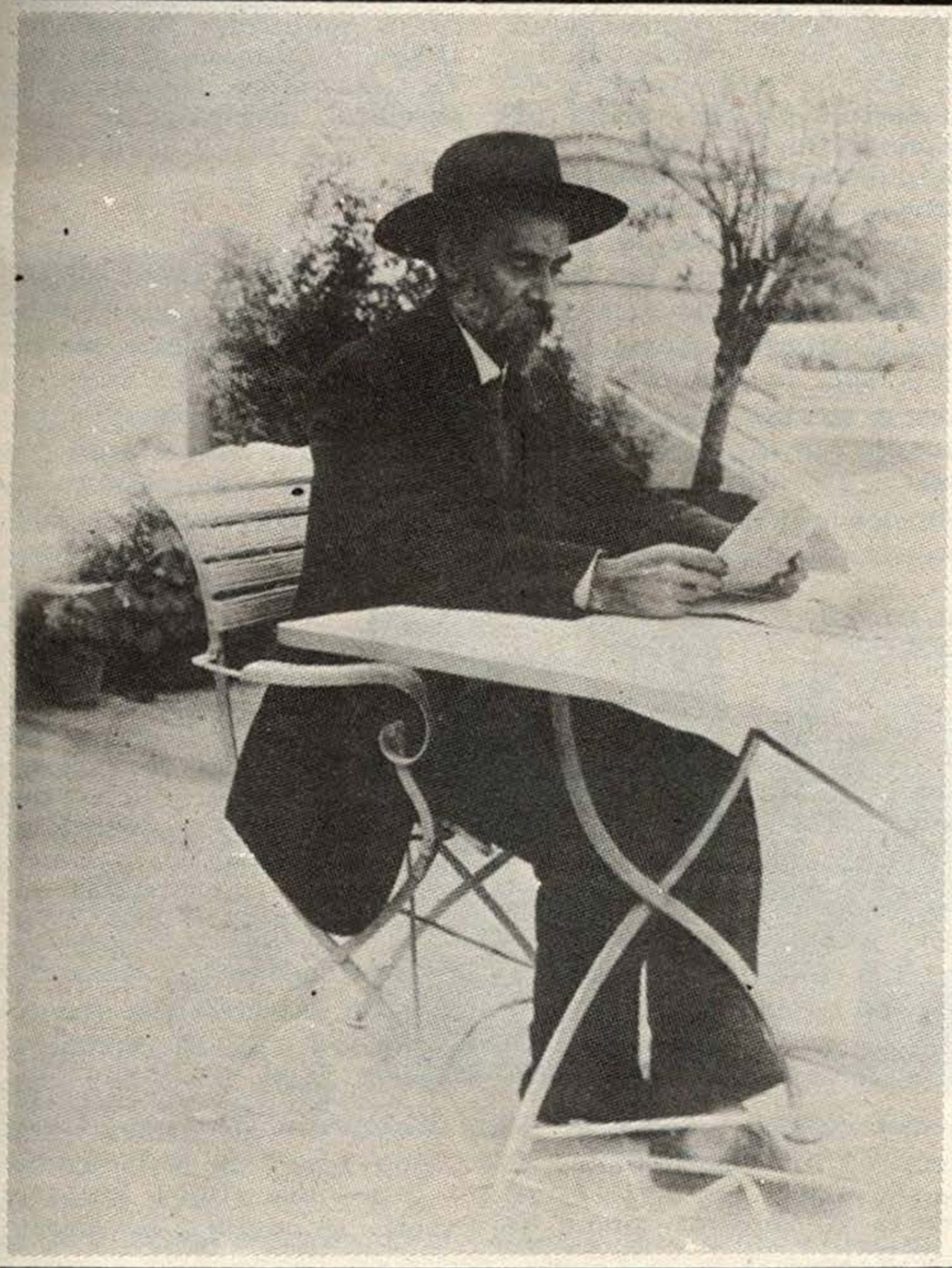

GEORGE COȘBUC:

„O părticică de suflet în sufletul cel mare al Academiei"

LUCIAN VALEA

Într-una din primele zile ale lunii mai 1916, Duiliu Zamfirescu venea acasă la George Coșbuc, pentru a-l anunța că Secțiunea literară a Academiei hotărîse să propună plenului academic alegerea poetului ca membru titular. Inițiativa înaltului for de cultură reprezenta un act de aleasă cinstire a operei poetului, ea înscriindu-se, în același timp, în tradiția statornicită de Academie de a reuni în rîndurile sale reprezentanți de seamă ai culturii și științei române din toate provinciile românești.

Cît privește vizita lui Duiliu Zamfirescu, ea părea un fapt surprinzător, dacă avem în vedere că, pînă nu demult, acesta se numărase printre cei care nu avuseseră cuvinte prea elogioase la adresa „poetului țărănimii", exprimîndu-și opiniile chiar sub cupola Academiei. Sub aceeași cupolă însă în ședința din 20 mai/2 iunie 1916, expunerea de motive pe care se întemeia propunerea Secțiunii literare avea să fie făcută tot de Duiliu Zamfirescu.

Iată o relatare mai cuprinzătoare a acestor momente din viața Academiei, așa cum apare în cartea Pe urmele lui George Coșbuc, **aflată în pregătire la Editura Sport-Turism și din care oferim cititorilor revistei** Magazin istoric **fragmentele ce urmează.**

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

M. Șt.

„La 2.30 ore, cînd a început Duiliu Zamfirescu la Academie discursul său (poeziile rău citite) de o oră (el în jachetă neagră, cu 3 trandafiri la butonieră) era îmbulzeală cum n-a mai fost la Academie... La sfîrșitul arogantului discurs, aplauze destul de vii... Apoi 10 minute pauză, în care se simte că academicienii sunt indignați în contra atacurilor lui Duiliu contra poeziei populare, contra lui Alecsandri, Goga etc., iar publicul mirat că n-a vorbit de tema sa indicată: figura literară a lui Ollănescu-Ascanio, în locul căruia a fost ales.

O imagine mai puțin cunoscută a poetului G. Coșbuc (din colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România)

Cînd am început să cetesc, era atmosferă încărcată, la un citat din Alecsandri (prefața la colecția poeziilor) aplauze, la cetirea poeziei *Șoimul și fraga*, salve de aplauze care nu mai încetau, la fraza despre apărarea lui Alecsandri — idem, despre creșterea rădăcinei plantate de el, idem — la sfîrșit... nesfîrșite. Succesul în contra neghiobiei lui Duiliu Zamfirescu era (aproape penibil de) mare..."

Însemnarea din jurnalul lui Titu Maiorescu se referă la momentul în care Duiliu Zamfirescu, ales membru titular al Academiei, în aprilie 1908, în loc să urmeze regulile tradiției, rostind un discurs de elogiere a personalității celui al cărui loc îl ocupa, vorbise despre *Poporanismul în literatură*, subiect ale cărui semnificații depășeau cu mult pe cele estetice, părînd a nu avea decît rolul de a acoperi atacurile proaspătului academician îndreptate împotriva scriitorilor ardeleni sau pe acelea trimise „pe adresa" lui Maiorescu. Referindu-se la Coșbuc, poezia *Noi vrem pămînt* era sancționată fără milă: „A cînta în versuri numărul de hectare pe care-l deține marea proprietate, față de numărul de hectare pe care-l deține mica proprietate, este o glumă de prost gust. De aceea e ridicolă poezia d-lui Coșbuc, care începe cu «Noi vrem pămînt!»..."[1]

Nu este deloc exclus ca la duelul academic dintre Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu să fi asistat și membrul corespondent al Academiei, poetul George Coșbuc. Cunoscîndu-i părerea despre critici, bănuim că va fi întîmpinat acele atacuri cu un surîs blajin de supremă îngăduință, mai ales că în discursul lui Duiliu Zamfirescu putuse descoperi și multe idei cu care se putea declara de acord. De pildă, sublinierea că valoarea literară a *Mioriței* constă, printre altele, în viziunea alegorică a morții, „fără îndoială, una din cele mai fericite transpuneri ale sufletului iranic..., care s-a păstrat la toate popoarele indo-europene, dînd loc la un substrat comun de legende și la o năzuință egală de forme poetice".

Nu putem ști cu ce sentimente va fi părăsit aula academică în ziua aceea Coșbuc: cu ce sentimente nu față de Duiliu Zamfirescu, ci față de Titu Maiorescu, adevăratul și absolutul învingător.

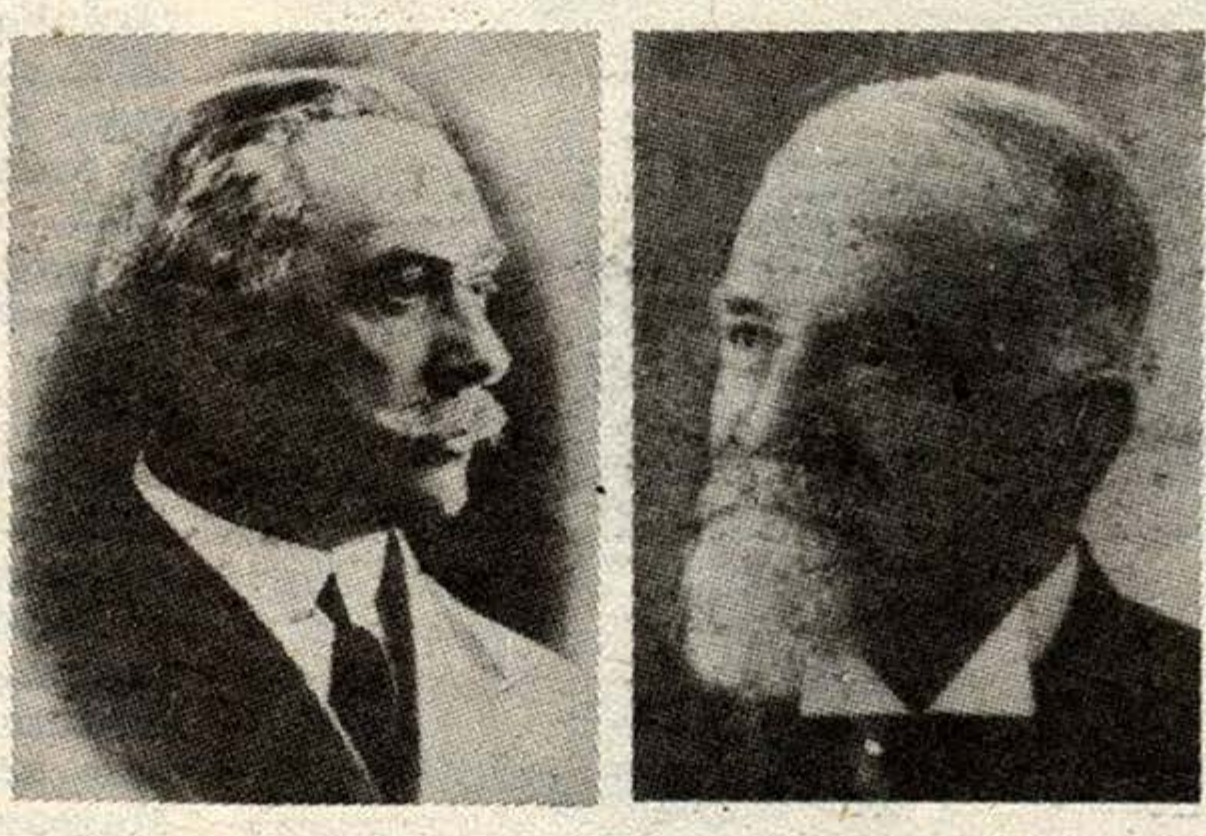

Protagoniștii unei confruntări academice: Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu

În toate țările române

Pentru cineva care-l zărește în primele luni ale anului 1916 strecurîndu-se printre mesele cunoscutului local bucureștean „Terasa", Coșbuc apare ca „un bărbat de statură potrivită... Purta un fel de redingotă neagră-verzuie și o pălărie de fetru cu boruri mari. Părea sfios". Ieșea destul de rar. Îi plăcea să stea mai mult în odaia de lucru pe care-o redescoperise, odaia lui cu cărți și tablouri — între ele niște „flori vii — opera lui Luchian", la masa „cu două sertare în stînga și alte două în dreapta, încărcată cu hîrtii, caiete și carnete", cu „foi pe care... își făcea tot felul de însemnări". Cu „cîteva dicționare" și „cîteva albume". Se simțea bine aici, între revistele vechi și vraful „de gazete

---

[1] Este, poate, interesant să redăm aici cîteva date privitoare la modul cum fusese, în realitate, recptat, încă de la apariție, acest poem coșbucian atît în țară, cît și peste hotare:

La scurt timp după apariție, V. G. Morțun citește poemul în fața socialiștilor adunați în sala „Sotir", provocînd „un adevărat delir". În cîteva zile Coșbue primește peste 66 telegrame, adrese de felicitare, scrisori, cărți poștale — din Moldova Ardeal și Muntenia. O lovitură de teatru trebuie să le fi părut multora din cititorii avizați aprecierile lui D. Evolceanu la adresa poeziei *Noi vrem pămînt*, considerată „una din capodoperile d-lui Coșbuc", aprecieri tipărite în *Convorbiri literare*, nr. 6, din iunie 1896, desigur cu învoirea lui Maiorescu. Criticul se numărase printre cei ce nu recunoscuseră valoarea artistică a poeziei și nu s-ar putea zice că în cei doi ani cît trecuseră de cînd refuzase revista *Vatra* în care Coșbuc publicase versurile amintite, își schimbase opiniile estetice, dar e posibil ca el să fi aflat cîte ceva despre strălucita carieră internațională a acestei opere, ceea ce va fi contribuit la o slăbire a intransigenței. Revista pariziană *L'Énclos*, nr. 5 din octombrie-noiembrie 1895 publicase versiunea franceză a poeziei *Noi vrem pămînt (Nous voulons de la terre)* însoțită de o prezentare cu date biografice și referiri la condițiile în care trăia țărănimea română și care determinaseră crearea acestei poezii. Cititorii erau informați că toate revistele românești reproduseseră poemul care fusese primit cu însuflețire în Transilvania răscolită de procesul Memorandumului.

Cum ajunsese poezia în Franța și cine era tradueătorul ei? În vară, un grup parizian „revoluționar și excentric", condus de Louis Loumet, se adresase socialistului român G. Mărculescu, cerîndu-i să tradueă ceva din literatura română. Acesta a ales poezia lui Coșbuc, pe care a tradus-o „cuvînt cu cuvînt, expresie cu expresie", și a trimis-o lui Loumet, care, după o lună, a publicat-o în revista amintită. După alte cîteva zile a fost reprodusă de *L'Étoile socialiste* din Anvers. La Barcelona, revista *Ciencia social*, anunțînd apariția nr. 5 al revistei *L'Énclos*, menționa și „o poezie de poetul român George Coșbuc". La 22 decembrie 1895, poezia a fost reprodusă și de *L'Étoile socialiste* din Charleroi.

Versiunea franceză a fost tradusă apoi în spaniolă de Jose Prat și publicată în *El Despertar* de la New York, nr. 144, din 10 martie 1896. Poemul a fost reluat la Barcelona de revista *La Nueva Humanidad* sub titlul *Neus volomos de la tierra*. În cîteva luni, exemplul este urmat și de alte publicații de limbă spaniolă din cele două Americi și poemul lui Coșbuc cunoaște o interesantă difuzare. Ba mai mult, Jose Prat îi scrie lui Mărculescu informîndu-l că poezia fusese tipărită pe foi volante și difuzată printre țăranii din Catalonia.

În sfîrșit, amintim faptul că ziarul budapestan *Alkotmany* (Constituția), nr. 79, din 2 aprilie 1907, a publicat articolul *Marseillaiza română. Poezia lui Coșbuc „Noi vrem pămînt"*, însoțit de traducerea în ungară a poemului, traducere semnată de Kaezlany Geza.

din Ardeal". Cameră „mică" şi „îmbătrînită" ca şi el, cum povestea unul dintre contemporanii săi, cu „două scaune cam şubrede, un scrin şi o canapea cu spătar... În spatele mesei tot peretele plin de fotografii": Tolstoi, Victor Hugo, Ibsen.

Aici îl găseşte Duiliu Zamfirescu trimis de Academia Română să-l anunţe că Secţiunea literară urma să-l propună spre a fi ales membru titular în locul lui N. Gane şi să-l roage să accepte. E greu de zis ce va fi apreciat cel mai mult: faptul că forul academic se gîndise tocmai atunci la el, într-un fel care-l făcea să se simtă de fapt mai degrabă alesul Transilvaniei, ceea ce în mod sigur influenţase hotărîrea academică, sau că vestea îi fusese adusă tocmai de omul pe care nici nu l-ar fi putut bănui c-ar fi în stare de un asemenea gest? Hotărîrea instituţiei, ca şi prezenţa scriitorului distant pînă acum şi cu morgă aristocratică, îl iau prin surprindere şi, impresionat, acceptă propunerea. Dar a doua zi începe să-l încerce regretele şi ţine să i le mărturisească lui Duiliu Zamfirescu într-o scrisoare: „Mi-ar fi fost cu [mai] în drag să rămîn în liniştea păcii mele, şi dacă aş fi ştiut m-aş fi rugat să nu mă iei în rîndul acelora cărora li s-ar putea da onoarea şi sarcina de a ocupa un scaun academic".

Secţiunea literară în şedinţa din 13/26 mai, sub preşedinţia lui Iacob Negruzzi, hotărăşte cu 4 voturi din 6, să-l propuie pe George Coşbuc membru titular al Academiei. Plenul academic ia cunoştinţă de propunere la 16/29 mai şi decide să pună chestiunea alegerii pe ordinea de zi a şedinţei de vineri 20 mai/2 iunie. Prezida Barbu Ştefănescu-Delavrancea, vicepreşedintele Academiei. El dă cuvîntul lui Duiliu Zamfirescu pentru a citi expunerea de motive. „Secţiunea literară, alegînd pe dl. George Coşbuc, în locul rămas vacant prin moartea regretatului coleg N. Gane, mi-a dat însărcinarea a vă prezenta pe candidat. Misiunea mea este pe atît de plăcută pe cît este de uşoară. Cine nu cunoaşte pe Coşbuc? Reputaţia sa literară e aşa de întinsă, încît numele său a devenit popular în toate ţerile locuite de români". După ce evocă începuturile activităţii literare, inclusiv anii *Tribunei*, Duiliu Zamfirescu continuă: „Venind la noi, d-l Coşbuc a fost destul de cuminte să nu se amestece în luptele politice şi nici chiar în polemicile literare ale diferitelor biserici şi bisericuţe de pe timpuri, ci, preocupat numai de a crea, a dat la lumină o serie de opere remarcabile".

Sînt amintite volumele *Balade şi idile*, *Fire de tort*, traducerile, în 1910, *Divina Comedie* a lui Dante: „După cum se vede, d-l Coşbuc a dat publicului românesc, în mai puţin de 25 de ani, o cantitate de muncă literară atît de considerabilă, încît numai pentru aceasta s-ar cuveni să-i deschidem uşile amîndouă pentru a-l primi între noi. Dar calitatea lucrărilor sale întrece cantitatea. Din punct de vedere clasic — prin urmare esenţialmente academic — *Eneida* şi *Bucolicile* lui Virgiliu sunt un monument; *Odissea*, tradusă în strofe endecasilabice rimate, lucru la care nici n-a visat bunul Homer, reprezintă o sforţare intelectuală de necrezut; în fine *Divina Comedie*, este, printre traduceri, lucrarea sa capitală, care a îmbogăţit literatura românească cu cea mai perfectă versiune a acestei poeme.

Poeziile sale proprii sunt adevărate *poezii* şi sunt *originale*. Inspiraţie sănătoasă, elocuţiune solidă şi cu termenii cei mai proprii; imaginile puse cu o rară putere de sensibilizare.

Primind pe d-l Coşbuc în mijlocul nostru, facem un act de dreptate, confirmînd ceea ce opinia publică a hotărît de mult".

După cuvîntul lui Duiliu Zamfirescu se trece la vot: 23 din cei 24 de academicieni sînt pentru Coşbuc şi numai unul contra. Delavrancea anunţă rezultatul votului şi-l proclamă ales pe dl. George Coşbuc, membru activ al Academiei în Secţiunea literară.

Locul cuvenit de mult

Prima şedinţă la care participă noul academician e cea din 27 mai/9 iunie 1916. La intrarea sub cupolă e primit cu aplauze. Preşedintele Academiei Române, dr. C.I. Istrate îi adresează cuvintele de bun venit: „În numele Academiei Române sunt fericit a spune: Bun venit noului şi distinsului nostru coleg dl. Coşbuc. Aplauzele cu care aţi fost primit adineauri, la sosirea d-voastră, v-au arătat, d-le coleg, bucuria pe care o are această instituţie de a vă număra printre membrii ei... V-aţi scoborît prin voinţa voastră la Bucureşti, între noi, de pe înălţimile frumoase şi româneşti ale plaiurilor de la Năsăud. Acum, prin munca voastră, vă ridicaţi la punctul cel mai înalt pe care poate să vi-l prezinte cultura română. ocupînd un scaun în mijlocul nostru. Vă urez, scumpe coleg, etc. etc."

În vederea şedinţei solemne de la 27 mai/9 iunie 1916, poetul a pregătit, pentru intrarea în înaltul for, un cuvînt bătrînesc, plin de bună-cuviinţă şi înţelepciune: „Îţi mulţumesc întîi de toate d-tale, Domnule Preşedinte, pentru frumoasele cuvinte — mai frumoase, poate, decît le merit, — cu cari ai avut bună-

voința să mă saluți și, prin ele să mă iei oarecum de mînă, ca să mă pui la rînd pe brazda Academiei.

Aceste cuvinte sunt pentru mine ca o punere de mîini pe capul meu, ca să scoboare asupra mea harul acelui spirit, care luminează și conduce opera Academiei. Să te ție Dumnezeu multă vreme, ca să poți saluta și pe alții de aici înainte și să-i rînduiești în plugăria asta a cîmpului intelectual.

Vă mulțumesc și dv., d-lor membri, că m-ați găsit vrednic să fiu făcut părtaș la lucrările acestui așezămînt cultural și că m-ați primit în mijlocul d-voastră, ca să fiu și eu o părticică de suflet în sufletul cel mare al Academiei".

S-a închinat cu modestie spre iluștrii săi colegi și-n clipa aceea i se va fi părut că-l zărește, printre ei, și pe Iosif Vulcan. În biruința de astăzi știa că e zidită și o parte din sufletul lui.

După festivitățile academice, colegii de la *Albina* îl sărbătoresc printr-o agapă redacțională. Eveniment evocat într-un *Proces verbal*, în versuri, pe care revista îl publică în facsimil, nr. 41-42 din 10-17 iulie.

Intrarea la Academie era un eveniment mult prea important ca să scape de aura legendelor. Se zice că vestea alegerii i-a adus-o Andrei Bîrseanu și alți prieteni care i-au spus că „a doua zi trebuie să se prezinte între nemuritori, să le mulțumească de alegere și să ia parte la consfătuirile lor". „Negreșit am să vin!", le-a răspuns poetul, dar n-a dat nici pe la Academie, nici pe acasă, de teamă că-l vor găsi și obliga „să îmbrace redingota și să dea față cu atîția oameni așezați". După un timp, Bîrseanu îl întîlnește pe stradă: „Mîine vin negreșit". Omul fiind pățit, a doua zi dis-de-dimineață se duce să-l ia de-acasă. Dar poetul se strecoară pe furiș printr-o ușă dosnică bucuros „că a izbutit să păcălească pe academicieni și de data aceasta, simțindu-se mai bine la masa albă de la Carul cu bere, decît la cea de nuc din sala de ședințe de la Academie. O altă legendă se referă la pregătirile pentru ședința solemnă de primire: „Bietul om n-avea nici frac, nici smoking... Ce să fac, se gîndi el, să mă duc la cumnatul să mă scoată din încurcătură". Încearcă fracul lui Costică Sfetea care i se păru nu știu cum. Îl refuză: „Nu credeți că sunt ridicol?!" Noroc că-și însemnase greșit data ședinței de recepție și mai avea timp suficient ca să-și poată comanda „un smoking nou". În ziua sorocită, îmbrăcat cu el, stătea în fața oglinzii și vorbea cu Elena, soția sa, și cu Costică: „Așa mai merge. Știți voi ce voiam să fac, atunci — uite, mă hotărîsem în ultima clipă să mă îmbrac în costumul țărănesc de acasă. Și, credeți voi că nu era frumos? Ori poate nu m-ar fi primit nemuritorii, mai știi?!"

Primi felicitări, scrisori, telegrame. Jean Socec îi scria: „Iubite domnule Coșbuc, ești și... nu, de felicitat, pentru primirea în areopag. Ești pentru că ți-ai ocupat locul cuvenit de mult. Nu, pentru că gloria te-a încununat cu mult înaintea acestei tardive recunoașteri. Oricum ar fi, mă bucur și-ți strîng mîna cu bună prietenie, al d-tale, Jean V. Socec, București, 17 mai 1916". Pe spatele scrisorii, poetul notează cîteva interpretări din *Purgatoriul*. Dintre ziarele care menționează evenimentul, *Gazeta Transilvaniei*, nr. 115, mai 1916, scria sub semnătura lui Al. Ciura, despre drumul lui Coșbuc din Hordou la Academie: „cu atît mai anevoios, cu cît poetul țărănimii nu era uns cu nici un soi de alifie ciocoiască, și conștiința superiorității lui îl oprea de a-și face drum cu coatele, cînd era în drept să aștepte să i se deschidă cărarea de la sine". ■

CONSTANTIN BRÎNCOVEANU — DIMITRIE CANTEMIR: RIVALITATE SAU COLABORARE?

(Urmare din p. 12)

părate etc. etc.); dar notațiile cuprinse în *Catastihul-jurnal* se dovedesc deosebit de relevante sub aspectul relațiilor — mult mai complexe decît ni le-am închipuit — dintre autorul acestui prețios document și Cantemirești. Fără îndoială, între cele două familii au existat și momente — nu puține — de asperități; atunci însă cînd în joc s-au aflat interesele majore ale principatelor, ca, de pildă, în 1711, Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir au știut să găsească terenul colaborării, într-ajutorării. Era, de fapt, politica tradițională, dintotdeauna, a țărilor române în fața primejdiei externe.

Ce constituie în acest caz *Istoria ieroglifică*? Firește, neomițînd faptul că ea conține multe elemente din istoria reală a vremii pe care o înfățișează (cu patimile, zavistiile și personagiile sale) nu putem să nu subliniem că este vorba de o operă literară, cu un profund conținut filozofic. Recente interpretări, subliniază Alexandru Duțu, tind „să reașeze opera în mediul intelectual în care a apărut... A devenit evident că, în acel mediu, cartea lui Cantemir nu își propune să rememoreze, spre beneficiul posterității lupta meschină pentru un dram de putere purtată de minți obtuze;... Autorul reconsiderase o tradiție de gîndire și sensibilitate, preschimbînd chipuri de contemporani și schițase o comedie umană care nu poate fi «judecată» prin raportare la comedia lui Balzac. Nu evenimentul, ci duelul, nu narațiunea seacă, ci construcția complicată s-au dovedit a fi *cheile* cele mai potrivite pentru deschiderea acestui sipet". ■

SUCEVIȚA ȘI GALATA

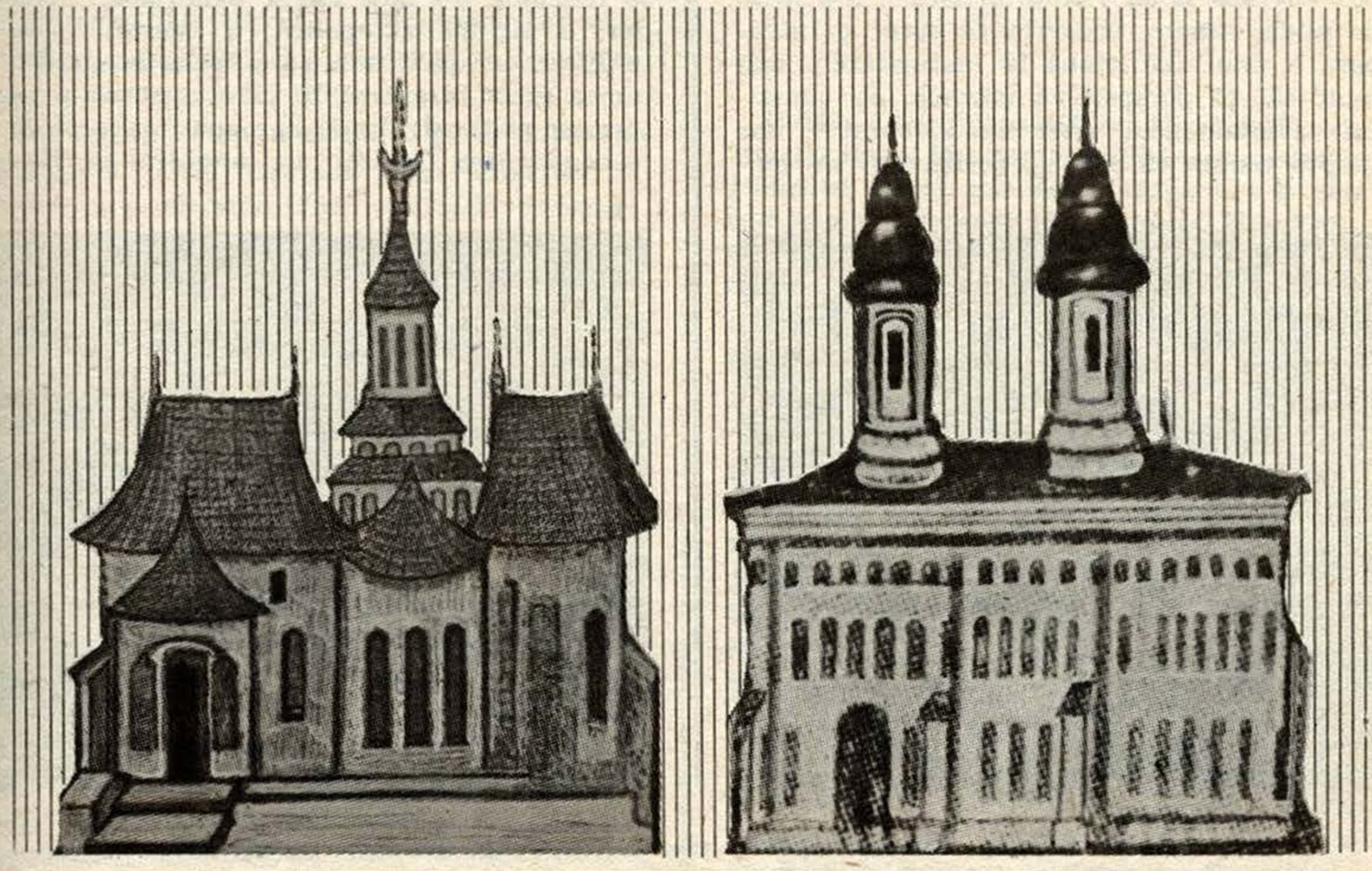

Un testament

și un act de naștere artistic

SCARLAT PORCESCU

Nu s-au păstrat „pisaniile" în piatră, adică actele de naștere și identitate ale Suceviței și Galatei, monumente de împunătoare măreție artistică, și nici vreo însemnare votivă, deplin concludentă, referitoare la timpul cînd au fost ele înălțate. Reiese însă limpede, din unele „cărți" domnești, emise în penultimul deceniu al secolului XVI și, mai cu seamă, din ceea ce a notat Grigore Ureche, în *Letopisețul* său, că, atît Sucevița cît și Galata — cum apar astăzi în ochii cercetătorului sau ai drumețului îndrăgostit de avuția noastră cultural-artistică — au fost zidite în intervalul 1583-1584, deci cu patru secole în urmă. Am folosit sintagma *cum apar astăzi*, deoarece, potrivit unor vechi mărturii literare, mai înainte de anii menționați, în vecinătatea actualului complex Sucevița fusese înălțat un locaș modest, lipsit de strălucire, iar mai înainte de Galata, care străjuiește Iașul de pe o culme din partea sudică a orașului, a fost alta „sub deal", în „capul iazului", care s-a surpat, avînd „temelia așezată într-un loc rău".

Deși ctitorite în același timp — Sucevița de Movilești, familie boierească cu veleități dinastice, care a dat înalți dregători ecleziastici și domnitori în scaunele voievodale ale celor două țări românești, iar Galata de domnitorul Petru Șchiopul, un vlăstar al dinas-

tiei Basarabilor pe tronul Moldovei (1574-1579, 1582-1591)[1] — ele nu sînt identice; privindu-le cu atenţie, remarcăm un limbaj artistic la una şi alt limbaj la cealaltă, cu alte cuvinte, două viziuni artistice. S-a spus, de pildă, despre Sucevița că este „o întrupare a unui stil ajuns la maturitate", mai mult că, în perspectivă istorică, ea constituie „testamentul artei moldoveneşti"[2], iar despre Galata că este „o cotitură şi un moment hotărîtor în evoluţia artei moldoveneşti". Aşadar, Sucevița, în peisajul arhitectonic moldovenesc, este monumentul care pune capăt unei etape de ingeniozitate uimitoare şi de măreţie iar Galata monumentul care marchează începutul alteia.

Ca majoritatea monumentelor moldoveneşti anterioare, de acest gen, Sucevița este amplasată într-o depresiune ocrotită de culmi împădurite. Fără îndoială, din motive de ordin defensiv, ea a luat, treptat, înfăţişarea unei fortăreţe în care ctitorii şi urmaşii lor au găsit adăpost. Edificiu de plan tricone, cu absida principală alungită, cu o singură turlă care încoronează naosul, cu sisteme de boltire tradiţionale în Moldova, cu o încăpere sepulcrală boltită *en berceau* şi cu o tainiţă în care era ocrotit şi păstrat patrimoniul artistic propriu de înaltă valoare, cu firide înşiruite ritmic pe faţadele absidelor, cu elemente de modelatură gotică şi, mai cu seamă, prin luxosul decor policromat al faţadelor — ultimul monument din Moldova cu fresce exterioare — Sucevița se încadrează în familia monumentelor care păstrează stilul moldovenesc.

Galata — toponim adoptat probabil după numele unui cartier din Constantinopol —, spre deosebire de ctitoriile moldoveneşti anterioare, este amplasată pe un deal de pe care se deschide un larg unghi panoramic. Aşadar, o viziune acropolică, o avîntare spre înălţimi, un spirit nou, care venea la noi din lumea greco-bizantină în care crescuse şi se formase ctitorul; după, aproape un secol de la construirea Galatei, alt domnitor al Moldovei, Gheorghe Duca, originar din Balcani, vrăjit, fără îndoială, de chemarea acestui spirit al înălţimilor, ctitorea Cetăţuia tot pe vîrful unei coline de lîngă Iaşi. În ansamblu, Galata păstrează particularităţile arhitectonice tradiţionale, dar în înfăţişarea ei survin elemente neîntîlnite pînă atunci în Moldova, printre care, mai importante: înlocuirea zidului ce separă încăperea mormintelor de naos prin trei arcade sprijinite pe patru coloane; adoptarea în sistemele de boltire a trompelor de colţ; înălţarea încă a unei turle care încoronează pronaosul şi împărţirea faţadei în două registre, decorate în partea de sus cu ocniţe şi firide oarbe. În sfîrşit rîndurile de cărămidă aparentă alternează cu rînduri de piatră — aşa cum se procedează des la construcţiile din Ţara Românească. Prin toate aceste noutăţi constructionale şi decorative, Galata înscrie o cotitură în evoluţia artei moldoveneşti.

Cum se explică pătrunderea acestor noi elemente arhitecturale în Moldova? După cum se ştie, Petru Şchiopul, ctitorul Galatei, cobora dintr-o ramură a familiei Basarabilor, întemeietori ai Ţării Româneşti, deci nu din Muşatini. Împreună cu părinţii şi fraţii săi, el a trăit multă vreme la Constantinopol, unde s-a instruit şi a intrat în relaţii cu

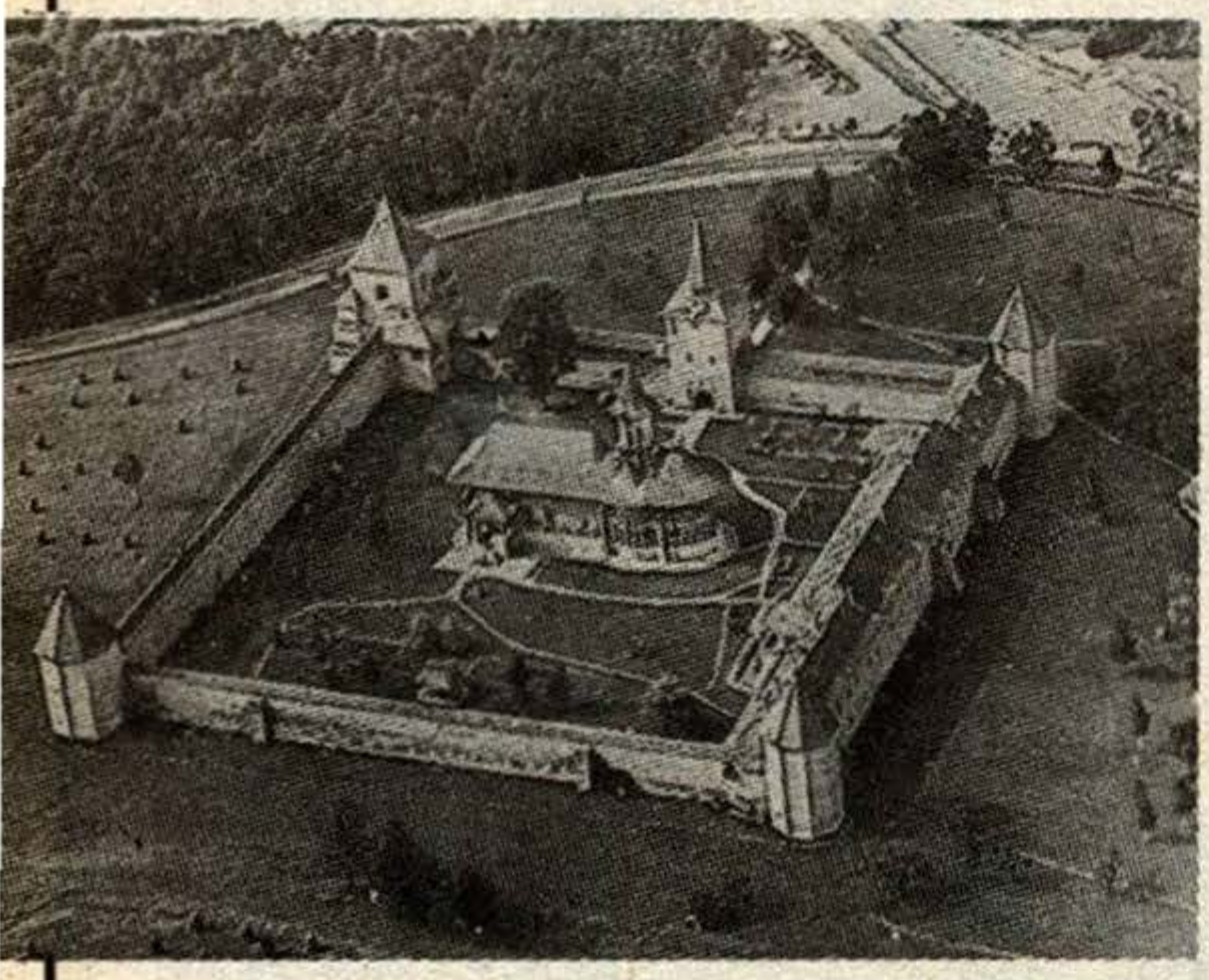

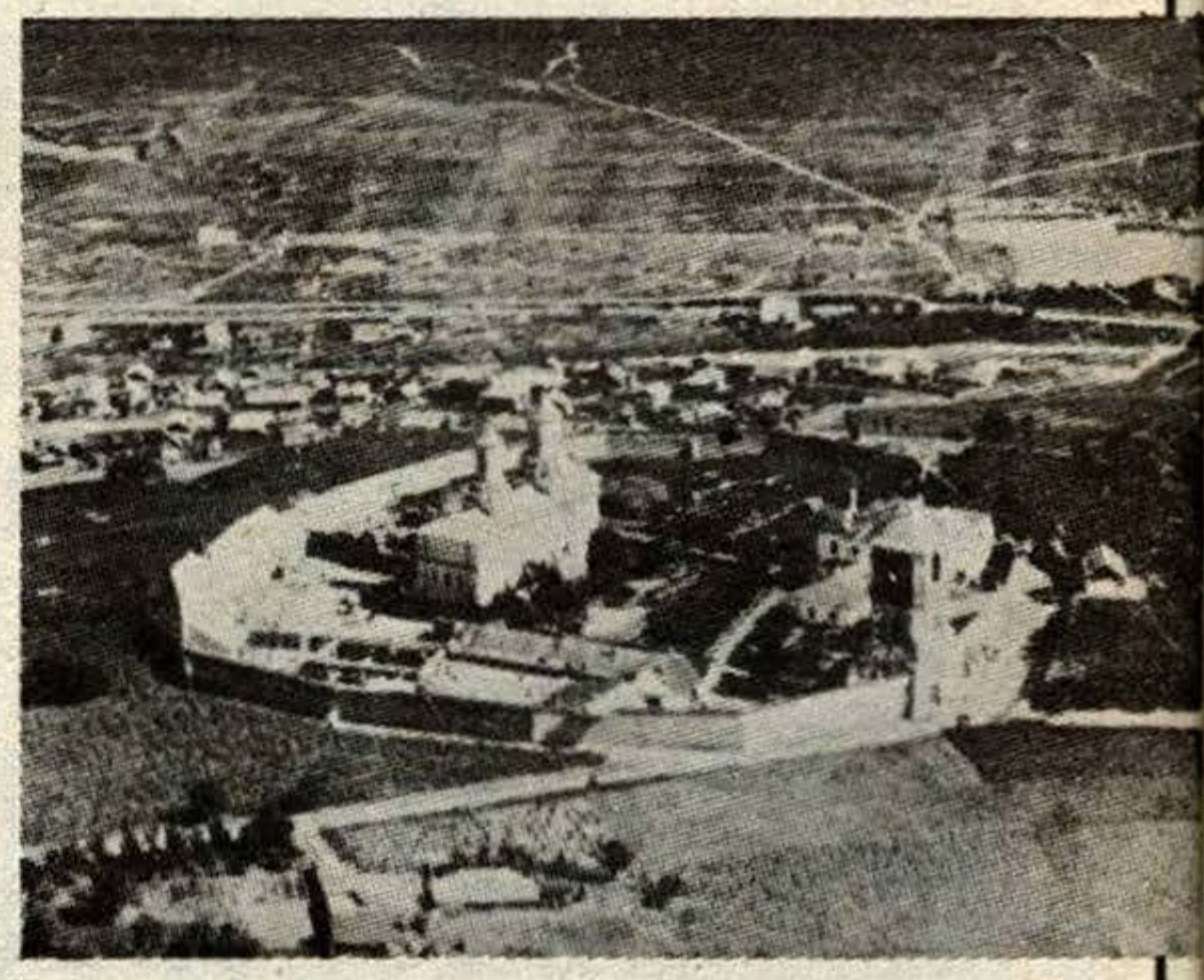

Sucevița şi Galata, aşa cum apar în frescele votive (p. 17) şi imaginea lor actuală

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7,8/1982; 6/1973.

înalta societate constantinopolitană greceas-că şi otomană. Petru s-a căsătorit în marele oraş de pe Bosfor cu Maria Amirali. Fami-lia în care intrase avea influenţă covîrşitoare în cercurile înalte ale Porţii. Un frate al său, Alexandru II Mircea, a dobîndit în anul 1568, tronul Ţării Româneşti şi a domnit 9 ani, adică pînă în 1577.

În 1574, Petru a devenit şi el domn al Moldovei. Prin domnia unui Basarab în Moldova — ulterior, şi alţi munteni vor domni aici, după cum şi moldovenii, unii coborînd din Muşatini, vor domni în Ţara Românea-scă — se realiza o unire dinastică a celor două ţări surori, ridicînd astfel pe o nouă treaptă evoluţia lor spre unitate politică. Sentimen-tul comunităţii de neam căpăta noi orizon-turi. Din acest punct de vedere, domnia lui Petru Şchiopul, de aproape 14 ani, a avut consecinţe importante în statornicirea rela-ţiilor dintre Moldova şi Ţara Românească. Pe vremea acestui domn s-au înmulţit şi adîn-cit schimburile şi legăturile politice între cele două ţări. Negreşit, mai mult ca pînă acum, în Moldova au venit meşteri din zonele le-vantine şi din Ţara Românească, chemaţi probabil şi sprijiniţi de voievod; tot acum s-au adoptat procedee tehnice şi soluţii arhi-tectonice noi. Galata, maiestuoasa ctitorie a voievodului, expresie a gîndurilor sale ba-zileice, menită să-i consolideze poziţia sa în Moldova (prin ctitorii, în contextul condiţii-lor de odinioară, un domn se lega de ţara peste care domnea) şi să-i fie necropolă, pune în lumină, pe de o parte, tradiţiile arhitec-tonice moldoveneşti, iar pe de alta elementele de înrîurire. Iată deci că, în istoricul proces de apropiere, de cunoaştere reciprocă, de adîncire a sentimentului de înfăptuire a sta-tului român unitar, o importantă contribuţie au adus şi făuritorii operelor de artă printre care, în prim plan, Galata şi, într-o oarecare măsură Sucevita, înălţate acum patru se-cole.

N-aş putea încheia aceste rînduri, fără a sublinia că atît Sucevita, cît şi Galata, în jurul cărora se păstrează inestimabile bunuri artistice, ca alte multe monumente istorice din ţara noastră, care pun în evidenţă ten-siunea şi vibraţia spirituală a înaintaşilor, au îmbrăcat, în urma lucrărilor de restau-rare, efectuate în ultimii 20 de ani, veşmîn-tul lor cel dintîi. În etapa istorică în care eforturi pilduitoare sînt consacrate noului, se dă, prin urmare, atenţie cuvenită şi măr-turiilor trecutului. ■

• CLIO ANUNTA •

STATUIA LIBERTĂŢII ÎNTINEREŞTE

Statuia Libertăţii, acest dar făcut de Franţa Statelor Unite, în octombrie 1886 — ca simbol al prieteniei dintre cele două popoare — şi care contemplă de aproape 100 ani portul New York, este astăzi prizoniera unor enorme schele me-talice. Construcţia ei — din plăci de aramă nituite manual şi asamblate pe un schelet format din patru suporturi gigantice de oţel — a început sub conducerea sculptorului Frédé-ric-Auguste Bartholdi (1834-1904). Scheletul a fost proiectat de cel mai celebru inginer al epocii, Alexandre-Gustave Eiffel[1]. Bartholdi a eternizat colaborarea acestuia, în cuvintele pe care le-a scris în Cartea de aur a Turnului Eiffel, în 1889: „În semn de omagiu domnului Eiffel, cu amintirea plină de recunoştinţă a Statuii Libertăţii, care îi datorează osatura ei de oţel".

În ultimul timp, statuia a dat serioase semne de oboseală. La iniţiativa unui Comitet franco-american, a fost întreprins un complex pro-gram de restaurare, estimat la 29 milioane de dolari şi urmînd a fi încheiat la începutul verii anului 1986, pentru ca distinsa „doamnă" a Americii să-şi celebreze centenarul în de-plină formă.

Cele mai serioase degradări ale statuii (92 metri înălţime şi 225 tone greutate) nu par a fi provocate nici de poluarea atmosferică, nici de milioanele de vizitatori care îi escala-dează anual cele 171 de trepte, ci de coroziune, care a atacat niturile armăturii, prin care s-a ataşat „pielea" de aramă la scheletul de oţel. În plus, torţa concepută pentru a servi ca far a lăsat să pătrundă apa ploii în interiorul bra-ţului. Examenele recente la care a fost supusă statuia au demonstrat şi că această parte a proiectului inginerului Eiffel nu a fost fidel executată, armătura braţului nefiind fixată în locul prevăzut, ceea ce ar putea explica echi-librul precar al braţului.

Întărită şi întinerită, Statuia Libertăţii — declarată încă din 1924 monument naţional — va lumina din nou, în cîteva luni, golful New York.

F. D.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1981.

1867-1918: DUALISMUL AUSTRO-UNGAR — O NEFASTĂ EXPERIENŢĂ A TRECUTULUI

Conf. univ. dr. MIRCEA MUŞAT

Istoria românilor este istoria unui popor statornic, locuind neîntrerupt în spaţiul carpato-danubiano-pontic, creator al unei bogate şi străvechi civilizaţii. Românii, spunea Nicolae Iorga, sînt un popor care prin strămoşii lor au „rădăcini de patru ori milenare". Neclintiţi în faţa valurilor succesive de populaţii migratoare, opunîndu-se poliţiei de cuceriri şi anexiuni a marilor imperii care îşi disputau întîietatea în acest spaţiu, românii şi-au apărat cu străşnicie libertatea, păstrîndu-şi limba, obiceiurile, cultura, credinţa, propriile lor organizări politice, dezvoltîndu-se unitar pe vatra antică a Daciei. Evidenţiind vechimea şi unitatea poporului nostru, secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, aprecia: „Putem afirma, pe baza faptelor istorice, că poporul nostru s-a plămădit de-a lungul mileniilor în spaţiul carpato-dunărean, că fiecare metru de pămînt şi fiecare piatră sînt stropite cu sudoarea şi sîngele moşilor şi strămoşilor noştri. În cele mai grele timpuri, înaintaşii nu şi-au părăsit pămîntul unde s-au născut, ci, înfrăţindu-se cu el, cu munţii şi cîmpiile, cu rîurile şi codrii falnici, au rămas neclintiţi pe aceste meleaguri, apărîndu-şi fiinţa, dreptul la existenţă liberă".

În mileniul unu, sprijinindu-se pe bogata lor tradiţie politico-statală, românii şi-au aleătuit forma iuni politice-administrative şi militare („ţări", „enezate" sau „voievodate", cum sînt ele menţionate în documente), care, dovedind o mare viabilitate istorică, s-au transformat în puternice elemente de rezistenţă şi continuitate românească. Semnificativ este exemplul străvechii vetre getodacice a Transilvaniei a cărei organizare tradiţională românească, voievodatul, a continuat în ciuda presiunilor exercitate de regalitatea ungară. Voievodatul Transilvaniei şi-a continuat existenţa autonomă, distinctă de regatul ungar, iar după 1541, cînd Ungaria a fost cucerită de otomani şi transformată în paşalîc cu capitala la Buda, s-a despărţit complet de aceasta, devenind un principat cu onom vasal Porţii şi beneficiind de acelaşi statut, stabilit prin Capitulaţii[1], ca şi celelalte două ţări româneşti, Moldova şi Muntenia.

Caracterul românesc al acestei provincii, a cărei autonomie s-a întărit după 1541, n-a putut fi schimbat nici după ocuparea acesteia de către armatele habsburgice. Noul statut al Transilvaniei a fost reglementat prin Diploma leopoldină din 1691, care a servit drept constituţie a principatului pînă în 1867. Nu este însă mai puţin adevărat că noul regim a înăsprit asuprirea socială şi naţională a românilor care din totdeauna au format majoritatea populaţiei în acest teritoriu. Prevederile Diplomei leopoldine aveau în vedere în exclusivitate clasele dominante ale celor trei naţiuni recunoscute (ungară, secuiască şi germană), românii şi religia lor nefiind recunoscuţi. Ţara era condusă de un guvern, avînd în frunte un guvernator ales de Dieta transilvană, dar care trebuia confirmat de împărat. Guvernul transilvan era reprezentat la Viena de o „Cancelarie aulică" (al cărei membri erau, de asemenea, numiţi de împărat) care, treptat, a devenit principalul organ al puterii în Transilvania. Consiliul de război al imperiului numea un comandant general în principat, iar problemele legislative cădeau în competenţa Dietei locale, ale cărei prerogative erau însă permanent limitate.

Politica fiscală excesivă, înăsprirea exploatării feudale, intoleranţa religioasă şi culturală faţă de români au creat o stare de profundă nemulţumire în rîndul acestora. Aspiraţia lor spre libertate şi unitate naţională şi-a găsit o puternică expresie în timpul răscoalei din 1784 şi mai ales, în vremea revoluţiei de la 1848-1849[2].

Cum se ştie, primind sprijin militar din partea ţarului, împăratul Austriei a reuşit să înăbuşe revoluţiile de la 1848 şi, revocînd concesiile făcute în cursul evenimentelor revoluţionare, să reinstaureze regimul absolutist. Transilvania a rămas în continuare o provinţie legată direct de Viena, dar a fost împărţită în mai multe districte militare, avînd fiecare în frunte cîte un comandant militar', germana a fost decretată limbă oficială, iar guvernul local a căpătat un caracter tot mai formal.

În următoarele două decenii, imperiul a fost supus unor puternice frămîntări, accentuate de insuccesele militare înregistrate de Habsburgi în 1859 şi 1866. Pentru a putea stăvili valul nemulţumirilor, împăratul a recurs la concesii. În 20 octombrie 1860 şi în februarie 1861, a dat două diplome ale căror prevederi inaugurau un regim liberal constituţional. Se proclama egalitatea tuturor cetăţenilor imperiului în faţa legilor, libertatea confesională, obligativitatea serviciului militar şi a plăţii impozitelor pentru toţi cetăţenii etc. În Transilvania s-a revenit la guvernul civil local şi s-a redeschis Dieta locală. Nemulţumită, cum observa Marx, că unor provincii, cum era şi Transilvania, li „s-a acordat dreptul de a avea diete proprii", întărindu-li-se autonomia, nobilimea ungară n-a văzut cu ochi buni aceste măsuri şi a boicotat politica de liberalizare iniţiată de Curtea din Viena.

În 1863 s-au ţinut alegeri pentru Dieta transilvană. Deşi n-au reuşit să aleagă un număr proporţional cu numărul lor, românii au obţinut majoritatea, în urma acestor alegeri Dieta fiind compusă din 46 deputaţi români, 42 unguri şi 32 saşi, cărora li se adăugau cîte 11 deputaţi „regalişti" din partea românilor şi saşilor şi 12 a ungurilor, numiţi direct de împărat. Văzînd că lucrurile n-au decurs cum au vrut ei, deputaţii unguri au refuzat să participe la lucrări, declarînd că Dieta este constituită neconstituţional. Întrunită la Sibiu, Dieta a discutat şi a votat, legea „egalei îndreptăriri" a poporului român şi a confesiunilor sale cu celelalte naţionalităţi şi religii din principat, precum şi o alta privind libera folosire a celor trei limbi (româna, ungara şi germana) în viaţa publică.

Cercurile conducătoare austriece n-au mai putut ţine singure în frîu lupta de emancipare naţională a popoarelor asuprite. De această situaţie a profitat nobilimea ungară, care s-a grăbit să ofere ajutor Curţii imperiale în vederea reorganizării imperiului pe baze dualiste. Trata-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

[2] În cursul anilor, *Magazin istoric* a publicat numeroase articole referitoare la istoria Transilvaniei, acest străvechi pămînt românesc, nucleul unităţii spaţiului geografic ce desemna altădată antica Dacie. În Transilvania şi-a avut centrul puterii politico-administrative şi militare statul dac în vremea marilor regi Burebista şi Decebal şi tot în acest spaţiu s-au creat formaţiuni politice româneşti medievale, dezvoltate în strînsă legătură cu cele de la sud şi răsărit de Carpaţi. Numeroase alte articole s-au referit pe larg la legăturile permanente şi multiple ale românilor din diferitele teritorii locuite de ei, la colaborarea politică, diplomatică şi militară dintre ţările române, la puternicele ridicări la luptă ale poporului nostru pentru dreptate socială şi libertate naţională, pentru crearea statului unitar naţional. (*Magazin istoric*, nr. 1/1967, 5/1968, 3 şi 8/1973, 2/1975, 2/1976, 5/1977, 1, 6-8 şi 11-12/1978, 11/1980, 11-12/1981, 11-12/1982, 12/1983.)

tivele au început în 1865, cînd s-a înregistrat şi primul rezultat: printr-un decret imperial, Dieta Transilvaniei a fost dizolvată şi au fost organizate alegeri noi; scrutinul a dat o majoritate zdrobitoare nobilimii ungare: din 108 deputaţi aleşi, numai... 14 erau români. La rîndul său, din cele 190 mandate „regaliste", împăratul a oferit numai 32 românilor. În aceste condiţii, întrunită la Cluj, Dieta a votat anexarea Transilvaniei la Ungaria.

Înfrîntă în războiul cu Prusia şi Italia în 1866, Curtea imperială a grăbit tratativele cu nobilii unguri şi, în februarie 1867 s-a format un nou guvern ungar în frunte cu contele Gyula Andrássy, care primea atribuţii mult mai largi, iar la 8 iunie Franz Iosif s-a încoronat şi ca rege al Ungariei şi a sancţionat hotărîrea Dietei de la Cluj, anulînd toate legile votate în 1863-1864 de Dieta de la Sibiu.

O singură ţintă

a românilor:

unirea Transilvaniei

şi Banatului

cu patria mamă — România

Timp de 51 ani, cîtă vreme Transilvania a rămas în componenţa Ungariei, românii din acest teritoriu au fost supuşi unui regim de cruntă exploatare socială şi asuprire naţională.

În baza înţelegerilor intervenite între Curtea vieneză şi nobilimea ungară, statul bicefal a fost organizat din două părţi: Cisleitania (Austria), cu capitala la Viena şi Transleitania (Ungaria), cu capitala la Budapesta. În afară de problemele militare, financiare şi cele de politică externă, pentru care s-au creat ministere comune, Ungaria a devenit stat independent, cu propriul său guvern şi parlament. Clasele conducătoare au intensificat politica de exploatare socială şi naţională în teritoriile care au intrat în componenţa Ungariei, acţiunea de maghiarizare forţată a naţionalităţilor nemaghiare fiind ridicată la rang de politică de stat.

În decembrie 1867, imperiul dualist a adoptat o nouă constituţie. În privinţa Ungariei, prevederile acesteia în problema naţională au fost completate de legea ungară din 6 decembrie 1868, care proclama existenţa unei singure naţiuni politice — „indivizibila, unitara naţiune maghiară" — şi decreta limba maghiară ca singura limbă oficială. O serie de legi şi măsuri, adoptate succesiv în 1874, 1879, 1883, 1891, 1893, 1907 etc., privind învăţămîntul de toate gradele, administraţia, regimul electoral etc., completau prevederile discriminatorii, sporind violenţa politicii de maghiarizare forţată a naţionalităţilor nemaghiare.

Comentînd aceste măsuri, istoricul american C.A. Macartney arată că ele corespundeau mentalităţii de totdeauna a clasei dominante maghiare: „Clasa conducătoare maghiară în Ungaria nu a privit niciodată statul ungar ca stat multinaţional. N-a făcut-o prin urmare nici acum. Ea n-a putut considera că primatul admis prin lege limbii ungare era o simplă concesie de ordin practic pentru eficienţa administrativă şi că statul nu era mai mult «al ei» decît al slovacilor sau al românilor".

Începînd din 1867, lupta pentru libertate şi unitate naţională a românilor din Imperiul austro-ungar a intrat într-o nouă fază. În 1869, burghezia română şi-a organizat propriile sale partide politice: Partidul Naţional Român din Banat şi Partidul Naţional Român din Transilvania, care au avut o contribuţie însemnată în organizarea mişcării de emancipare naţională. „Activiştii" (partidul bănăţenilor), prin participarea la lucrările Parlamentului ungar, au menţinut problema naţională în centrul preocupărilor opiniei publice din Ungaria; „pasiviştii" (partidul transilvănean) boicotau Parlamentul ungar, refuzînd să accepte măsurile acestuia, considerîndu-l în afara realităţilor Transilvaniei. Constituirea celor două partide a marcat emanciparea conducerii mişcării naţionale a românilor transilvăneni de sub tutela clerului celor două biserici, unită şi ortodoxă, ceea ce a contribuit în mod real la activizarea vieţii politice, la lărgirea preocupărilor, la radicalizarea mişcării naţionale. Toate eforturile au fost îndreptate spre un scop unic: conservarea identităţii naţionale, rezistenţa împotriva politicii agresive şi brutale a statului ungar de maghiarizare forţată a românilor.

Lupta românilor transilvăneni pentru libertate şi unitate naţională a căpătat noi dimensiuni în urma războiului popular purtat în 1877-1878 de întregul popor român într-un spirit de entuziastă solidaritate naţională pentru cucerirea independenţei absolute de stat a României şi afirmarea statului român în relaţiile internaţionale. Referindu-se la acest aspect, ministrul de externe austro-ungar Gustav Kalnoky scria, într-un memoriu întocmit în 1881: „Apărut din începuturi modeste, statul român a ştiut să-şi cîştige mai întîi recunoaşterea independenţei sale, apoi, treptat, rang şi poziţie internaţională. Nu poate fi contestată neamului românesc capacitatea de dezvoltare culturală în sensul ideilor de stat modern. Punerea în funcţiune a spiritului său naţional a dus la întemeierea — şi, după toate aprecierile, la o întemeiere durabilă — a unui stat, desigur nu ireproşabil, dar absolut plin de viaţă şi de eficienţă". Iar mai departe, demnitarul ungur constata: „A fost inevitabil ca privirile românilor din Transilvania să se îndrepte spre fraţii lor de dincolo de Carpaţi, spre statul înrudit ca neam, care s-a înălţat devenind un membru al familiei popoarelor europene, egal în drepturi pe plan internaţional, care îşi sporeşte forţele, îşi lărgeşte capacitatea militară, la început subapreciată, şi care în mod vizibil a obţinut putere şi prestigiu în afară. El a oferit cu plăcere un azil

pentru prezent şi o speranţă pentru viitor tuturor elementelor nemulţumite. Populaţia României şi-a unit cu înflăcărare glasul cu plîngerile împotriva deznaţionalizării şi samavolniciei". Reflectînd asupra situaţiei din Transilvania, memoriul preciza: „În cifra totală a populaţiei provinciilor Coroanei ungare, de aproximativ 15,5 milioane de locuitori, ungurii deţin o minoritate care, chiar după evaluările cele mai favorabile lor, rămîne cu mult sub cifra de 7 milioane. Cam la aceeaşi cotă [7 000 000] se ridică cifrele acceptate pentru forţa numerică a elementului românesc în totalitate". Cu toate acestea, se recunoştea că „reprezentarea lor în Dieta ungară a fost totdeauna minimă. Nici un român nu se găseşte şi nu s-a găsit vreodată într-o funcţie publică proeminentă".

Tot cortegiul de măsuri reacţionare, de constrîngere luate de autorităţile dualiste împotriva românilor şi a celorlalte popoare asuprite din Imperiul austro-ungar n-a putut împiedica lupta acestora pentru eliberare şi unitate naţională. Semnificativ, pentru starea de spirit a românilor transilvăneni în acei ani, este raportul agentului de informaţii Friedrich Lachmann, întocmit în septembrie 1881, în urma unei discuţii avute la Braşov cu membrii familiei Mureşanu, despre care agentul respectiv afirma că „ei aparţin categoriei acelor partizani încarnaţi ai României Mari, care nu au decît o singură ţintă înaintea ochilor: să fie uniţi într-o zi cu compatrioţii lor de dincolo de munţi".

Brutala politică a deznaţionalizării

Încă din primele clipe ale instaurării regimului dualist, guvernul ungar a oficializat mai vechea politică de asimilare a celorlalte naţionalităţi prin maghiarizare. Desigur, şi alte imperii care au ţinut sub stăpînirea lor unele popoare au folosit metoda deznaţionalizării acestora, dar guvernul ungar a ridicat-o la rang de politică de stat şi a promovat-o cu brutalitate. În vasta acţiune concepută să lichideze naţionalităţile, Parlamentul din Budapesta a votat legi prin care s-a hotărît pînă şi maghiarizarea numelor familiilor, oraşelor, satelor şi instituţiilor din Transilvania. Presa românească a fost supusă unor presiuni continue, cenzura ungară a interzis orice încercare de susţinere sau promovare a intereselor naţionale româneşti. „Legea presei — scria cunoscutul istoric englez R.V. Seton-Watson — prevedea obligativitatea depunerii unei cauţiuni pentru editarea oricărui periodic, valoarea acesteia ridicîndu-se pînă la 10 000 de florini. Pentru fiecare publicaţie se cereau depuse exemplare prealabile, atît la Ministerul de interne, cît şi la Tribunalul şi Procuratura Curţii de Apel din raza teritorială aferentă. Amenzile şi pedepsele cu închisoarea pînă la doi ani erau aplicate pentru orice articol interpretat a fi contrar intereselor statului ungar".

În baza Legii electorale votată de Dieta din Pesta în 1874, numai 3,3% din românii transilvăneni au avut drept de vot. Referindu-se la acest caz, consulul general al Marii Britanii la Budapesta arăta: „Legea electorală specială pentru Transilvania dă prilej de plîngeri... În comitatele pur româneşti, o circumscripţie electorală e constituită din mii de alegători, pe cînd în cele cu populaţie mixtă abia dintr-o sută... Românii sînt excluşi prin tot felul de şiretlicuri de la funcţiile administrative obţinute prin alegeri, deşi în unele districte ei constituie 96 pînă la 97% din populaţie şi aici nu are loc din partea lor nici o abţinere de la vot. Tot astfel funcţiile de stat sînt pentru ei inaccesibile. După o statistică examinată de mine, numai 2% din locurile de funcţionari de stat erau ocupate de persoane de naţionalitate română".

Guvernul maghiar n-a tolerat existenţa unui partid politic românesc şi prin Ordinul nr. 321 /1894 a dispus dizolvarea Partidului Naţional Român (format în 1881 prin unirea celor două partide create în 1869). Un alt ordin circular din 6 ianuarie 1895 preciza că „oricine participă la întrunirile ori la convocarea întrunirilor ca răspuns [la chemările] direcţiunii numitului partid va fi pedepsit, în conformitate cu paragraful 16 al articolului de lege XL din 1879 şi în temeiul acestui ordin, cu închisoare şi cu amendă".

Aceste măsuri au avut consecinţe directe asupra prezenţei românilor în viaţa politică. De exemplu, în 1910, Parlamentul din Budapesta era compus din 413 deputaţi, dintre care 393 unguri, 13 germani, 2 slovaci şi 5 români, procentaj cu totul relevant pentru gravele discriminări politice, pentru politica de dezrădăcinare a naţionalităţii române.

Această politică era, de altfel, clar exprimată de Geza Kosztenszki, în lucrarea *Politică naţională*. Renunţînd la orice fel de rezerve, acesta scria: „Să lăsăm la o parte minciuna convenţională conform căreia noi pretindem că nu vrem să ucidem naţionalităţile nemaghiare. Da, noi vrem să le suprimăm şi trebuie să le suprimăm!" În acelaşi sens se pronunţa şi Banffy Dezsö, fost prim-ministru în anii 1895-1899: „Politica mea şovină este o năzuinţă irezistibilă către un scop determinat şi către atingerea lui cu orice preţ. Acest scop este crearea unui stat unguresc unitar şi cu o singură limbă".

În opoziţie cu politica reacţionară a cercurilor conducătoare, o serie de intelectuali progresişti şi-au ridicat glasul în apărarea cauzei popoarelor asuprite: „Am învăţat de la cucernicul pr. Palfi că este patriotic să înjuri germanii, sîrbii, românii, slovacii. Aşa să fie? Dacă este aşa, eu declar solemn că nu sînt patriot. Eu stimez orice neam, limbă, religie, convingere şi drept extra et intra Hungarism". La rîndul său, deputatul ungur Lajos

Mocsari scria în marele cotidian *Egyetértés*, din 25 decembrie 1907: „O frică excesivă ne împinge să comitem acțiuni cu adevărat extravagante. Mă refer la tendința generală de maghiarizare. Știu foarte bine că ici, colo se neagă acest adevăr, dar atunci de ce oare se aplaudă în mod frenetic în cele patru colțuri ale țării ori de cîte ori marele șovin Banffy repetă că patria noastră nu va fi fericită pînă cînd ultimul individ aparținînd rasei românești sau slovace nu va fi transformat în maghiar veritabil? ...Să nu dorim lucruri imposibile. Nu avem de-a face cu resturi de popoare, cum ar fi flamanzii sau bascii, ci avem în fața noastră blocuri naționale conștiente și pătrunse în progres".

Deosebit de dure au fost măsurile luate în privința școlii: În 1879, Dieta din Pesta a votat o nouă lege școlară ce prevedea predarea obligatorie a limbii ungare în toate școlile din Ungaria; legea a fost completată cu cele adoptate la 1 aprilie și 9 mai 1907 (Legile Appónyi), aceste legiuiri exprimînd politica guvernelor ungare de maghiarizare forțată în domeniul învățămîntului.

„Spre întrebuințare confidențială"

Maghiarizarea, practicată cu cele mai diferite mijloace și în multiple forme, departe de a duce la rezultatele scontate, a determinat o intensificare a rezistenței naționale, o creștere a luptei de eliberare. Făcînd un bilanț, ziarul *Egyetértés* constata, în iunie 1904: „După treizeci de ani de legislație maghiarizantă, maghiarizarea naționalităților este o imposibilitate, o halucinație care nu face decît să alimenteze și să țină mereu adînca nemulțumire a naționalităților neunguresti". Iar ziarul *Budapesti Hirlap* din 18 mai 1904, sub pana lui Gustav Bekristas, un promotor și susținător înfocat al politicii de maghiarizare, constata că „stăpînirea limbii nu face pe nimeni maghiar... Tocmai agitatorii daco-români și slovaci cunosc cît se poate de bine limba maghiară. În general, clasele culte ale slovacilor și românilor vorbesc limba noastră. Cu toate acestea, ele nu s-au alăturat, din păcate, cauzei naționalmaghiare".

Atît guvernul Tisza, aflat timp de 15 ani la putere (1875-1890), cît și celelalte guverne ungare ce i-au urmat n-au conceput Ungaria decît prin prisma statului uninațional, a supremației elementului unguresc. Politica diferitelor guverne s-a deosebit numai prin modul de a concepe procesul de maghiarizare și violența cu care au urmărit absoluta dominație a statului ungar asupra majorității românești din Transilvania și a celorlalte naționalități care se aflau sub stăpînirea Ungariei.

În anul 1897, Ministerul de externe ungar a elaborat sub redacția lui Huszar Antal, o amplă lucrare cu caracter strict secret, tipărită într-un număr foarte mic de exemplare și destinată exclusiv membrilor guvernului, referitoare la românii din Ungaria. Autorii lucrării intitulată *Românii din Ungaria. Spre întrebuințare confidențială* analizau principalii factori ce susțineau mișcarea națională românească și care „aprind zi de zi tot mai intensiv în poporul român sentimentele și năzuințele îndreptate contra statului ungar și care se ascund sub numele de conștiință națională" și formulau propuneri concrete pentru intensificarea acțiunii de deznaționalizare a românilor cerînd să se acționeze cu „o energie care să nu cunoască nici un fel de tocmeală". Ei propuneau înlocuirea, în toate școlile românești, a limbii române (ca limbă de predare) cu limba maghiară; control strict, sever și sistematic în toate școlile românești, în internatele și muzeele acestor școli, a programelor școlare, a activității corurilor, orchestrelor etc.: dizolvarea Astrei și, deocamdată, schimbarea numelui ei în Societatea literară și culturală a românilor din Ungaria; desființarea despărțămintelor (pe ținuturi) ale Astrei, desființarea bibliotecilor sătești ale Astrei, controlul strict al întregii sale activități, epurarea bibliotecilor de cărți „naționaliste" etc.; sporirea masivă a cauțiunii ce se plătea pentru editarea ziarelor românești („Măsura ar fi eficace, dată fiind situația materială precară a românilor") și condamnarea gazetarilor români la temniță ordinară în locul celei politice, anularea carnetelor gratuite pe calea ferată etc.

În fond, întreagă această documentație dovedea cu argumente de necontestat că lupta de eliberare națională era un fenomen general, care cuprinsese întreaga masă de trei milioane și jumătate de români, fenomen imposibil de „limitat", „îngrădit" sau „distrus". Măsurile luate în anii următori, indiferent ce natură au avut și cît de drastice au fost, nu și-au atins scopul final dar au cauzat multe și mari suferințe generației greu încercate a acelor timpuri. Printre aceste măsuri, un loc aparte l-a ocupat faimoasa lege a școlilor, votată în anul 1907, și al cărei scop era astfel menționat în Parlament de către autorul ei, contele Albert Apponyi: „În cîțiva ani, ea [legea] va nimici toate școlile nepatriotice, [deoarece] fiecare școală și fiecare învățător, fără considerare la caracterul școalei și la împrejurarea că beneficiază sau nu de ajutor de stat, se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevilor spiritul de alipire către patria maghiară. Punctul acesta de vedere trebuie să predomine întreaga instrucțiune". Și tot el susținea modificarea codului penal adoptat în 1894 pentru a se face față „agitațiilor celor fără de patrie", căci „ochiul ager și mîna care pedepsește și apără statul maghiar trebuie să intervină cu autoritate. Noi am tratat pînă acum această problemă prea cavalerește!" ■

MEȘTERI DE FRUMOS AI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

CONSTANTIN C. BĂLAN

Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

Printre călătorii străini care, din perioada de început a evului mediu și pînă către amurgul acestuia, au străbătut teritoriul românesc, cunoscînd țara și locuitorii, frumusețile naturii, edificiile durate de mîna omului, s-a numărat și sirianul Paul de Alep. Timp de aproape șapte ani (între iulie 1652 și aprilie 1659), în calitate de secretar al patriarhului Antiohiei, el a călătorit în Țara Românească și Moldova, vizitînd orașe, tîrguri și sate, așezăminte de cult etc. Însemnările sale de călătorie cuprind, între numeroase alte informații, date interesante cu privire la viața culturală a țărilor române. Vizitînd, alături de înaltul prelat pe care îl însoțea, principalele așezăminte religioase din țară, călătorul sirian a rămas uimit de frumusețea și originalitatea edificiilor românești. Ctitoria lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș „este într-adevăr, așa cum se spune, un prilej de uimire pentru minte și este fără pereche printre mănăstirile din această țară". El aflase că pentru construirea ei, domnitorul tocmise „arhitecți și alți meșteri pietrari și cioplitori de marmură... Cît despre arhitectură nu este cu putință nimănui să dea o descriere potrivită, atît de țelurite sînt sculpturile și ferestrele bogat împodobite, dintre care unele sînt lungi și înguste, altele rotunde și cu chenarele asemenea scuturilor. Deasupra lor sînt arcade mici, la împreunarea cărora sînt niște ciucuri mici făcuți din piatră... Toate sculpturile și ornamentele de pe pereți și de pe turlele acestei biserici sînt acoperite cu aur... Pentru a cuprinde totul într-un singur cuvînt, această biserică este un giuvaer".

Nu era singura ctitorie care stîrnise admirația călătorului sirian. Avusese prilejul să vadă Cozia, unde chiliile i se păruseră „mari și solid construite, cu două caturi, de jur împrejurul unei galerii înalte și în partea dinspre răsărit sînt cîteva săli minunate, unde se servește masa, cu ceardacuri sau galerii ce domină cu pri-

Meșteri zidari într-un desen din caietul de modele al lui Radu Zugravu

virea rîul"; la Strehaia găsise lăcaşul împodobit „cu tot felul de ornamente, fiind zugrăvit atît pe dinăuntru, cît şi pe dinafară".

Evidenţiată cu deosebire în construcţiile religioase, dată fiind ideologia evului mediu, arta, sub diversele ei forme de manifestare (arhitectură, pictură, sculptură în piatră şi lemn etc.) relevă profunda originalitate, armonia şi unitatea ei în tot spaţiul românesc, în pofida vremelnicelor graniţe care despărţeau ţările române. Ea oferă imaginea unei vieţi spirituale în cadrul căreia s-au manifestat artişti (uneori anonimi, alteori destul de binecunoscuţi) de mare forţă şi rafinament pe care i-am putea numi pe bună dreptate „meşteri de frumos".

Cei 1000 martori

Pe măsura consolidării statului, a menţinerii unui regim de largă autonomie[1], domnia şi reprezentanţii clasei stăpînitoare din Ţara Românească au iniţiat o amplă campanie de ridicare a unor edificii laice şi religioase, edificii ce ilustrează înalta măiestrie a zidarilor, sculptorilor în piatră şi lemn, a zugravilor epocii, precum şi forţa economică şi prestigiul voievozilor români. Cercetarea acestor edificii ne-a relevat, mai ales începînd cu veacul XVI, existenţa unor înzestrate echipe de meşteri şi a tişti. În oraşele de reşedinţă domnească, dar şi în alte aşezări cu intensă viaţă economică, aceste echipe au îndeplinit numeroase comenzi, ridicînd monumente şi construcţii a căror faimă s-a răspîndit pînă departe de fruntariile ţării.

Împreună cu lectorul universitar H. Chircă am supus investigării peste 1 000 edificii, ce s-au dovedit a fi tot atîţia martori ai trecutului nostru istoric. O privire de ansamblu asupra activităţii zugravilor care şi-au exercitat meşteşugul în sec. XVI la ctitorii ale domniei sau ale marilor dregători din partea de vest a Ţării Româneşti, relevă existenţa a circa cinci formaţii de meşteri, cele mai cunoscute fiind acelea ale lui Dobromir I (1519-1526) din Tîrgovişte, care a lucrat la mănăstirile Bistriţa şi Argeş, cea condusă de Dumitru, tot din Tîrgovişte, atestat în 1536 la mănăstirea Stăneşti (jud. Vîlcea). Un alt meşter, Dobromir II, a zugrăvit în 1564 Tismana; în 1594, la Căluiu (jud. Olt) lucra meşterul Mina. Ceva mai înainte, pe la 1542-1543, la bolniţa Coziei sînt menţionaţi David şi Raduslav.

În sec. XVII, echipele de meşteri s-au înmulţit, în special în urma comenzilor masive din vremea lui Matei Basarab şi a urmaşilor săi Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu. Un rol însemnat în dezvoltarea acestei profesii l-au avut şcolile care au funcţionat la mănăstirea Horezu — între 1694 şi 1703, sub conducerea meşterului Constantin — şi aceea a lui Pîrvu Mutu, care în 1699 participa la împodobirea cu picturi a mănăstirii Mamul (jud. Vîlcea).

Există o lungă listă ce cuprinde numele unor cunoscuţi zugravi din sec. XVII, din care reţinem pe Stoica din Tîrgovişte (semnat în 1614-1615 pe o piesă de la mănăstirea Brădet-Argeş), apoi pe Stroie, tot din Tîrgovişte, cel care, în 1643-1644, a lucrat la Arnota. În ultimele decenii ale veacului, numărul acestor meşteri a sporit, inscripţiile păstrate indicîndu-ne nu numai numele, ci şi locul lor de obîrşie. Aşa este cazul lui „Nicola zugraf ot Urez", care în 1676 semna pisania unui lăcaş din Arhoţi-Băleşti (Tîrgu Jiu).

Un alt element important pus în evidenţă de pictura monumentelor din Oltenia sec. XVII îl reprezintă elementele laice care încep acum să apară şi care au o semnificaţie deosebită pentru cunoaşterea unor aspecte din viaţa socială a timpului. De pildă, printre chipurile înfăţişînd voievozi, înalţi ierarhi, dregători domneşti sau mari feudali, îşi fac apariţia figurile unor negustori înstăriţi, ori ale altor reprezentanţi ai noilor pături sociale în ascensiune, sau chiar portrete ale meşterilor care au edificat monumentele. La mănăstirea Turnu (jud. Vîlcea) întîlnim pe un „jupan Iane lipţcanul [negustorul]", iar la Horezu, pe peretele din stînga pridvorului, sînt pictate chipurile lui Vucaşin Caragea pietrarul, Istrate lemnarul şi Manea vătaful de zidari.

În pofida deselor războaie dintre puterile vecine, desfăşurate în mare parte pe teritoriul ţării noastre, în sec. XVIII se constată o înflorire a activităţii edilitare. Dezvoltarea tîrgurilor şi a oraşelor, înmulţirea dregătorilor şi slujbaşilor din administraţia locală au făcut ca mulţi dintre ei să poată dobîndi statutul de ctitori. Noii fondatori de edificii (sînt întîlnite în ipostaze de ctitori chiar şi unele obştii de moşneni) au dat un şi mai pronunţat avînt tendinţelor laicizante. Numai în prima jumătate a sec. XVIII sînt cunoscute peste 25 echipe de zugravi, cărora li se adăugau formaţii de zidari, pietrari, lemnari etc. Numele lor, însoţite de localităţile de baştină, ne indică faptul că marea lor majoritate erau localnici: „Nicola zugraf ot Brîncoveni" (1701), „Mihai ot Tismana" (1716), „chiar Nicolae sin Nicoli ot Teiuş", apoi „Statie zugr[a]vu ot Cra[io]v[a]" (1732). Aceste exemple ar putea continua, indicîndu-ne o serie de centre care au jucat un rol important în dezvoltarea meşteşugurilor artistice: Craiova, Ocnele Mari, Rîmnicu Vîlcea şi multe alte localităţi din Gorj, Argeş etc[2].

Un timpuriu caiet

Studiul atent al izvoarelor ne-a dus la concluzia că de la mijlocul sec. XVIII se poate vorbi chiar despre începuturile unui învăţămînt artistic. Într-o serie de inscripţii este indicată adesea şi calitatea de „dascăl". Alături de cunoscutul Radu zugravul, auto-

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

[2] Despre activitatea acestor meşteri au scris importante studii Şt. Meteş, Teodora Voinescu, Vasile Drăguţ, A. Pănoiu, V. Cărăbiş, R. Creţcanu ş.a.

rul unui „caiet de modele" care a slujit ca îndreptar mai multor echipe, de acel Gheorghe dascăl ce apare semnat în 1762 la schitul Topolnița (jud. Mehedinți), de renumitul Ioan zugravul (dascălul școlii ce a funcționat în ultimele decenii ale sec. XVIII pe lîngă Episcopia de Rîmnicu Vîlcea), la sfîrșitul veacului apar și alte nume, cum este acel „dascăl Oprea zugravul ot Craiova" (1796). Este, de altfel, vremea cînd se înființează breasla zugravilor (1786). Cîțiva ani mai tîrziu, în 1793, Alexandru Moruzi întărea dania acordată în 1785 dascălului „Ioan zugravul dă l[a] Rămnec, sud [județul] Vîlcea", tocmai datorită „trebuinței de zugrăvit" și „pentru a învăța copii la meșteșugu acesta". În schimbul îndatoririlor ce-i reveneau, Ioan zugravul era scutit de „rîndul dajdiilor".

Cu timpul, membrii acestor formațiuni de meșteri, obținînd venituri însemnate din practicarea meseriei lor, au dobîndit și poziții importante pe plan social, cumpărînd de la domnie titluri și dregătorii. În 1792, cu prilejul efectuării picturilor de la mănăstirea Sadova (jud. Dolj), inscripția precizează că șeful echipei era „dascăl zugrav... dumn[ealui] Gh[eor]gh[e] b[i]v portar", personaj identificat cu acel Gheorghe care cu 30 ani mai înainte era întîlnit la schitul Topolnița. Doi ani mai tîrziu, în 1794, el picta un lăcaș la Cerneți, unde din nou își declina rangul de „biv ftori portar", adică fost al doilea portar.

Tot inscripțiile din sec. XVIII ne dau indicații și în privința condiției sociale a ctitorilor. În 1717, la Curtea de Argeș este înfățișat un „jupan Opria sticlar", în timp ce la Craiova, în 1755, îl întîlnim pe „jupan Milco Stoenescu", staroste de negustori, iar la un edificiu din Tîrgu Jiu pe „jupan Radu cupețu". Totodată se înmulțesc portretele de meșteri. „Radu zugraf" dascălul și „Moș Ioan" — ultimul fiind, probabil, dulgher, căci este înfățișat cu o bardă în mînă — apar pictați alături de alte personaje pe fațada de sud a ctitoriei lui Gheorghe abagiul de la Gura Văii-Bogdănești (jud. Vîlcea).

Un alt element care indică noile orientări din viața culturală a timpului este adoptarea alfabetului latin în scrierea inscripțiilor. Așa a procedat „Nicolae Zugraf", în 1752 și 1756, la lăcașurile din Păr-Costești și Budurăști (jud. Vîlcea). Edificiul din Budurăști fusese realizat din lemn, cu „multă ostenială" de către „Iane tîmplariul cu meșteșugul lemnului") pisania fiind săpată în bîrne de „Radu das[căl]".

Din Transilvania pînă în Moldova

Cercetările efectuate la cele circa 1 000 edificii ne-au furnizat date însemnate și despre permanenta circulație a meșterilor dintr-o țară românească în alta, despre elemente artistice comune întregului spațiu românesc.

Încă în 1413, „Hanoș maistor" turna un clopot pentru mănăstirea Cozia; meșterul a fost identificat de unii specialiști cu Ciop Hanăș, concesionarul minelor de aramă de la Bratilov; alții, C.A. Stoide, de exemplu, cred că e vorba de Iohan Wertheim din Sibiu. De altfel, multe din obiectele care au făcut podoaba monumentelor de la sud de Carpați au fost comandate de ctitori unor meșteri și ateliere renumite din Brașov, Cluj, Sibiu etc.[1] În 1629, pe placajul de piatră al mănăstirii Argeș și-a însemnat numele cu vopsea albastră „U.F. Laurențiu Rosnauer" (Rîșnoveanu) și tot aici, în 1662, și-a pus semnătura „Andrasi Artz... Cibiniense" (Andrei Artz... Sibianul). Meșteri transilvăneni sînt întîlniți și la Gura Motrului (jud. Mehedinți), în 1652, precum și la Arnota, pentru care în 1658 sibianul Elias Nicolai sculpta celebra Lespede de pe mormîntul lui Matei Basarab.

În veacurile următoare, în multe alte locuri, au activat meșteri din Transilvania și Moldova. Astfel, zugravii Stan și Iacov, fiii preotului Radu din Rășinari, refăceau în 1761 pictura mănăstirii Argeș, iar Toma și Achim, zidari din „Sebeșu", au lucrat la biserica Brad-Botușari. În 1682, cînd s-au organizat reparații la pietrăria ctitoriei lui Neagoe Basarab din Argeș, ținînd cont de „meșteșugul cel scump" cu care fusese realizat acest edificiu, Șerban Cantacuzino a apelat la arhitectul moldovean Gligorie Cornescul, ce și-a așternut semnătura pe fațada edificiului.

După practici întîlnite la mai toate curțile princiare ale timpului, voievozii români au apelat nu numai la meșteri locali, ci și la creatori străini, originari îndeosebi din Peninsula Balcanică. Printre cei care au lucrat la construirea bisericii domnești din Curtea de Argeș, cel mai vechi monument de arhitectură din Țara Românească păstrat pînă azi, s-au aflat „Radila" sau „Radul", „Macarie" și un „Gabratin", meșteri provenind din lumea sud-dunăreană, care și-au pus semnăturile pe rosturile dintre cărămizi, înainte de 1369, dată la care s-a executat pictura lăcașului.

Aceste cîteva date, desprinse din multe altele ce ne sînt cunoscute, indică o permanentă circulație a „meșterilor de frumos" atît în cadrul statelor din sud-estul Europei, cît, mai ales, dintr-o țară românească în alta și utilizarea, de o parte și de alta a Carpaților, a acelorași tehnici și motive, subliniind sincronismul din arta și arhitectura construcțiilor de interes istoric din cuprinsul spațiului geografic românesc. Este o manifestare și pe aceste planuri a unității istorice ce a existat între țările române, indiferent de hotarele vremelnic despărțitoare. După cum este o dovadă a măiestriei artistice de nivel european a acestor făurari români de frumos. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1967.

LUCIAN BLAGA – DIPLOMAT (II)

În toamna anului 1932, Lucian Blaga lua în primire postul de consilier de presă pe lîngă Legaţia României de la Viena. În legătură cu acest moment, scriitorul-diplomat spunea următoarele, într-o conferinţă, ţinută în noiembrie 1945: „Transferarea [de la Berna la Viena], dorită chiar de mine, se făcuse, din întîmplare, tocmai într-un timp cînd stările din Austria promiteau să devină deosebit de interesante pentru un observator străin. Cunoşteam Viena din anotimpurile studenţiei mele. De cînd părăsisem universitatea se scurseseră însă 12 ani. În acest răstimp, fosta capitală a marii împărăţii de altă dată se transformase, încetul cu încetul, într-o urbe ce mă făcea să încerc sentimentul elegiac al unei civilizaţii în declin. Stînd de vorbă cu intelectuali locainici, foarte mulţi şomeri, te copleşea nu ştiu ce amară afecţiune în faţa decadenţei în care cei mai mulţi vedeau începutul prăbuşirii Occidentului... Cînd la începutul anului 1933 naţional-socialismul a luat puterea în Germania, situaţia s-a agravat dintr-o dată, trecînd la forme tumultuoase. Seara, de la anume ore, era foarte riscant să mai treci pe străzi, deoarece la orice colţ puteai să primeşti izbitura nervoasă a unei explozii. Titulescu, redevenit ministru de externe, ... cerea să fie informat, la zi şi ceas, despre tot ce se pregătea la Viena. Ne avertizase că Austria va deveni curînd punctul cel mai sensibil pe pielea continentului şi prevedea că aici vor avea loc cele mai «simptomatice» evenimente în anii ce vor urma...

Noile însărcinări ce mi s-au dat, printre altele şi aceea de a ţine la curent Ministerul de externe asupra situaţiei interne din Austria, mă absorbeau cu desăvîrşire, dar mă şi pasionau în acelaşi timp. Pentru mine, personal, activitatea mea din vremea aceea fusese un prilej să devin mult mai util decît putusem să fiu în Fivelia, ceea ce mă apropiase şi mai mult de Titulescu, care aprecia cu bucurie noile mele interese".

Blaga îşi lua în primire postul de la Viena într-un moment în care Austria traversa una din cele mai complexe perioade ale existenţei sale. La 20 mai 1932, cu puţine luni înainte de sosirea diplomatului român, se formase un nou guvern austriac condus de cancelarul

În imagine: pe această stradă, muncitorii din Viena au opus o dîrză rezistenţă forţelor represive (în prim-plan: resturile unei baricade).

social-creştin Engelbert Dollfuss[1]. Partidul Social-Creştin continua să deţină majoritatea în noul cabinet, dar în componenţa acestuia intraseră şi membri ai altor formaţiuni şi grupări politice: agrarieni, reprezentanţi din conducerea Heimwehrului (organizaţie paramilitară creată, încă în 1919, de exponenţii marilor latifundiari, ai industriei şi finanţei, spre a reprima mişcarea muncitorească şi activitatea forţelor democratice) şi chiar nazistul declarat Anton Rintelen.

Noul cancelar a luat o serie de măsuri cu pronunţat caracter antipopular, dar şi împotriva acelor grupuri de nazişti austrieci[2] care urmăreau încorporarea Austriei la Germania. În acţiunile sale, Dollfuss s-a sprijinit pe batalioanele Heimwehrului şi pe concursul lui Mussolini, urmărind instaurarea unui regim corporatist asemănător celui din Italia. Acest lucru s-a şi întîmplat, după lovitura de stat din 15 martie 1933, în urma căreia Dollfuss a proclamat „sistemul autoritar de conducere". Cancelarul a interzis partidul nazist, dar a lovit cu brutalitate şi în forţele de stînga. A interzis partidul comunist şi la 1 aprilie, printr-un decret, şi activitatea Schutzbundului, gărzile muncitoreşti de autoapărare create în aprilie 1923 de către Partidul Social-Democrat pentru a respinge agresiunile repetate ale Heimwehrului. În schimb, batalioanele acestuia din urmă au fost decretate „poliţii auxiliare", membrii lor primind substanţiale diurne din partea guvernului. La 14 mai a fost dat publicităţii un decret prin care Heimatfrontul (Frontul Patriei) era proclamat ca singura organizaţie politică admisă. Noua formaţie a absorbit cadrele şi efectivele Partidului Social-Creştin şi pe mulţi din reprezentanţii Heimwehrului, acesta din urmă devenind principala forţă de şoc a regimului. Pentru a-şi consolida poziţia, Dollfuss a încercat să-şi asigure colaborarea mai strînsă a prinţului Ernst Rüdiger von Starhemberg şi a maiorului Emil Fey, ambii deţinînd posturi importante în conducerea Heimwehrului. Avalanşa de măsuri antidemocratice a creat nemulţumiri profunde în mase. Stimulat de Mussolini, cancelarul a declanşat o puternică represiune împotriva muncitorimii, interzicînd activitatea Partidului Social-Democrat. Muncitorimea vieneză şi din alte oraşe s-a ridicat la luptă şi timp de trei zile (12-15 februarie 1934) s-a opus eroic forţelor represive. Au căzut circa 2 000 morţi peste 5 000 răniţi din rîndurile muncitorilor, iar alţi peste 10 000 au fost arestaţi, dintre care 1 000 judecaţi şi aspru condamnaţi. 11 fruntaşi social-democraţi au fost judecaţi, condamnaţi la moarte şi executaţi. În întreaga ţară au avut loc monstruoase represiuni. Continuîndu-şi opera dictatorială, la 17 februarie, guvernul a publicat decretul privind dizolvarea tuturor partidelor, iar la 1 mai 1934 a promulgat noua constituţie, creîndu-se cadrul juridic regimului dictaturii fasciste instaurate de Dollfuss.

Numeroase căpetenii naziste austriece, în frunte cu Teodor Habicht (cel care, deşi cetăţean german, fusese numit de Hitler, în august 1931, „Inspector general" al tuturor organizaţiilor naziste din Austria), erau refugiate în Germania; aici ele au trecut la pregătirea, cu largul concurs al hitleriştilor, a unui puci vizînd acapararea puterii în Austria.

Acestea au fost, în linii mari, evenimentele ce au precedat puciul din 25 iulie 1934, în urma căruia cancelarul Dollfuss a fost împuşcat. Cum s-a desfăşurat acest puci, care au fost implicaţiile lui asupra vieţii politice austriece, ca şi alte interesante informaţii şi comentarii vom afla din rapoartele inedite, pline de consistenţă ale lui Lucian Blaga, din care, în continuare, Magazin istoric reproduce ample fragmente. Se cuvine semnalat că poetul, dramaturgul şi filozoful român dovedeşte în postul său diplomatic o certă intuiţie politică atunci cînd sesizează cauzele frămîntărilor din Austria şi direcţia evenimentelor generate mai ales de orientarea hitleristă urmărind lichidarea independenţei şi suveranităţii acestui stat, prin încorporarea sa la Reichul ce se vroia milenar.

Constantin I. TURCU

8 iunie 1934

Despre situaţia politică din Austria nu-ţi mai poţi face o idee obiectivă nici din articolele şi nici din informaţiile apărute în presa locală. Dacă ne-am orienta după presa austriacă, ar trebui să credem că în Austria domneşte liniştea vrednică de invidiat. În realitate, însă, situaţia guvernului [Dollfuss] e din cele mai puţin invidiabile. S-a crezut cîtva timp că înfrîngerea aşa-zisei rebeliuni social-democrate din februarie[3] a redus lupta actualului guvern la un singur front, şi anume la cel naţional-socialist. De fapt însă faimoasa luptă a guvernului Dollfuss pe două fronturi continuă, luînd forme tot mai concrete. Social-democraţii se reorganizează încetul cu încetul. Atentatele care au în continuu loc în Austria se datoresc desigur în cea mai mare parte naţional-socialiştilor... Nu se poate vorbi, natural, despre o colaborare între social-democraţi şi naţional-socialişti pe baza vreunei înţelegeri. Aparenţele de colaborare se explică numai prin faptul că amîndouă partidele cvasi desfiinţate luptă deopotrivă în contra guvernului. Social-democraţilor nu le lipsesc de altfel nici mijloacele pentru a-şi încerca din nou puterile cu puterea executivă... Din cercuri naziste, de altă parte, aflu că tensiunea politică e din ce în ce mai mare, iar corespondenţii străini anglo-americani sînt în genere de păre-

[1] O amplă trecere în revistă a evenimentelor, din Austria anilor 1925-1934, vezi în *Magazin istoric*, nr. 4-9/1976.

[2] Fasciştii austrieci se împărţeau în două mari curente: Heimwehrul, care se orienta spre Italia mussoliniană, şi partidul nazist, pilotat direct de la Berlin şi care acţiona pentru încorporarea Austriei la Germania.

[3] Insurecţia proletariatului austriac din 12-15 februarie 1934.

rea că guvernul nu va fi scutit de noi vărsări de sînge. În răstimp, monarhiștii tolerați de guvern fac exerciții de restaurație.

1 august 1934

...Tensiunea guvernamentalo-nazistă, care în ultimul timp atinsese punctul culminant, a dus la dezmodămîntul fatal de săptămîna trecută: revolta nazistă și asasinarea cancelarului Dollfuss...

Dacă rezumăm în cîteva cuvinte faptele, constatăm că, în ziua de 25 iulie 1934, la ora 1, o grupă de naziști puternic înarmată, îmbrăcați în uniforme militare și polițienești, au pătruns o parte la postul de radio-difuzare din oraș, de unde au dat semnalul începerii revoltei prin anunțarea căderii guvernului Dollfuss și altă parte la Cancelaria Federală, unde au surprins pe fostul cancelar care a fost îndată împușcat, pe ministrul Fey și pe subsecretarii de stat Karwinsky și Tauschitz, precum și întreg personalul Președinției Consiliului și Ministerului afacerilor străine.

Dîndu-se alarma, armata a înconjurat imediat Cancelaria Federală și a somat pe răzvrătiți să se predea. După îndelungate tratative, s-a ajuns la înțelegere cu rîsculații să evacueze Cancelaria Federală, guvernul din afară obligîndu-se, alături de miniștrii ostateci și cu garanția lui Rieth, ministrul Germaniei [la Viena], să expulzeze pe răzvrătiți nevătămați. Între timp, Dollfuss murise.

Revolta la Viena dăduse greș. Pînă la 8 seara, postul de radiodifuziune și Cancelaria Federală erau din nou în mîinile forțelor executive. Răzvrătiții au fost dezarmați, dezbrăcați și închiși în Marknerkaserne, urmînd să fie judecați și eventual executați. Cîțiva dintre ei au fost omorîți sau răniți în lupta de la radio.

[Anton] Rintelen, fostul minist u de la Roma, care, după credința naziștilor, urma să formeze noul guvern, aflînd de eșuarea revoltei, s-a împușcat singur la Ministerul armatei, de unde a fost transpo - tat la spital.

În provincie, situația a fost mai gravă. În Stiria și în Carintia, s-au dat lupte înverșunate între răzvrătiți și forțele executive. Trupele guvernamentale au avut peste 150 morți și foarte numeroși răniți. În Stiria, revolta a fost înăbușită după trei zile. În Carintia, după cinci zile. Au mai fost ciocniri mici în Austria de sus, în Tirol și în jurul Vienei. La 30 iulie seara, revolta era peste tot reprimată.

Cîteva zile la începutul răscoalei au fost temeri de complicațiuni internaționale. Armată italiană (circa 40 000 oameni) și iugoslavă fuseseră masate la frontiera austriacă. Dacă trupele național-socialiste germane ar fi trecut în Austria, trupele italiene și iugoslave ar fi pătruns, de asemenea, pe teritoiul austriac. Germania, temîndu-se de urmări, a schimbat tactica: Hitler a dezavuat intervenția ministrului Germaniei de la Viena [Rieth], rechemîndu-l. În același timp a anunțat, prin scrisoarea sa din 27 iulie, către von Papen[1], că dorește să restabilească relațiuni de bună vecinătate cu Austria și, în consecință, că îl numește pe acesta ministru german la Viena. Guvernul austriac provizoriu a amînat încuviințarea agrementului pînă după înmormîntarea lui Dollfuss.

Înmo mîntarea fostului cancelar a avut loc sîmbătă 28 iulie după-masă, cu mari onoruri.

În discursurile pronunțate, s-au semnalat meritele defunctului, în special în apărarea și menținerea neatîrnării Austriei și s-au făcut făgăduieli solemne de a se continua opera începută.

Duminică seara, 29 iulie, președintele statului federal a numit noul guvern, în frunte cu dr. Schuschnigg, care a și depus jurămîntul.

Compunerea noului guvern este puțin diferită de a cabinetului precedent. Se observă totuși o întărire a elementului heimwehrist. Așa, de pildă, Ministerul afacerilor străine, pentru prima oară despărțit de Președinția Consiliului de Miniștri, s-a dat d-lui Egon Merger-Wadenegg, conducătorul Heinmatschutzului stirian, fost scurtă vreme ministru de justiție în cabinetul Dollfuss. Noul ministru al afacerilor străine este deci subordonat vice-cancelarului Starhemberg, conducătorul Heimwehrului, și care a luat totodată conducerea Siguranței. Fey a fost numit ministru de interne, pe cînd în cabinetul Dollfuss rămăsese fără portofoliu. Noul cancelar, dr. Schuschnigg, care are [indescifrabil] 37 ani și-a rezervat președinția Consiliului, Ministerul apărării naționale, Ministerul de justiție și Ministerul de instrucțiune publică. Ceilalți miniștri rămîn la locurile lo : dr. Buresch la finanțe, Stokinger la industrie și comunicații, Neustädter-Stürmer la ocrotirile sociale. Nou de tot este numai dl. Reither: ministrul Agriculturii și pădurilor, pînă acuma guvernator al provinciei Austria de jos.

Despre constituirea noului guvern sub conducerea d-lui Schuschnigg ar fi de spus următoarele. Despre d-nul Schuschnigg, astăzi cancelar, am mai avut ocazia să vă vorbesc în rapoartele mele... Ideologia lui se rezumă la următoarele: el speră în renașterea marelui imperiu german al evului mediu, a cărui capitală să fie Viena și al cărui conducător să fie casa de Habsburg. De unde nu urmează în chip necesar că Schuschnigg va proceda numaidecît la măsuri de restaurație imediată.

Om de stat inteligent fiind, el va ține desigur seama, în măsurile ce va lua și în orientarea politică practică, de toate împrejurările și de situația internațională. În orice caz, noul guvern, așa cum este constituit, avînd pe Schuschnigg, Starhemberg și Fey în fruntea departamentelor celor mai însemnate, se poate spune că are un și mai pronunțat caracter legitimist decît acela de sub conducerea lui Dollfuss, care personal oricum știa să fie echilibru între legitimiști și nelegitimiști[2].

Sub aspectul popularității în masele mari, guvernul actual aduce un nou element de care

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1977.

[2] Blaga are în vedere aici disputele dintre adepții restaurației Habsburgilor în Austria — menționați în rapoartele sale sub denumirea de „legitimiști" și cei care se opuneau restaurației („nelegitimiști").

trebuie să se țină seama: dl. Reither..., despre care mulți susțin că ar fi unul din cei mai puternici oameni politici în Austria, a intrat în guvern ca ministru al agriculturii...

Cît privește viitoarele raporturi dintre actualul regim și mișcarea național-socialistă e greu să se prevadă ceva mai precis. E aproximativ un an de cînd v-am raportat că anume grupuri național-socialiste, care erau pentru o politică mai pașnică și pentru o colaborare la guvern, considerau deja de atunci politica violentă condusă de Habicht drept eșuată. Prevederile acestor național-socialiști s-au realizat întocmai prin destituirea definitivă a lui Habicht de la conducerea politicii germane în raporturile cu Austria. De luni de zile național-socialiști austrieci de manieră moderată precum Rheinthaler, sau oameni din grupul Schneider, sau oameni de ai lui Walter Riehl, au încercat să înduplece pe Hitler la o politică de destindere. Înlăturarea lui Habicht și hotărîrea de a trimite pe von Papen, marele catolic, în misiune specială la Viena s-ar putea interpreta ca semne că Hitler adoptă tactica moderată, de unde, firește, nu ar urma cîtuși de puțin că el renunță la planurile sale în ce privește înglobarea într-un viitor oarecare a Austriei în hotarele Reichului.

Tot ce s-a petrecut înseamnă cel mult o schimbare de tactică...

15 august 1934

...În legătură cu politica și situația din Austria, semnalăm vizita făcută de cancelarul Schuschnigg în Ungaria și vizita neașteptată a vice-cancelarului, prințul Starhemberg, în Italia, la Mussolini.

Vizita cancelarului Schuschnigg în Ungaria subliniază tradiționala prietenie între cele două state... Mult mai misterioasă și cu mai multe dedesubturi mi se pare vizita prințului Starhemberg la Mussolini. Ea coincide cu zvonurile despre o mai vie activitate a Casei de Habsburg. Nu e exclus ca prințul Starhemberg să fi încercat să înduplece pe Mussolini la o atitudine mai conciliantă într-o chestiune care privește deopotrivă ambițiile prințului și interesele habsburgice. Prințul Starhemberg a declarat-o în repetate rînduri și a repetat-o deunăzi din nou că chestiunea restaurației habsburgice nu e o chestiune actuală și că rezolvarea ei depinde de factori internaționali (după părerea sa 90% din populația Austriei ar fi pentru restaurația monarhiei). Avem impresia că prințul Starhemberg, deși legitimist, nu se gîndește la o restaurație imediată, ci visează pentru sine însuși un rol pe linia restaurației. El susține că ar intenționa să ar vrea desigur să ajungă regent și nu se știe dacă în discuțiile sale cu Mussolini n-a încercat să cîștige pe Duce pentru această idee. Sîntem informați că familia de Habsburg nu prea agreează pe Starhemberg. Cauza acestei rezerve ar putea să fie chiar acest presupus plan al lui Starhemberg de a deveni regent. Regenții, pretextînd situația internațională, ajunși odată stăpîni, anevoie mai hotărăsc să facă loc unei restaurații cu adevărat. Horthy constituie o dovadă...

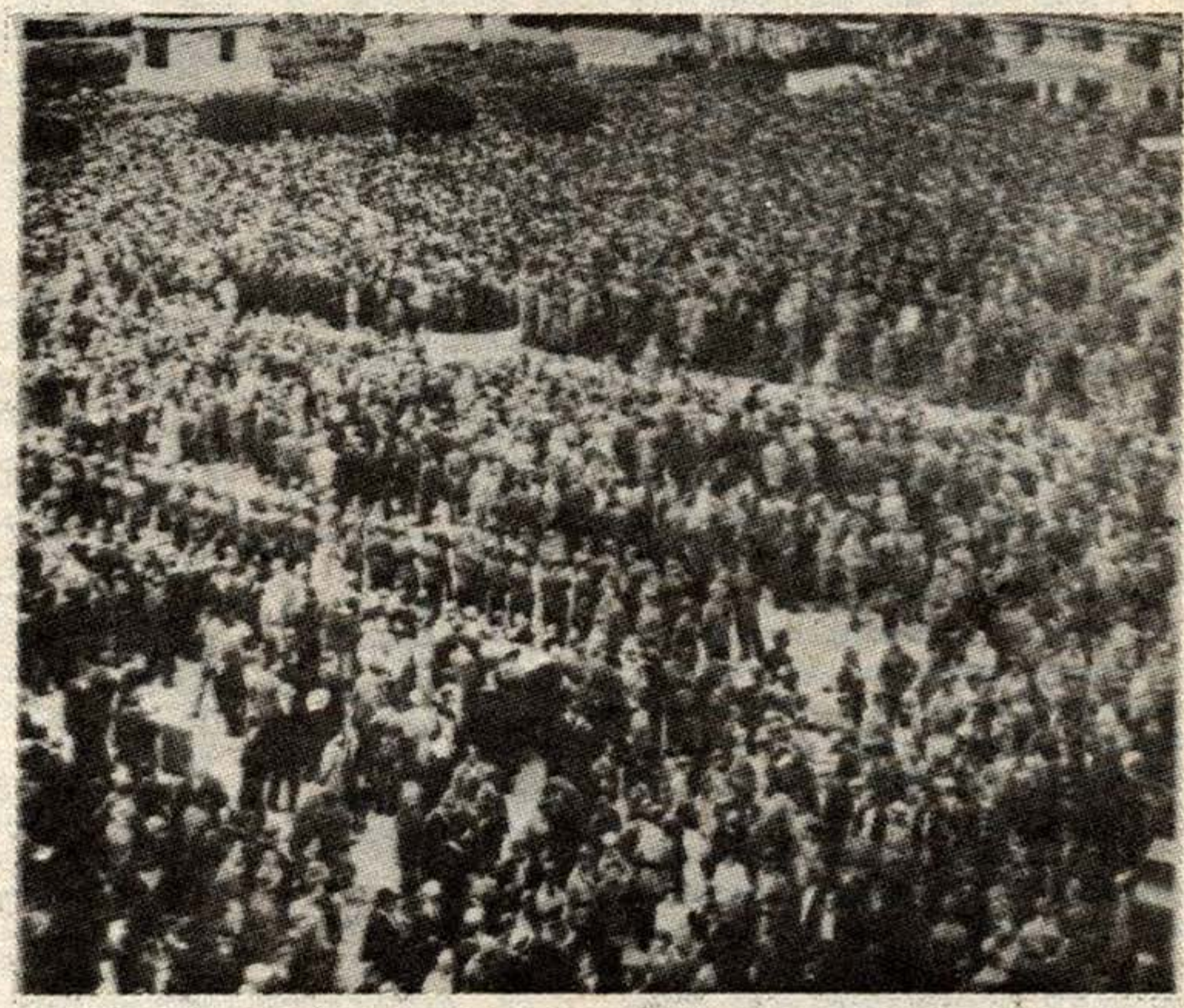

Înmormîntarea cancelarului Dollfuss

1 septembrie 1934

...Guvernul Schuschnigg încearcă să se consolideze, înăuntru — cu execuții și arestări senzaționale, care se țin lanț, în afară — cu apeluri la simpatia străinătății, de unde speră să se obțină chiar și un nou împrumut.

În cercurile monarhiste stăpînește oarecare optimism în speranța unei restaurări habsburgice. Deunăzi, a avut loc la Mariazell o întrunire a cîtorva marcanți membri ai familiei de Habsburg, întrunire la care ar fi asistat și ex-regele Alfons al Spaniei, despre care un ziar de la Graz de altfel susține că ar intenționa să plece în România spre a cîștiga pe regele Carol pentru ideea restaurației habsburgice în Austria. Zilele trecute am avut prilejul să stau de vorbă cu corespondentul trustului de ziare american Hearst, care pretinde a ști că, în ultimul timp, Mussolini, găsindu-se în tot mai vădită opoziție față de Germania, n-ar mai fi tocmai atît de intransigent ca înainte pe chestiunea restaurației.

Cît privește raporturile dintre Germania și Austria, presa austriacă se agită de la un timp încoace tot mai mult, încercînd să dovedească că intențiile Germaniei cu privire la Austria nu s-au schimbat deloc, că și-

rile despre dizolvarea Legiunii austriece de la München[1] ar fi false, că s-au produs doar unele schimbări în conducerea acelei legiuni... Un corespondent american care a stat mult de vorbă cu prințul Starhemberg îmi spune că acesta i-ar fi declarat că nu crede în intențiile pașnice ale Germaniei și că se așteaptă pentru curînd la un nou putsch... Guvernul se găsește sub presiune de două părți și situația sa e cu atît mai grea cu cît chiar în sînul guvernului se pare, după unele zvonuri, că tensiunea dintre Heimwehr (Fey) și clericali e mereu în creștere. (De altfel, după cum rezultă din anume fapte petrecute zilele acestea, neînțelegeri grave ar exista chiar în sînul Heimwehrului!).

15 septembrie 1934

Din ce parte va veni al treilea putsch?

După cum se știe, Austria a trecut în ultima jumătate de an prin două încercări de răsturnare a regimului...

Regimul ultra-catolic al lui Schuschnigg caută pe toate căile să reia tradiția vechii împărății austriece. Serbările ce au avut loc deunăzi la Viena cu mare fast în legătură cu monumentul eroilor au avut un caracter demonstrativ austriac, vechi-austriac, imperial-austriac. În jurul fostului cancelar Dollfuss, dispărut în chip și în împrejurări tragice, se face, prin presă, prin ore de radiodifuziune, un cult catolic... Aceste serbări și jocuri de artificii nu pot însă să ascundă realitatea: regimul actual se menține prin teroare și prin concursul împrejurărilor internaționale. (Arta cu care Schuschnigg a încercat să justifice în fața Ligii Națiunilor regimul actual din Austria e cu adevărat iezuitică.) Zvonuri despre eventualitatea unui nou putsch circulă cu insistență. Nu se poate însă prevedea din ce parte va veni...

15 octombrie 1934

...Rezultă din zvonurile ce au circulat în ultima săptămînă la Viena, precum și din dezmințirile date unor zvonuri, că au existat și există în ultimul timp tratative serioase în vederea unei destinderi și a unei eventuale apropieri sau chiar colaborări între așa-numitul Front Național (Acțiunea națională)[2] și între diverse persoane conducătoare din guvern. Ca reprezentant al Frontului Național se vorbește în primul rînd despre nazistul Rheinthaler, ca exponent al național-socialismului austriac de tendință moderată. V-am raportat despre dînsul încă mult înainte de a fi ajuns să fie un personagiu cu un rol oarecare în politica internă austriacă. Natural că dacă Rheinthaler, din diverse motive, ar eșua în acțiunea sa, frontul nazist moderat ar avea în oricare moment și alți exponenți nu lipsiți de tact politic.

Pentru a înțelege atitudinea cercurilor oficiale față de zvonurile despre aceste tratative de mare importanță pentru evoluția ulterioară, în cazul că ar duce la un rezultat pozitiv, trebuie să reamintim conflictul latent sau fățiș, sau cel puțin concurența de natură uneori destul de gravă, dintre Heimwehrul de sub conducerea vice-cancelarului Starhemberg și dintre creștin-sociali și batalioanele catolice conduse de cancelarul Schuschnigg. Evident, fiecare dintre aceste formațiuni, care alcătuiesc actualul regim, își simte situația periclitată pentru cazul că cealaltă formațiune ar ajunge la un acord cu Frontul Național (nazist). Au circulat în ultimele zile vești diverse despre tratative între Schuschnigg și Frontul Național, dar și despre oferte ascunse făcute și din partea lui Starhemberg aceluiași Front Național cu scopul vădit de a încrucișa planurile cancelarului Schuschnigg. Un acord între Schuschnigg și Frontul Național sau între Starhemberg și același Front Național, ar duce în chip aproape automat la excluderea celui de al treilea dintr-o astfel de combinație. Zvonul atît de categoric dezmințit din partea celor vizați că Starhemberg s-ar fi ocupat chiar și cu planul unui putsch al Heimwehrului contra lui Schuschnigg și a formațiunilor sale nu ni se pare, în consecință, tocmai atît de exagerat cum pretind cei care l-au dezmințit.

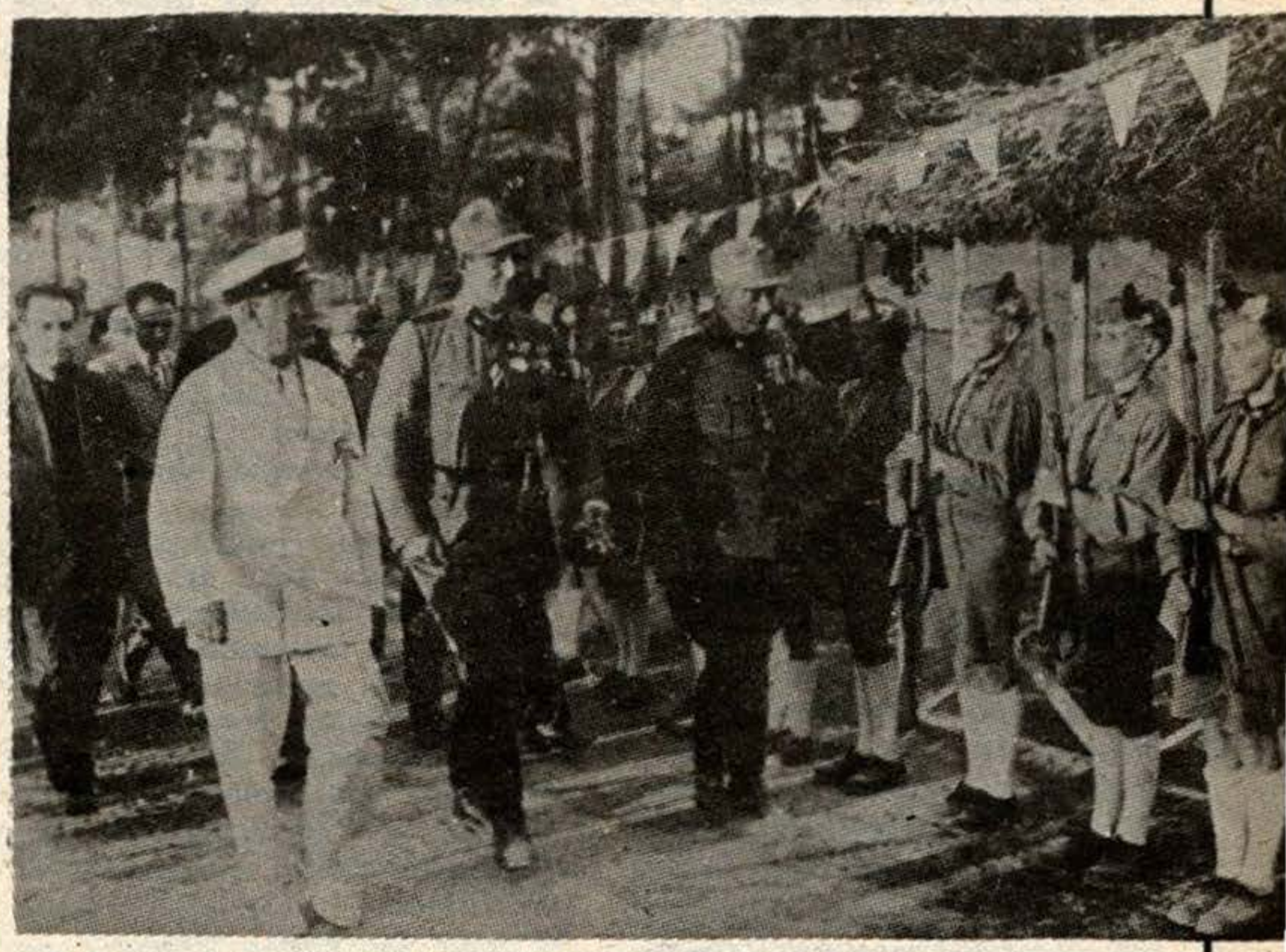

„Mult mai misterioasă și cu mai multe dedesubturi mi se pare vizita prințului Starhemberg la Mussolini..."

[1] Numeroși membri ai batalioanelor S.A. austriece refugiați în Germania erau instruiți într-o mare tabără din Lechfeld, în Bavaria, aici formîndu-se așa-numita „Legiune austriacă", care avea menirea să sprijine un eventual puci nazist în Austria.

[2] Sub această denumire se au în vedere toate grupările fasciste austriece, ce încercau a se regrupa într-o singură organizație.

Acțiunea în vederea unei destinderi interne, pornită din partea Frontului Național, se bucură, după toate semnele, și de aprobarea lui Hitler și a lui von Papen. Această acțiune a avut însă darul, deocamdată, să întețească divergențele, despre care încă de mai de mult v-am raportat, dintre cele două grupări reprezentate prin cancelarul Schuschnigg și prin vicecancelarul Starhemberg, oricare ar fi raporturile personale dintre acești doi conducători. În concurența aceasta, cu posibilități de conflict acut, ni se pare încă destul de misterioasă atitudinea ce ar putea să o ia la un moment dat celălalt conducător al Heimwehrului, Fey.

Simptomatice pentru concurența dintre creștini-sociali și Heimwehr ni se mai par și anumite fapte și discuții ce au loc în sînul Frontului Patriotic, mișcare întemeiată de Dollfuss pentru a fi purtătoarea ideii de stat austriac independent, creștin și autoritar.

După moartea lui Dollfuss a fost [desemnat] ca șef al Frontului Patriotic prințul Starhemberg, căruia i se da astfel o compensație pentru postul de cancelar dobîndit prin forța împrejurărilor de Schuschnigg. De cînd cu proclamarea noii Constituții, orice post mai însemnat în stat nu poate fi obținut decît dacă reflectantul e membru al Frontului Patriotic. Or, de la un timp încoace Starhemberg se pare că, în calitate de șef al Frontului Patriotic, își arogă drepturi de caracter absolutist. El ar vrea să aibă un drept decisiv sau cel puțin de veto, de exemplu, la numirea membrilor în Consiliul de stat și al celorlalte corporațiuni pe cale de a lua ființă...

1 noiembrie 1934

...În ultimele zece zile au ieșit la iveală unele fapte despre care s-a scris și în presă, fapte care n-au putut fi retăcute și care dovedesc îndeajuns propaganda subterană pe care, cu toată teroarea guvernului, opoziția reușește totuși să o facă. Au fost arestați o mulțime de socialiști care s-au dedat la acte de agitație împotriva regimului. Se știe, astfel, că o parte din Arbeiterzeitung, *ziarul vienez socialist de pe vremuri, care actualmente apare la Brünn, s-a putut tipări într-o tipografie de la Viena și răspîndi în mod clandestin în mii de exemplare, între aderenții partidului socialist. De altfel, propaganda împotriva regimului se face în cercurile de stînga în toate chipurile, prin foi volante, prin afișe, prin circulare trimise de-a dreptul prin poștă etc...*

Situația personală a lui Schuschnigg în guvern nu pare a fi din cele mai strălucite. Dacă aceasta nu o poți afla din presă, o poți afla cu atît mai ușor în conversațiile cu diverși cetățeni. Se pare că chiar oameni din apropierea fostului cancelar Dollfuss sînt destul de nemulțumiți de modul de a fi al lui Schuschnigg, ca om politic... Se spune despre el că a rămas „elevul eminent" care a fost la școală... Poziția aceasta cam șubredă a lui Schuschnigg în cadrul guvernului a avut drept urmare întărirea în cadrul guvernului a heimwehriștilor, în primul rînd a lui Starhemberg...

Mult mai importantă decît cele înșirate mai este pentru evoluția de aci înainte a situației politice interne din Austria acțiunea de apropiere între guvern și Frontul Național [mișcarea nazistă]... Zilele acestea am avut din nou prilejul să stau de vorbă cu naziști din imediata apropiere a inginerului Rheinthaler... Sîmbăta trecută a avut loc întîia discuție cu caracter mai oficial între reprezentanții guvernului (Schuschnigg-Starhemberg) și reprezentanții Frontului Național: Rheinthaler, fostul feldmareșal Bardolf, dr. Walter Riehl și mulți alții. Naziștii se arată foarte mulțumiți de rezultatele acestei importante întrevederi ...Sînt precis informat că masele naziste stau actualmente la spatele inginerului Rheinthaler, care se bucură de toată încrederea lui Hitler și care a luat întru totul locul lui Habicht în momentul cînd Berlinul a adoptat tactica pacificării. Se pare că manevra lui Schuschnigg de a diminua oarecum pe Rheinthaler și de a pune pe întîiul plan pe alții nu a izbutit... ■

CLIO ANUNȚĂ

CICERO: CU SAU FĂRĂ UMBRELĂ?

Cum se apărau romanii de ploaie? Revista *Journal für Geschichte* răspunde la această întrebare menționînd porticurile care mărgineau piețele și marile artere, „pasajele pentru pietoni" la nivel, care permiteau traversarea unor șosele inundate, cu picioarele uscate și „zonele pietonale" permanente sau temporare, aflate la adăpost de apa ploii. Bărbații aveau la dispoziție, împotriva ploii, și glugile sau bonetele și, în cel mai rău caz, pulpana mantalei, trasă peste cap. Femeile foloseau împotriva soarelui și ploii *Umbracula* perfecționată (cu sistem de închidere) și cochetă (verde, de pildă), cu care se făleau mai ales atunci cînd le-o ținea o slugă de casă sau un curtezan.

Umbrela pentru bărbați a fost menționată întîia dată de savantul Albinus Flaccus Alcuin (cca. 735-804), colaborator principal al lui Carol cel Mare, profesor la Școala palatină, fondată de împărat, și abate la mănăstirea Saint-Martin-de-Tours, calitate în care a recopiat, între altele, și textele oratorului roman Cicero. La 26 iunie 800, Alcuin a expediat un asemenea accesoriu, atît de folosit astăzi, arhiepiscopului Salzburgului, sub denumirea pompoasă de *tentorium* („prelată" sau „baldachin").

Cicero și umbrela... nu s-au întîlnit deci decît în preocupările savantului palatin al lui Carol cel Mare.

F. D.

PE URMELE STRĂMOŞILOR (IX)

ION POPESCU-PUŢURI

Printre cei dintîi savanţi care au atras atenţia asupra istoriei arsacizilor s-a numărat numismatul francez Jean Foy Vaillant. Născut în anul 1682, Joan Vaillant a urmat întîi cursuri de drept şi apoi de medicină. Primind însă ca moştenire de la Foy de Saint Hilaire — o rudă a sa — o colecţie de medalii şi-a adăugat la numele său şi pe acela de Foy şi şi-a schimbat ocupaţia, dedicîndu-se studiului numismaticii, în care a investit pasiune ce a stîrnit admiraţia contemporanilor. Ludovic XIV l-a numit anticarul său, trimiţîndu-i în diferite ţări cu misiunea de a completa colecţia de medalii din Cabinetul regal. Cu prilejul uneia din aceste călătorii, Foy Vaillant a fost capturat de corsari şi vîndut sclav în Alger. În memoriile sale, el relatează că pentru a salva cele mai valoroase medalii a trebuit să le înghită. După patru ani şi-a recăpătat libertatea, revenind la Paris şi elaborînd pînă la sfîrşitul vieţii (1706) numeroase lucrări. „Scrierile sale — se arată în La Grande Encyclopédie, vol. 31, p. 658 — sînt, în general, depăşite astăzi şi cuprind multe erori de lectură şi false atribuiri numismatice; cu toate acestea, ele au determinat un pas imens în ştiinţă. Se poate spune că ele au regenerat-o şi au pregătit drumul unui Eckel ori a unui Mionnet [cunoscuţi numismaţi din sec. XVIII]. Unele dintre ele sînt consultate şi azi, cu folos, de către specialişti".

Printre lucrările de prestigiu ale savantului francez, un loc important îl ocupă volumul intitulat Imperiul arsacizilor sau istoria regilor parţi identificată prin monede, apărut în anul 1705. În lucrare sînt prezentate semnificative date biografice ale celor 31 mari conducători ai Imperiului part arsacid, care făceau parte, cum am subliniat în alte articole[1] din neamurile geto-dacice aşezate în Asia cu multe milenii în urmă de la Carpaţi şi Dunăre.

Un amănunt semnificativ. Un descendent al lui Jean Foy-Vaillant din sec. XIX şi anume J.A. Vaillant, mare istoric, a activat mulţi ani în România, consacrîndu-se studierii vechimii poporului român şi a limbii sale, lucrarea sa, La Roumanie, apărută în trei volume, în anul 1844 stîrnind un deosebit interes pentru cunoaşterea trecutului îndepărtat al acestui vechi şi mare popor[2].

După cum constată numismatul J.F. Vaillant, suveranii de pe toate monedele parţilor apar cu denumirea de Arsaces, dar acestea mai poartă adesea şi diferite indicaţii, semnificative pentru a-i distinge pe regi unul de celălalt, în aşa fel încît tipurile monetare să poată fi cu uşurinţă atribuite celui ce le-a emis.

Prezentăm în continuare, potrivit determinărilor făcute de J.F. Vaillant, succesiunea celor 31 regi ai regilor parţi, aşa cum reiese ea din emisiunile monetare.

1. *Arsaces I*, care stăpînea puternice satrapii şi provincii, s-a ridicat la luptă împotriva imperiului seleucizilor, punînd bazele unui nou imperiu denumit al arsacizilor. Începînd cu domnia sa, numele de Arsaces a devenit sinonim cu acela de împărat, după cum romanii vor avea denumirile de *Caesar* şi *Augustus*. Din monedele sale se vede că Arsaces I se intitula *„rege al regilor, Arsaces Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor.* Cum am arătat într-un articol anterior, titlul de rege al regilor exprima autoritatea asupra mai multor regate, „Binefăcătorul" şi „Ilustrul" erau de natură să sugereze acelor sale deosebite în favoarea imperiului, iar titulatura de „Prieten al grecilor" semnifica politica binevoitoare faţă de numeroşii locuitori de origine greacă din fostul Imperiu seleucid, mai ales din oraşul Seleucia, care se raliase politicii Imperiului part.

2. *Arsaces II*, sau *Arsaces Tiridates*, purtînd titulatura de *„rege al regilor, Arsaces Binefăcătorul. Dreptul. Ilustrul. Prietenul grecilor*, era fratele lui Arsaces I şi principalul său sprijinitor în răscoala împotriva seleucizilor.

3. *Arsaces III* sau *Arsaces Artabanus* era fiul lui Arsaces Tiridates. Pe o monedă emisă în vremea sa apare cu chipul unui rege tînăr, încoronat cu o diademă, cu o barbă scurtă. Pe revers se află gravată inscripţia *„rege al regilor. Arsaces Binefăcătorul. Ilustrul. Prieten al grecilor"*, iar imaginea îl înfăţişează pe Jupiter şezînd. În mîna dreaptă, zeitatea are o mică zeiţă a Victoriei, care îi întinde lui Artaban o cunună; în mîna stîngă, Jupiter ţine o suliţă.

4. *Arsaces IV* sau *Arsaces Phriapatius* era fiul lui Artaban Phriapatius a avut trei fii: pe Phraates, Mitridates şi Artabanus, care vor domni şi ei în Imperiul part.

5. *Arsaces V* sau *Arsaces Phraates* era fiul mai mare al lui Arsaces Phriapatius, despre care se spune că a dus lupte înverşunate împotriva neamurilor marzilor.

6. *Arsaces VI* sau *Arsaces Mithridates*, fiul mijlociu al lui Arsaces Phriapatius; pe efigia monedelor sale stă scris: *Rege al regilor. Arsaces Zeul. Binefăcătorul. Ilustrul. Dreptul. Prietenul grecilor.* Elementul nou îl constituie adoptarea titlului de *Zeu.*

7. *Arsaces Phraates II* era cel de al VII-lea rege al parţilor. Unul din tipurile monetare emise în timpul lui îl prezintă cu capul împodobit cu diademă şi o barbă nu prea lungă; pe revers — o figură şezînd, ţinînd în mîna dreaptă întinsă arcul (simbolul strămoşesc al puterii şi vitejiei dacilor) şi inscripţia: *„A regelui regilor Arsaces Binefăcătorul. Ospitalierul. Tatăl Zeului. Prietenul grecilor"*. În mijlocul monedei sînt gravate literele S.A.

8. *Arsaces Artabanus II* era cel de-al VIII-lea rege al parţilor.

9. *Arsaces IX* sau *Arsaces Mithridates II* — al doilea fiu al lui Artaban. Pe efigie este menţionat textul: *„A regelui regilor. Arsaces cel Mare. Ilustrul. Prietenul grecilor"*. După cum apreciază Vaillant, faptele sale de vitejie i-au atras renumele de *„cel Mare"*.

10. *Arsaces Mnaskires* (cunoscut şi sub numele de Camnascires) era cel de-al X-lea rege al parţilor. Monedele sale cuprind textul: *„A regelui regilor. Arsaces cel Mare. Ilustrul"*.

11. *Arsaces XI* sau *Arsaces Sanatrakes*, fiul mai mic al lui Mitridates I. Pe monede este înfăţişat cu mitră şi diademă regală, ţinînd în mîna dreaptă arcul şi inscripţia: *„A regelui Arsaces. Ilustrul. Tatăl Zeului. Binefăcătorul"*. Mitra şi diadema vor constitui, începînd cu acest rege, însemne regale.

→

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-12/1985, 1-2/1986.

[2] Dintre lucrările sale *La Roumanie ou Histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardialiens Vallaqus et moldaves résumés sous le nom de Romans*, Tome 1,2,3, Paris, 1844, este cea mai importantă.

ARSACIDARUM IMPERIUM, SIVE REGUM PARTHORUM HISTORIA.

Ad fidem Numismatum accommodata.

Per J. FOY VAILLANT, Bellov. Doctorem Medicum, & Regii Antiquarium, ac Serenissimi Cenomanensium Ducis, Cura Praefectum.

TOMUS PRIMUS.

PARISIIS,

Sumptibus CAROLI MORETTI Bibliopolæ, viâ vulgò de la Bouclerie ad insigne Sancti Alexii, propè Pontem Sancti Michaelis.

M. DCCXXV.

Cum Approbatione & Privilegio Regis.

ARSACES VII.

ARSACES PHRAHATES. II. REX PARTHORUM VII.

ARSACES VIII.

ARSACES ARTABANUS II. REX PARTHORUM. VIII.

ARSACES IX.

ARSACES MITHRIDATES. II. PARTHORUM REX. IX

ARSACES I.

ARSACES PARTHORUM REX. I.

ARSACES II.

ARSACES TIRIDATES REX PARTHORUM II

ARSACES III.

ARSACES ARTABANUS REX PARTHORUM III

ARSACES X.

ARSACES MNASKIRES REX PARTHORUM X.

ARSACES IV.

ARTABAN obscurella filius ejus *Phriapatius*, alii, *Pompatius*, & Hieronymus Henninges sequuntur, anno Arsacidarum 603; nam superior Rex regnavit 50. annos. Aphra-Pati & Pa-Pati, maximum Patii (inde) dicentes. Rex ille appellatur abdolani Bark, seu Pati, in Tarich Perfico apud Bichickardum, pag. 104. Arsacem recentiores Persæ, Aschi, vel Aschum nominant. Mirchondus Chapur. Et in catalogo Joan. Elichmanni, ita legitur. *Ardan filius Darii est primus Asfarsian*, pro *Asfanicsum*, Rex; & totam familiam ab ei dominari.

ARSACES V.

PHRAHATES Arsacis Phriapatii filius major, anno regnante, administrationem regni suscepit, Arsacidarum anno 76, & Seleucidarum 140.

Hic vir admodum strenuus Mardos validam gentem bello domuit, ut narrat Justinus, lib. 42. cap. 5. Ii veró populi intelligendi videntur, de quibus loquitur Q. Curtius, lib. 5. Vastatis deindè agris Persidis, victisque pluribus redactis in potestatem, venerunt ei in Mardorum gentem, cultum vitæ abhorrentium. Specus in montibus fodiunt, in quos se, conjuges & liberos condunt; pecorum aut ferarum carne vescuntur.

ARSACES VI.

ARSACES MITHRIDATES PARTHORUM REX VI

ARSACES XI.

ARSACES SINATROCKES REX PARTHORUM. XI.

ARSACES XII.

ARSACES PHRAATES. III.
REX PARTHORVM XII.

ARSACES XIII.

ARSACES MITHRIDATES. III.
REX PARTHORVM XIII.

ARSACES XIV.

ARSACES ORODES

REX PARTHORVM XIII

ARSACES XV

ARSACES PHRAATES. III
REX PARTHORVM XV.

ARSACES XVI.

ARSACES PHRAHATAES V.
REX PARTHORVM XVI.

ARSACES XVII.

ORODES hujus nominis secundus, Arsacida quidem fuit, & regii generis; sed quis fuerit ejus pater, quoque oriundus stirpe, planè ignoratur. Neque amplius liquet, quâ in regione degeret ipse Orodes; cùm post Phraatacis caedem, nobilissimi Parthorum ad eum Legatos misere, qui ad capessendum Parthicum Imperium ipsum à populis accersitum esse nuntiarent.

ARSACES XVIII.

ARSACES VONONES I
REX PARTHORVM XVIII

ARSACES XIX.

ARSACES ARTABANVS. III
REX PARTHORVM. XIX.

ARSACES XX.

ARSACES GOTARZES
REX PARTHORVM. XX.

ARSACES XXI.

ARSACES BARDANES
REX PARTHORVM XXI.

ARSACES XXII.

ARSACES VONONES II.
REX PARTHORVM. XXII.

ARSACES XXIII.

ARSACES VOLOGESES. I
REX PARTHORVM XXIII

ARSACES XXIV.

ARSACES PACORVS.
REX PARTHORVM XXIIII.

ARSACES XXV.

ARSACES CHOSROES
REX PARTHORVM XXV

ARSACES XXVI.

ARSACES VOLOGESES. II.
REX PARTHORVM. XXVI.

ARSACES XXVII.

MONNESES
REX PARTHORVM. XXVII.

ARSACES XXVIII.

ARSACES VOLOGESES. II.
REX PARTHORVM XXVIII

ARSACES XXIX.

ARSACES ARTABANVS. IV.
REX PARTHORVM. XXIX.

ARSACES XXX.

ARSACES XXXI.

12. *Arsaces XII* sau *Arsaces Phraates III* se intitulează, potrivit inscripției de pe o monedă „*A regelui regilor Arsaces cel Mare. Dreptul. Ilustrul. Zeul. Cel din ilustră stirpe* [origine]. *Prietenul grecilor*".

13. *Arsaces XIII* sau *Arsaces Mithridates III*, era fiul cel mai mare al lui Phraates III. Pe monede este reprezentat cu barbă mai mică și diademă. În fața chipului e înfățișată o stea. Se distinge, de asemenea, o lună în creștere. Pe revers, imaginea obișnuită a regelui, cu mitră și diademă regală, purtînd în mîna dreaptă arcul. Se distinge inscripția: „*A regelui regilor. Arsaces. Dreptul. Ilustrul. Binefăcătorul. Prietenul grecilor*".

15. *Arsaces XV* sau *Arsaces Phraates IV*, fiul lui Orodes. Regele poartă tiară împodobită cu perle și o diademă; pe revers se distinge silueta unui rege șezînd și ținînd în mîna dreaptă arcul. Inscripția: „*A regelui regilor. Arsaces cel Mare. Ilustrul*".

16. *Arsaces XVI* sau *Arsaces Phraates IV*.

17. *Arsaces XVII* sau *Arsaces Orodes II*.

18. *Arsaces XVIII* sau *Arsaces Vonones I*, fiul mai mare al regelui Phraates IV. În tinerețe a fost ostatec la Roma. Pe monede apare chipul tînăr al acestui rege, iar pe diademă o aevilă îl distinge de ceilalți regi arsacizi. Inscripția: „*A regelui regilor. Arsaces cel Drept. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*".

19. *Arsaces XIX* sau *Arsaces Artaban III*. Vaillant amintește că acest rege a stat mai întîi la dahi, apoi a ajuns rege al Mediei. Pe monede chipul său este împodobit cu diademă; doi șerpi înfășurați pe gîtul său se înalță deasupra capului. În dreapta și în stînga se văd stele încadrînd chipul principelui. Pe creștet se vede cornul lunii în creștere. Pe revers e înfățișat un personaj fără barbă, ținînd arcul. Inscripția cuprinde următorul text: „*A regelui regilor. Arsaces. Cel care luptă în toate părțile. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*" Acest epitet unic de „cel care luptă în toate părțile", gravat doar pe acest tip monetar semnifică — după cum aprecia Vaillant — că Artaban III a purtat războaie la toate hotarele Imperiului parților.

20. *Arsaces XX* sau *Arsaces Gotarzes*. Este unul din cei trei fii ai lui Artaban III. Monedele îl înfățișează cu barbă și diademă. Pe revers, inscripția: „*A regelui Arsaces cel Mare. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*".

21. *Arsaces XXI* sau *Arsaces Bardanes*. Monedele îl reprezintă cu barbă, diademă și cu o trabea regală. Poartă inscripția pe revers: „*A regelui regilor. Arsaces. De departe cel mai Viteaz. Cel Drept. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*".

22. *Arsaces XXII* sau *Arsaces Vonones II*. Regele cu barbă lungă poartă o mitră împodobită cu perle pe care se află o diademă mai groasă decît a celorlalți regi anteriori ai arsacizilor. Pe revers, inscripția: „*A regelui Arsaces cel Mare. Mitraicul. Ilustrul. Prietenul grecilor*"; alături, figura regelui, fără barbă, șezînd pe tron și purtînd în mîna dreaptă întinsă arcul.

23. *Arsaces XXIII* sau *Arsaces Vologese I*. Era fiul lui Vonones II. Monedele îl reprezintă cu barbă lungă, împodobit cu mitră și cu diademă. Pe revers, regele este înfățișat șezînd; un personaj în picioare îi așază o cunună în formă de turnuri, format care simboliza cetățile întărite ale țării. Inscripția: „*A regelui regilor. Vologese. Dreptul. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*". De menționat că numele Vologese semnifică în traducere „marele rege". De aceea ei foloseau adesea acest nume-titlu în locul celui de Arsaces.

24. *Arsaces XXIV* sau *Arsaces Pacorus*, fiul lui Vologese. Monedele îl înfățișează cu barbă și purtînd diademă; în fața sa se disting literele numerale ENT, adică 355 al erei Arsacizilor[1]. Pe revers este reprezentată o femeie cu o cunună în formă de turnuri, cu o fișie care îi înconjură trupul. Litera inițială desemnează numele orașului în care a fost bătută această monedă.

25. *Arsaces XXV* sau *Arsaces Chosroes*. Era fiul mai mic al lui Vologese. Monedele îl înfățișează cu barbă nu prea mare, capul împodobit cu o diademă; în fața lui sînt gravate literele numerale DOT, adică anul 374 al erei arsacide. Pe revers este reprezentat un cap împodobit cu o coroană de turnuri și cu o diademă. În fața acestuia se citește litera *A*.

26. *Arsaces XXVI* sau *Arsaces Vologese II*. El trimite solii la Roma, în timpul împăraților Hadrian (117-138) și Antoninus Pius (138-161), ultimului trimițîndu-i și o coroană în semn de respect, cu ocazia urcării acestuia pe tron. Pe monede e reprezentat cu barbă lungă, pe cap cu diademă și mitră cu cozi. Pe revers este înfățișat geniul (patronul) orașului, împodobit cu o cunună cu turnuri și cu o diademă, care stă pe niște stînci, de care se sprijină cu mîna stîngă. Mîna dreaptă este dusă spre chip. În fața geniului se citesc literele SKY, adică anul 423 (era arsacidă). Pe alt tip monetar, regele este înfățișat cu barbă și diademă. Pe revers — inscripția: „*A regelui regilor Arsaces. Dreptul. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*".

27. *Arsaces XXVII* sau *Arsaces Monnesses*. Pe avers, chipul regelui. Pe revers același rege, sub înfățișarea nudă a lui Hercule, sprijinindu-se de un stîlp, și purtînd în mîna stîngă o măciucă. Poartă inscripția: „*A regelui regilor. Monnesses. Salvatorul. Ilustrul*. Pe aceeași monedă sînt literele numerale JKB, adică anul 422 al erei arsacide.

28. *Arsaces XXVIII* sau *Arsaces Vologese III*. Era fiul lui Vologese II. Monedele îl înfățișează cu barbă, mitră și diademă. Înaintea chipului se află un sceptru. Se remarcă și litera B. Pe revers, regele șezînd pe un tron de aur, întinzînd mîna dreaptă geniului cetății, care stă în picioare și îi oferă o coroană. Pe marginea monedei se citește inscripția: „*A regelui regilor. Vologeses. Dreptul. Ilustrul. Prietenul grecilor*". Pe monedă se văd literele ANY, adică anul 451 (era arsacidă).

29. *Arsaces XXIX* sau *Arsaces Artabanus IV*. Este fiul lui Vologese III. Artaban IV s-a războit cu împăratul roman Caracalla (211-217 e.n.), fiindcă nu vrea să-i dea în căsătorie pe fiica lui. Monedele îl reprezintă cu barbă și diademă. Înaintea chipului sînt gravate literele numerale AOY, care desemnează anul 471 al epocii arsacide. Pe cealaltă parte a monedei este înfățișat chipul unei femei cu o cunună cu turnuri, cu o panglică, înconjurîndu-i trupul. Pe alt tip monetar este înfățișat chipul regelui împodobit cu mitră și cu diademă și cu barba lungă. Înaintea capului sînt gravate literele PY, adică anul 480 al epocii arsacide. Pe revers este înfățișat obișnuitul cap de femeie încununat cu o cunună cu turnuri, cu o panglică regească. Înaintea capului se află litera inițială *A*, adică *Arsacia*.

30. *Arsaces XXX* sau *Arsaces Artaxerxe*. Monedele îl înfățișează cu barbă și mitră cu panglici și diademă. În spatele capului este gravată litera B. Pe reversul monedei, un rege șezînd, cu mîna dreaptă întinsă spre a primi o coroană de la un geniu al cetății care stă lîngă el, cu o cunună cu turnuri pe cap. Inscripția: „*A regelui Arsaces. Ilustrul*".

31. *Arsaces XXXI* sau *Arsaces Sapor* era fiul lui Artaxerxe. Monedele îl reprezintă cu diademă și barbă lungă. Pe revers, geniul cetății, cu o cunună cu turnuri, stînd în picioare, întinde mîna dreaptă regelui care stă așezat, purtînd pe cap o coroană. Inscripția: „*A regelui regilor Arsaces. Ilustrul*".

Din scurta prezentare a unor monede ale regilor arsacizi se desprinde cu claritate că aceștia erau înfățișați purtînd însemnele regale, *mitra*, *panglicile*, *diadema*, *trabea*. Semnificativ este faptul că arsacizii țineau foarte mult la aceste însemne. Pentru a-și readuce de la Roma diadema regală luată de invadatorii romani împreună cu tronul regal din aur, parții erau gata să declare război romanilor. De menționat că unele însemne nu numai că s-au menținut, dar au evoluat pînă în zilele noastre. Suveranii și mai marii bisericii poartă un voal, semn al suveranității. Și diferite epitete, pe care le foloseau unii suverani parți ca „Dreptul", „Ilustrul", „Binefăcătorul", „cel Mare" „cel Bun", „cel Viteaz" etc., însemnînd săvîrșirea unor fapte remarcabile sau uneori doar arogarea înfăptuirii lor, le regăsim în titulatura unor suverani de mai tîrziu, inclusiv a unor domnitori români din epoca feudalismului. Astfel avem în istoria noastră: Mircea „cel Bătrîn" [adică Înțeleptul], Alexandru „cel Bun", „Ștefan cel Mare", „Mihai Viteazul", ceea ce exprimă marea prețuire pe care poporul a acordat-o întotdeauna eroilor patriei, celor care au fost în primele rînduri pentru libertatea și progresul ei. ■

[1] Numărătoare a anilor începută odată cu domnia lui Arsaces I, 256 î.e.n.

RĂSTĂLMĂCIRI ŞI FALSIFICĂRI ALE ISTORIEI

ŞTEFAN PASCU

Interesul pentru istorie, pentru învăţămintele ştiinţei patronată de muza Clio se află în continuă dezvoltare. Tot mai numeroase lucrări — cu caracter ştiinţific, adresîndu-se specialiştilor, dar şi cu caracter de popularizare, adresîndu-se marelui public (fără însă ca, prin aceasta, să se abată de la adevărul istoric) — sînt consacrate trecutului, mai îndepărtat sau mai apropiat al propriului popor, dar şi al altor popoare, deoarece între multele sale învăţăminte istoria îl are şi pe acela de a contribui la cunoaşterea şi, pe temeiul cunoaşterii, la întărirea prieteniei şi colaborării dintre popoare. În acest spirit istoriografia română înţelege să colaboreze cu toţi istoricii lumii de bună-credinţă şi de curată conştiinţă.

Dar, din păcate, peste hotare pe lîngă lucrările ce-şi impun autoritatea prin caracterul lor ştiinţific, au apărut în ultima vreme şi altele străine de tot deziderat, şi, ca urmare, străine dorinţei cunoaşterii obiective şi, pe baza ei, a consolidării colaborării pe toate planurile a ţărilor şi popoarelor vecine şi prietene, român şi ungar.

Din această ultimă categorie face parte şi „recenzia" lui Székelyhidi Ágoston, tipărită de revista Alföld (Cîmpia), nr. 9/1985 la ediţia în limba maghiară a lucrării mele Ce este Transilvania, Bucureşti, Editura Kriterion, 1984, 255 pp.).

Cel dintîi gînd a fost — aşa cum e firesc, de altfel —, să identific revista şi autorul. M-am adresat deci unei lucrări de referinţă şi de erudiţie Introducere în izvoarele şi literatura istoriei ungare (Bevézetes a magyar történelem forrasaiba és irodalomba. Budapesta, 1954-1958), apărută sub semnătura acad. Kosáry D. Am căutat la lista abrevierilor, dar nu am găsit publicaţia.

Am cercetat atunci indicele de autori pentru a-i întîlni pe cei ai recenzentului. Rezultatul a fost acelaşi: numele lui nu figurează în lucrare. Am recurs la noua ediţie a lucrării prof. Kosáry D., spunîndu-mi: „în 1958 recenzentul va fi fost prea tînăr, dar în 1971 va fi ajuns, cît de cît, la maturitate, pentru a putea fi luat în considerare de autorul lucrării". Speranţele mi s-au spulberat şi de data aceasta: nici revista şi nici recenzentul nu sînt consemnaţi în bogata listă a abrevierilor (13 pp.) şi în foarte bogatul indice de nume (112 pp.).

Dezolat de o asemenea lipsă de consideraţie faţă de un om de ştiinţă de valoarea lui Székelyhidi, am făcut pasul următor, din nou îndemnat de logica formală: am început să citesc „cronica". Şi am întîlnit, de la început, aprecieri măgulitoare la adresa autorului cărţii Ce este Transilvania. „Autorul face parte dintre cercetătorii cei mai profunzi ai acestei problematici. În centrul activităţii sale de om de ştiinţă, veche de mai multe decenii, se află Transilvania şi unitatea naţională a României; pe această temă a publicat o serie întreagă de monografii şi studii despre perioadele, evenimentele şi personalităţile importante. Ei şi-a conceput de fapt cartea cea mai recentă ca o lucrare de popularizare. Şi-a întregit activitatea ca istoric cu cea de publicist. Prin aceasta nu a coborît ştacheta, dimpotrivă pare-că ar mai fi înălţat-o. Analizele şi caracterizările precise, argumentele sugestive le-a împlinit cu avîntul naratorului, cu atmosfera poetică. A fost atent şi la tonul expunerii. Nu s-a lansat nicăieri şi împotriva nimănui în atacuri, în stigmatizări, în acuzaţii. În acelaşi timp a structurat totul pe probleme cardinale". Şi mai departe: „Pascu a răspuns la dispute, dar nu polemizînd. Titlurile capitolelor sale evocă rînd pe rînd întrebări deschise". Urmează enumerarea capitolelor cărţii, după care concluzia: „Într-adevăr, numai evenimente palpitante, enigmatice" (sic!) Şi în sfîrşit: „Cititorul [adică el, recenzentul] lucrărilor istorice ale lui Pascu nu poate uita cît de multe pagini minunate scrise de istoricul român a parcurs mai devreme cu înţelegere, cu simpatie, cu admiraţie". Îmi pare rău că nu cunosc opera lui Székelyhidi (dacă există) — nu din vina mea, ci a confraţilor săi, care nu o consemnează în lucrările de referinţă — pentru a o aprecia, deoarece nu-mi place să rămîn dator. Chiar dacă autorul recenziei, de la început pînă la sfîrşit îmi spune pe nume, ca între prieteni, de aceeaşi vîrstă, acest dialog de la egal la egal nu mă supără spunîndu-mi: şi-o fi făcut omul educaţia prin „corespondenţă".

După toate acestea, eram tot mai curios să aflu ce l-a îndemnat pe Székelyhidi (nu se va supăra, cred, recenzentul că-i urmez exemplul în această problemă pur formală) să acorde lucrării mele o asemenea atenţie. Şi nu mi-a trebuit multă osteneală să-mi satisfac curiozitatea. Iată-o exprimată cu propriile-i cuvinte: „A extins raza de acţiune a elementului românesc din Transilvania asupra întregii istorii a Transilvaniei, de-a lungul şi de-a latul. Astfel, a atribuit celor trei naţiuni tradiţionale (sic!) — ungurii, saşii, secuii — un loc, o pondere şi o influenţă secundară în întreaga istorie".

Oare cum ar fi vrut recenzentul să limitez raza de acţiune a elementului românesc? Pentru toţi oamenii de bună-credinţă din lume este notoriu că poporul român a trăit aici fără nici o întrerupere a fost găsit aici de populaţiile (nu naţiunile!) maghiară, săsească şi secuiască şi a alcătuit aici majoritatea absolută, de la naşterea sa şi pînă astăzi, ceea ce înseamnă rolul hotărîtor în întreaga istorie a Transilvaniei. Pe cît de curioasă, pe atît de regretabilă logică sau lipsă de logică din partea unui publicist cu pretenţia de „a face ordine" în istoria Transilvaniei şi prin dreptatea pe care vrea să o facă unei istoriografii „nedreptăţite". De cît că aici, cifrele înlocuiesc comentariile de prisos. În cazul de faţă, ori maşina de calcul folosită de el a fost defectă, ori recenzentul nu s-a ostenit să răsfoiască paginile cărţii. Dacă ar fi făcut-o, şi-ar fi dat seama de cursa ce singur şi-a întins-o. Căci în loc de 8 studii semnate de autori străini din totalul de 83 titluri, cum afirmă el, ar fi constatat cu uşurinţă (mai ales că titlurile lucrărilor sînt culese cu litere cursive), că din 85 lucrări menţionate în text (colecţii de izvoare, narative şi documentare, şi lucrări de interpretare), 39 sînt semnate de autori români, 20 de autori maghiari, 11 de autori saşi şi 15 de autori greci, latini, italieni, germani, francezi, englezi şi americani.

Observaţiile recenzentului pot fi grupate în şase categorii: 1. afirmaţii puse în seama autorului cărţii, care nu există în textul acesteia; 2. originea şi continuitatea românilor în Transilvania; 3. înfăţişarea rolului populaţiilor, respectiv a naţionalităţilor conlocuitoare; 4. raportul statistic dintre români şi populaţiile conlocuitoare; 5. unitatea etno-culturală a românilor; 6. formarea statului naţional unitar român.

Autorul recenziei nu se sfieşte să recurgă la formulări artificiale, pe care mi le atribuie. Căci niciunde în cele 255 pagini ale cărţii, nu se vor găsi formulări ca acestea: „dezvoltarea poporului daco-traco-romano-român, de cel puţin 2 000-2 100 de ani"; sau „pe acest teritoriu (Transilvania) orice naţiune, naţionalitate, grupuri dominante au exercitat întotdeauna dominaţia în mod nelegitim şi nedrept"; ori „poporul traco-daco-romano-român, cu origine directă şi unitară, a creat pînă în secolele VIII-X un sistem (o civilizaţie) de aşezări, un sistem economic, social, de organizare statală, de limbă şi cul-

tură care a reprezentat o bază solidă şi de neclămutat pentru toate orînduirile ce au urmat"; şi în alt loc: „regii, voievozii, principii sub semnul unei strategii milenare conştiente, prin oprimarea naţională şi de clasă şi-au întărit puterea împotriva românilor. Această situaţie echivalentă cu o conspiraţie a fost înlăturată în final în 1918, prin realizarea unităţii naţionale şi statale a românilor", completînd în alt loc, „că între secolele VIII-XVIII nu s-au păs rat dovezi clare despre viaţa românimii majoritare şi unitare din Transilvania prin aceea că coloniştii au asimilat civilizaţia populaţiei băştinaşe, existentă aici, rămînînd doar amprentele lor în is orie".

Argumentele statorniciei româneşti

Pe Székelyhidi îl supără originea daco-romană a românilor şi stăruinţa neîntreruptă în teritoriul lor de etnogeneză, spaţiul carpato-dunăreano-pontic. Şi mă întreb, plin de mirare, de ce l-o fi supărînd? Pe noi nu ne supără faptul că ungurii fac parte din marea familie a popoarelor turcice şi nici faptul că triburile originare din regiunea uralo-altaică, s-au aşezat în Panonia la sfîrşitul sec. IX. Fiecare cu originea şi istoria sa! Dacă Székelyhidi ar fi familiarizat cîtuşi de puţin cu etica ştiinţifică, nu i-ar fi fost greu să se convingă de realitatea istorică, deoarece dove ile logice şi faptice ale originii daco-romane alimentează nu mai puţin de zece pagini din lucrarea în cauză. Să-i reamintim cîteva din dovezile faptice ale acestei permanenţe pentru a-l scuti pe el şi pe alţii să citească cele zece pagini:

a) *În oraşele Daciei romane:* utilizarea sau refolosirea în scopuri defensive a vechilor construcţii şi fortificaţii romane la Sarmizegetusa; imensa necropolă — peste 1 500 morminte creştine, de inhumaţie din sec. IV-XII — de la Apulum, vestigiile de factură romană tîrzie şi dacice, sutele de obiecte şi miile de monede romane din perioada migratorilor, rămase la Napoca, Potaissa, Porolissum, Tibiscum, Dierna.

b) *În fostele castre romane:* urme de locuire dacică şi romană tîrzie în 12 asemenea construcţii dispuse geografic pe întreaga întindere a Transilvaniei, monede de bronz şi argint, obiecte paleocreştine.

c) *În aşezări rurale:* identificarea şi cercetarea a zeci şi zeci de aşezări pe întreg cuprinsul fostei provincii, în care s-au descoperit locuinţe, obiecte şi podoabe de pregnantă tradiţie romană completată cu caracteristici noi; apoi inscripţii în limba latină din sec. IV-V, cum este cea de la Micia (Veţel) cuprinzînd inscripţia *Quartine Vivas* sau cunoscutul donariu de la Biertan cu textul *Ego Zenovius votum posui*, căruia i se adaugă două inscripţii asemănătoare găsite la Porolissum, şi a treia la Gornea, în Banat — toate în limba latină, aparţinînd deci singurei populaţii cunoscătoare a acestei limbi şi care îmbrăţişase încă din secolele precedente noua credinţă a creştinismului.

Asemenea dovezi s-au găsit şi în terito iile locuite de dacii liberi (zone întinse din Muntenia, Moldova şi T ansilvania), unde populaţia a rămas în întregime pe locurile strămoşeşti, supusă romanizării atît în timpul stăpînirii romane cît şi în perioada primelor valuri migratoare prin convieţuirea cu daco-romanii din fosta provincie. Expresia acestei unităţi este deosebită de culturile Ipoteşti-Cîndeşti; Costişa-Botoşana (sec. V-VI) şi cultu a Dridu (sec. VII-XI).

Prea numeroase şi ponderoase dovezi pe care condeiul lui Székelyhidi şi hîrtia revistei *Alföld* nu le puteau cuprinde. Şi atunci, ignorîndu-le, opiniile sale „ştiinţifice" erau mai uşor digerabile. De altminteri, autorul recenziei nu s-a ostenit cel puţin să citească ce au scris, în privinţa originii şi continuităţii daco-romane, acum aproape două secole, Huszti András (*O és uji Dacia*, 1791, p. 8): „Urmaşii geţilor [daco-geţilor] trăiesc şi astăzi şi locuiesc acolo unde au locuit părinţii lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinţii lor. Nici un popor, nu are limba atît de apropiată de acea limbă romană (latină veche), ca limba românilor. Ceea ce este un semn sigur şi care nu poate înşela că ei sînt în Transilvania urmaşii vechilor colonişti romani". Sau dacă dorea să se convingă dintr-un text latin scris în acelaşi timp, de asemenea de un conaţional al său, Benkö József (*Transilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus olim Dacia Mediterranea dictus*, ed. I, 1777 sau ed. a II-a, 1834, pp. 28-29) ar fi putut afla că: „Mărturii vii ale rămăşiţelor coloniştilor romani amestecaţi cu alte populaţii sînt românii". Probabil însă că asemenea argumente arheologice sau acoperite de praful bibliotecilor nu sînt demne de înălţimea ştiinţei lui Székelyhidi, care găseşte suma cunoştinţelor în materie doar în scrierile lui Roesler, Hunfalvy şi al altora asemenea lor.

„Dialectician" desăvîrşit, cum se recomandă singur, pentru a nu fi nici o îndoială asupra „obiectivităţii" analizei pe care o întreprinde, Székelyhidi îşi depăşeşte însă şi maeştrii. Aceştia admiteau „strecu a-rea" pe neobservate a românilor din Balcani şi aşezarea lor la nordul Dunării prin sec. IX-XIII. De la formularea teoriei roesleriene a trecut însă mai bine de un secol. De ce teoria „imigraţiei" să fi rămas neschimbată? Asemenea raţionament „dialectic" explică şi „teoria" revelatoare a lui Székelyhidi: românii nu s-au mai „strecurat pe furiş", ci ar fi fost „colonizaţi" de regii Ungariei, în etape: Începutul l-a făcut Ladislau Cumanul (deci între 1272-1290). De ce, oare, românii au fost colonizaţi chiar de Ladislau Cumanul, e o întrebare ce nu-şi găseşte nici un răspuns din partea celui ce a făcut „senzaţionala" descoperire. Pe care nu-l deranjează cîtuşi de puţin faptul că în cele 217 documente referitoare la Transilvania din timpul domniei regelui Ladislau Cumanul nu se face nici măcar o aluzie la asemenea „colonizare", pe cîtă vreme referitor la Cavalerii teutoni, colonizaţi în Transilvania cu o jumătate de secol mai devreme, s-au păstrat 19 documente pentru o perioadă scurtă, de numai 25 ani, o perioadă pentru care documentele referitoare la Transilvania sînt cu mult mai puţine. Cititorii, cunoscînd prestigiul ştiinţific al lui Székelyhidi, trebuie să-l creadă pe cuvînt,

Cîmpia Libertății din Blaj, locul unde la 3/15 mai 1848, din 40 000 de piepturi a răsunat unanima dorință: „Noi vrem să ne unim cu țara"

fără să pretindă vreo fărîmă de dovadă. Problemă de metodă? Problemă de concepție? Sau mai degrabă lipsa amîndurora, deoarece neadevărurile sînt, prin ele însele, dușmane ale metodei și concepției.

Renghiurile ignoranței

Székelyhidi își crede cititorii ori foarte bine informați, ori cu totul nepăsători față de asemenea probleme. Și într-un caz și în altul își poate permite salturi și ocolișuri, care înseamnă pentru el „metodă și concepție". Dacă așa cum crede recenzentul, românii au fost colonizați abia la sfîrșitul sec. XIII, cine va fi locuit Transilvania după „părăsire" pînă la sfîrșitul sec. IX, cînd triburile „ungurilor descălecători" ar fi atins Transilvania, în anul 895? Nici la această întrebare recenzentul nu se simte dator să dea vreun răspuns, după cum nu s-a simțit dator față de cititori să le ofere vreun argument cu privire la atingerea Transilvaniei din partea triburilor maghiare în anul 895. Își imagina, probabil, că cititorii revistei *Alföld* nu cunosc lucrarea magistrului P., notarul (secretarul) regelui Bela, cu titlul *Gesta Hungarorum* (Faptele ungurilor), care în capitolul XXVII povestește lupta dintre Tuhutum (Tetény), conducătorul unui trib maghiar și „ducele" Transilvaniei Gelu, afirmînd că de atunci Tuhutum a stăpînit Transilvania, iar Sarolta, din neamul lui Tuhutum, a fost soția principelui Geza, mama regelui Ștefan cel Sfînt.

Uneori izvoarelor le place să joace renghiuri unor „istorici", necunoscători ai propriilor cronici și istorii. Căci magistrul P., arată limpede că drumul traversat de unguri, sub conducerea ducelui Almus, pentru a ajunge în Panonia, a fost pe la nord de Transilvania, prin pădurea Hovos, de unde au ajuns în părțile Ungului, unde au ocupat așezarea Munkacs. *(Et sic venientes per silvam Hovos ad partes Hung descenderunt. Et cum illuc pervenissent, locum quem primo occupaverunt, Munkas nominaverunt eo.)* Apoi soția principelui Geza, mama regelui Ștefan cel Sfînt, era strănepoata lui Tuhutum, ceea ce — pentru istoricii obișnuiți să citească și să înțeleagă corect izvoarele — înseamnă că între cele două episoade s-au scurs trei generații adică peste un secol între așezarea ungurilor în Panonia și începutul propriu-zis al expansiunii lor în Transilvania, în vremea regelui Ștefan I. Renghiurile pe care magistrul P. le joacă urmașului său de peste veacuri continuă, deoarece cronicarul, neprevăzînd intențiile lui Székelyhidi și ale altora asemenea lui, a comis imprudența să consemneze în lucrarea sa că la pătrunderea tribului maghiar în Transilvania, această țară era condusă de „un oarecare român Gelu" *(Gelou quidam Blachus dominium tenebat)*, „ducele românilor" *(Gelou dux Blachorum)*, „Gelu adevăratul conducător al Transilvaniei" *(Gelou vero dux Ultrasilvanus)* și că Transilvania era locuită de „români și de slavi" *(Blasii et Sclavi)*.

În această situație sînt nevoit să aleg între afirmațiile izvoarelor și ale lui Székelyhidi. Opțiunea nu este prea dificilă, cu atît mai mult cu cît el a ridicat la rangul de „metodă și concepție" răul obicei de a trunchia și de a truca textul, alegînd din context ceea ce-i convine și de a elimina ceea ce-l deranjează.

Székelyhidi e nemulțumit de felul cum este înfățișat rolul maghiarilor, secuilor și germanilor în istoria Transilvaniei. Și ca să-și convingă cititorii de „nedreptatea" ce li s-a făcut acestora, reproduce textual unele concluzii ale cărții în discuție: „Istoria bogată și frămîntată a Transilvaniei este comună pentru românii băștinași și pentru cei ce s-au așezat în decursul vremii: maghiarii, secuii, germanii, alături de români, conviețuind laolaltă și creînd valori materiale și spirituale comune". Mai departe: „ungurii, secuii, sașii au venit cu tradițiile, datinele, obiceiurile, mentalitățile lor și instituțiile proprii, transplantate peste cele autohtone, ale românilor, adînc în-

rădăcinate în sol și în conștiința oamenilor și, de aceea, mai rezistente decît ale celor veniți și așezați mai tîrziu". Ce este necorect în aceste afirmații? De aceea nu am nimic de adăugat și nici de modificat sau de corectat la asemenea aprecieri. Recenzentul trage însă concluzia că prin astfel de afirmații „celelalte popoare care au trăit și trăiesc de atunci sînt considerate colonișți, fără dreptul oferit de autohtonie". Nu i-am considerat pe unguri și pe secui colonișți și nici fără drepturi, dar nu i-am putut socoti autohtoni, fiindcă nu au fost. Autorul singur recunoaște că au „sosit" în Transilvania pe la anul 895 (corect, la începutul sec. X, în expediții războinice izolate, și de asemenea, la începutul sec. XI în expediție cu același caracter). Este adevărat că nu am aplaudat „dominația grupurilor dominante" ale populațiilor alogene asupra poporului român, dar nu fiindcă aceste grupuri ar fi fost unguri, secui sau sași, ci pentru că nu cred că concepția materialist-istorică, ce ne este îndreptar în judecarea fenomenelor istorice, justifică exploatarea majorității de către o minoritate, fie în înțeles social-politic, fie etnic.

Recenzentul neagă însă realitatea cunoscută chiar și de un om cu studii primare, anume că românii din Transilvania au fost oprimați de nobilimea maghiară. Din nou sînt pus în fața dilemei: să-l cred pe cuvînt sau să cred izvoarele contemporane, bine informate, pe care i le recomand, deoarece, probabil, nu le cunoaște, pentru că nu obișnuiește să facă apel în „cercetările" sale la surse. Una este lucrarea umanistului maghiar Antonius Verancius sau Verancsics, din sec. XVI *(De rebus gestis Hungarorum*, în Verancsics Antal, *Összesmunkái*, I. Pest, 1857, p. 143), secretar al principelui Transilvaniei, care spune, referindu-se la români: *nulla illis libertas, nulla nobilitas, nullum proprium jus, praeterquam paucis districtum Hazak incolentibus* (adică „nu au nici o libertate, nici o nobilime, nici un drept propriu, afară de puținii locuitori din districtul Hațeg"). Peste un secol, hotărîrile dietelor principatului autonom al Transilvaniei dintre 1540-1653, sistematizate în colecția de legi cunoscută sub numele de *Constituțiile Aprobate (Approbatae Constitutiones)* statuau situația românilor astfel: (titlul VIII, *Despre preoții români)*: „Deși neamul românilor nu a fost socotit în această țară nici între stări, nici între religiile recepte (recunoscute)"...; iar în alt loc (titlul IX *Despre români)*: „cu toate că națiunea română a fost tolerată în această țară pentru binele public totuși neținînd seama de starea ei inferioară..."; și în altă parte, din nou (Partea a V-a *Despre români*, edictul XLIV): „românimea de altă categorie [decît cei ce fac pază] să nu îndrăznească să poarte pușcă, tolbă, sabie, paloș, tîrnăcop, suliță sau alte arme". Asemenea mărturii neechivoce îi vor da oare de gîndit lui Székelyhidi în ce privește „metoda și concepția" sa științifică?

Mulțimea nenumărată a românilor

O altă problemă care a stîrnit nemulțumirea lui Székelyhidi este raportul statistic între poporul român și populațiile conlocuitoare adică majoritatea absolută a românilor în toate timpurile în Transilvania. Și de data aceasta, în locul afirmațiilor fără acoperire — mai concludente sînt faptele: la 1374 papa Grigore IX, în preocuparea sa de a spori numărul credincioșilor catolici în Transilvania, își oprea gîndurile asupra mulțimii unor popoare ce se numesc români *(multitudo quorundam popolorum qui Valachones vocantur)*. Majoritatea absolută a românilor în Transilvania rezultă și din registrul de dijme papale (1332-1337), în care sînt menționate doar vreo 900 parohii catolice din circa 3 000 așezări existente la acea dată. Primele erau locuite de unguri, sași și secui, celelalte de români ortodocși. În unele părți, proporția în favoarea românilor era și mai mare: în Banat, de exemplu, populația ortodoxă, deci românească, ajungea la 95% și cea catolică deci maghiară, de abia la 5%. În Maramureș, la începutul sec. XIV, populația românească reprezenta 90% și populațiile alogene de abia 10%, iar la sfîrșitul aceluiași secol românii reprezentau 80%, datorită așezării unor grupuri de ruteni în sec. XIV.

Această proporție suferă unele schimbări în favoarea românilor, lucru pe deplin explicabil din punct de vedere demografic: sporul populației e mai mare la o populație mai numeroasă, față de o populație mai puțin numeroasă. Cunoscătorii realităților etnodemografice subliniază mereu această situație. În părțile nord-vestice ale Transilvaniei (Satu Mare, Bihor, Solnocul de Mijloc - Sălaj) situația era și mai favorabilă românilor pe la mijlocul secolului XVI erau peste 75% sate românești și de abia 24% ungurești în Satu Mare, 84-93% sate românești și doar 7-16% sate ungurești în comitatul Bihor, după constatările lui Györffy Istvan, iar în Țara Zarandului peste 85% erau sate românești și mai puțin de 15 sate ungurești. Banatul, la rîndul său, era caracterizat, pe la mijlocul secolului XV, „țară românească" *(Olahságh)*, iar pe la mijlocul secolului următor italianul Giovannandrea Gromo îl numea „Țara Românească de dincolo de Carpați" *(Valachia Cisalpina, Valachia Citeriore)*, pentru ca peste trei decenii două rapoarte iezuite să constate că Banatul este provincie românească *(provincia Valachica)*. La aproape 70% ajungea proporția satelor românești și la puțin peste 30% cele ungurești în comitatul Hunedoara. Despre Țara Făgărașului, italianul Antonio Possevino, unul din conducătorii colegiului universitar din Cluj, afirma, pe la sfîrșitul secolului XVI, că „sînt mai mult de 70 de sate, aproape toate locuite de români", iar zona Rodnei era caracterizată, la începutul secolului XVI ca Valea românească *(Vallis Valachalis)* și districtul românesc *(Districtus Valachicus)*. Doar în scaunele săsești și secuiești din sud-estul Transilvaniei situația etnodemografică era mai favorabilă sașilor și secuilor.

Uitînd — se pare — că „i-a colonizat" pe români în vremea lui Ladislau Cumanul, Székelyhidi mai face o „epocală" descoperire istorică, anume că „imigrarea românilor în masă în Transilvania a început în urma cuceririi otomane, în sec. XVIII" de unde se deduce că „majoritatea lor covîrşitoare [în Transilvania] s-a format după această dată". De unde au imigrat aceşti români în masă nu ni se spune, lăsînd cititorului libertatea de a ghici. Din Peninsula Balcanică nu e verosimil, deoarece aceasta a fost cucerită pînă în sec. XV. Poate din Ungaria, care într-adevăr a fost cucerită de otomani la 1541 şi transformată în paşalîc turcesc. Din Principatele Române? Dar acestea n-au fost cucerite niciodată de otomani, ci şi-au păstrat totdeauna autonomia. „Teoria" unei imigrări din ţările române nu e nouă, ea are o vechime de un secol, iar acum, după ce a fost anulată prin analiza critică obiectivă Székelyhidi o reactualizează fără nici o rezervă omiţînd că fenomenul a fost tocmai invers: din Transilvania au trecut Carpaţii zeci şi zeci de mii de români pentru a scăpa de asuprirea socială şi naţională a nobilimii. Numărul celor ce căutau condiţii de viaţă mai bune în ţările române de la sud şi est de Carpaţi era atît de mare în sec. XVI şi XVIII, încît însăşi oficialitatea a fost cuprinsă de îngrijorare. O spune clar şi cronicarul maghiar Cserei Mihály: „Din Transilvania poporul trece în masă în Moldova. Am făcut totul pentru a-l opri, dar fără rezultat", iar muntenii şi moldovenii — se afirmă într-un raport adresat împărătesei Maria Tereza în 1773 — au fost auziţi exclamînd: „întreagă Transilvania a venit la noi".

Şi totuşi românii au continuat să formeze majoritatea absolută a populaţiei Transilvaniei în întreg sec. XVIII pînă în 1918: 63-65% la 1720-1721, pe cînd toţi împreună, unguri, saşi şi secui ajungeau la 35%-37%; 66,46% români la 1761-1762, ungurii şi secuii împreună 21,62% şi saşii 11,72%; 63,5% români la 1773, ungurii şi secuii împreună 24,1%, saşii 12,4%. Situaţia etnodemografică a Transilvaniei continuă să fie mereu în favoarea majorităţii absolute a românilor. O afirmă şi împăratul Iosif II care constată că „românii sînt fără îndoială cei mai vechi şi mai numeroşi locuitori ai Transilvaniei". Iar învăţatul maghiar Kővári László afirma că în comitatele Transilvaniei trăiau (înainte de revoluţia de la 1848) peste un milion de români şi numai 213 000 maghiari. Încît „poţi călători zile întregi în Transilvania fără să auzi un singur cuvînt unguresc".

„Fără noi voi nu puteţi fi"

Recenzentul se „îndîrjeşte" şi împotriva adevărului că Transilvania a fost organic legată de celelalte ţări româneşti, Moldova şi Muntenia, cu care a întreţinut strînse relaţii economice, politice, culturale şi instituţionale, pe temeiul originii şi a fondului etnic comun, al limbii, obiceiurilor şi datinilor, al intereselor şi aspiraţiilor comune. Nu sînt convins că dovezile îl vor linişti pe cel ce le ignoră — din neştiinţă sau rea credinţă. Măcar că istorici şi cronicari maghiari de necontestat prestigiu, au arătat că Transilvania a fost orientată mereu spre Ţara Românească şi Moldova. „Transilvania şi Ungaria nu s-au contopit niciodată, ci ele au fost totdeauna două ţări diferite. Acul busolei transilvănene părea fixat spre răsărit din cauza populaţiei care aparţinea în majoritate bisericii răsăritene, pe cînd al Ungariei era orientat spre apus, încă din vremea primului său rege" afirmă istoricul Szilágyi Sándor (*Erdély ország története teknitetet művelődésere*, I, p. 66). „Regii Ungariei au fost siliţi să încuviinţeze organizarea deosebită a Transilvaniei, cu voievozi puternici în

Alba Iulia — cetatea în care la 1 noiembrie 1599 intra triumfător Mihai Viteazul — întîiul făuritor al unirii românilor: 100 000 români din Transilvania au proclamat, la 1 Decembrie 1918, „unirea pentru toate veacurile"

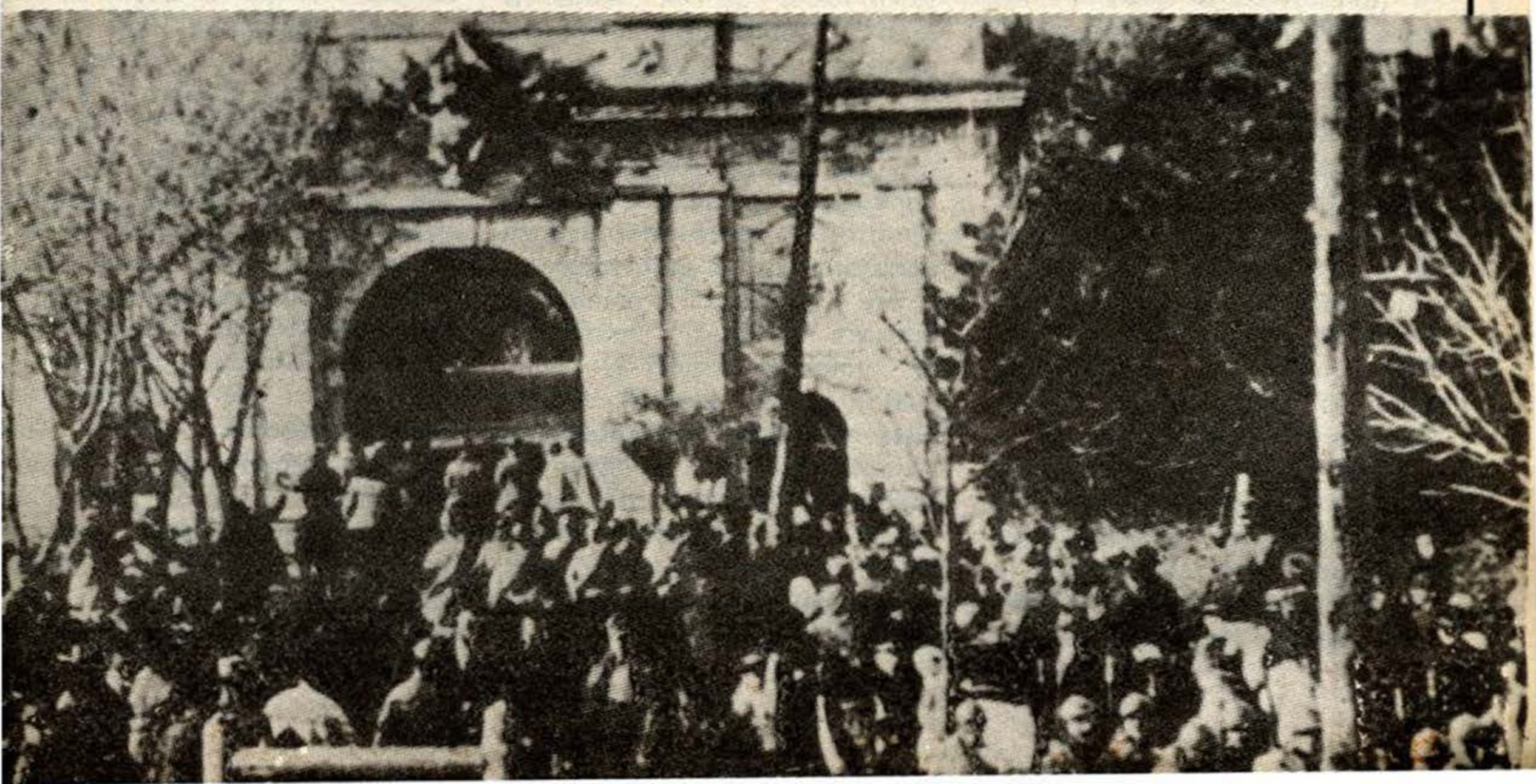

fruntea ei, sub presiunea stringentă a necesităţii, deoarece conştiinţa independenţei aici era atît de adînc înrădăcinată, încît formaţiunea statală, o dată începută, nu mai putea fi oprită" (Farczadi E. *Az erdély vajdák igazsag, zolya'l, tatdsi ihaldskori és müködese 1437 elött*, Budapest, 1910, p.7). Înainte de organizarea Principatului transilvan, „transilvănenii s-au străduit ca, după exemplul Ţării Româneşti, să se organizeze ca stat suveran", ştia Endes Miklos *(Erdély három nemzete és négy vallása autonómiajanak története*, Budapest, 1935, p. 152). „Învaţă, Transilvanie, învaţă, nu te uni cu Ungaria, căci păsatul unguresc de multe ori ţi-a fript buzele", exclama cronicarul Cserei Mihály.

Cît priveşte intensitatea legăturilor economice dintre Transilvania, Muntenia şi Moldova, numeroasele privilegii acordate de voievozii Ţărilor Române negustorilor din Transilvania de a face comerţ liber în ţările respective constituie o dovadă importantă, la care se adaugă numărul mare al participanţilor şi localităţilor antrenate în activităţi comerciale. Concluziile acestor realităţi au fost exprimate, la acelaşi mijloc de secol, de marele vornic muntean Stănilă, într-o scrisoare adresată braşovenilor: „Voi ştiţi bine, că, fără noi, voi nu puteţi fi şi ţara voastră, Ţara Bîrsei, fără ţara noastră nu poate fi".

Strînsele relaţii politice dintre cele trei ţări româneşti în epoca voievodatului sînt adeverite de colaborarea militară în luptele antiotomane, de încercările de confederare a lor în timpul voievodatului lui Iancu de Hunedoara, care în acelaşi timp era şi „căpitan general" al Ţării Româneşti şi „părinte" al Moldovei; în vremea domniei lui Ştefan cel Mare, care stăpînea întinse domenii în Transilvania şi încerca să-şi subordoneze şi Muntenia — toate aceste momente fiind premise ale unirii celor trei ţări româneşti sub cîrmuirea lui Mihai Viteazul, Unire la temeiul căreia un rol important a jucat şi conştiinţa de neam a românilor. O constată şi o subliniază numeroşi cronicari români şi străini între care cronicarul transilvănean Szamosközi István, neprieten al lui Mihai, subliniază drept explicaţie a izbînzilor acestuia asupra oştilor nobiliare. Cele 12 tratate de alianţă încheiate între cele trei ţări româneşti în sec. XVII, din totalul de 31 tratate internaţionale încheiate de acestea, constituie o altă dovadă peremptorie a strînselor legături politice, moştenire a istoricei realizări din 1600: unirea ţărilor române.

Legăturile culturale dintre Transilvania, Muntenia şi Moldova le completează pe cele economice şi politice: de la primele traduceri în limba română, realizate în Maramureş la pragul de trecere de la sec. XV în sec.XVI, cu circulaţie şi în Moldova, de la tipăriturile braşovene ale diaconului muntean Coresi, care de asemenea au circulat şi la sud şi est de Carpaţi, după cum în Transilvania. au circulat fără contenire, mii de cărţi tipărite în Muntenia şi Moldova. Însemnat este, de asemenea, numărul cărţilor destinate tuturor românilor, destinaţie subliniată în *Predosloviile* ce se adresează: „întregii seminţii româneşti", „tuturor celor de un neam român", „întregului norod românesc", „în folosul neamului românesc" etc., etc.

Cercetările din ultima vreme au dovedit de asemenea, vechimea, persistenţa şi originalitatea a numeroase instituţii politice şi juridice comune tuturor românilor: cnezate şi cnezi, voievodate şi voievozi, boieri şi vecini, juzi şi juraţi, scaune de judecată şi dreptul cutumiar *(jus valachicum)* etc., a căror vechime se găseşte în obştile săteşti româneşti identice peste tot, ele însele o dovadă a unităţii şi continuităţii poporului român.

Fondul etnic comun daco-roman a dat naştere limbii comune, româna sau daco-româna, lipsită de dialecte despărţitoare de oameni, avînd doar graiuri regionale fără deosebiri importante. Însemnătatea limbii pentru devenirea poporului român a fost subliniată şi demonstrată convingător de numeroşi învăţaţi, români şi străini. Între care marele umanist Antonio Bonfini din sec. XV, bun cunoscător al realităţilor, afirmă că poporul român s-a luptat pentru păstrarea limbii la fel de aprig ca pentru viaţă. Iar despre datinele şi obiceiurile românilor învăţatul maghiar Benkö Jozsef din a doua jumătate a sec. XVIII afirmă că mai uşor se poate smulge ghioaga din mîinile lui Hercule decît datinele din conştiinţa poporului român.

Împlinirea visului secular

Ajungînd la acest punct, nu mi se pare de prisos popasul asupra unei probleme ce a constituit — se pare — imboldul principal al recenziei. Anume, făurirea statului naţional unitar român — proces legic, obiectiv şi unanim, dorit şi înfăptuit de toţi românii.

Trunchierea şi trucajul înlocuiesc şi de data aceasta gîndul întreg al autorului recenziei. În loc să citeze în întregime concluzia din lucrare, smulge din context numai un rînd pentru a-i scădea însemnătatea. De aceea, din respect faţă de cititori, voi reproduce întreg pasajul referitor la tratatul de alianţă încheiat la 17 august 1916 între România şi Antanta, care recunoştea dreptul de unire cu România a teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria. „Era cea dintîi recunoaştere internaţională a unirii românilor într-un singur stat, a integrităţii teritoriale a României; o recunoaştere internaţională a principiului et-

nodemografic". Acesta e adevărul care-l supără pe Székelyhidi şi de aceea socoteşte „riscantă" susţinerea, în anii noştri, a principiului etnodemografic. De ce e riscantă nu ne mai sp ne, lasă pe seama cititorilor „riscul" deslușirii, el şi-a „onorat" misiunea ştiinţifică, putînd exclama, *„dixi et salvavi animam meam"*. Nu agreează Székelyhidi nici alt adevăr, şi anume că realizarea unităţii naţional-statale a făcut dovada unei impresionante solidarităţi a întregului popor român: ţărani şi muncitori, intelectuali şi orăşeni, meseriaşi şi mici moşieri, C.N.R.C. — „unicul for care reprezenta voinţa poporului român" — fiind alcătuit din cîte şase reprezentanţi ai Partidului Social-Democrat şi ai Partidului Naţional Român. Se repeta actul de solidaritate din 1859, cînd o altă impresionantă unanimitate de voinţă, hotărîse înfăptuirea unirii Principatelor. Pentru recunoaşterea adevărului, concludente sînt cuvintele lui Kossuth Lajos rostite din exilul său, la cunoaşterea evenimentelor din 1859: „Asemenea spirit este de trebuinţă ca un popor să-şi întemeieze o patrie, ori, dacă a pierdut-o, să şi-o redobîndească" (Kossuth L., *Irataim az emigrdcziaból*, ed. II, Budapest, 1880, pp. 376-380). Aluzia la poporul maghiar este neîndoielnică! Dacă ar fi trăit Kossuth la 1918, în clipele sale de sinceritate şi-ar fi repetat gîndurile şi cu privire la „Unirea cea Mare".

Nici caracterizarea războiului purtat de România în anii 1916-1918 drept război de „întregire naţională" nu e pe placul lui Székelyhidi, care obiectează că acest război s-a desfăşurat „în cadrul ciocnirii marilor puteri imperialiste pornite spre cuceriri". Deci orice participare la un asemenea război, oricare ar fi fost motivele, trebuie judecată aspru, ca o acţiune nedreaptă. Dar iată părerea lui V.I. Lenin exprimată în iulie 1916 cu privire la caracterul luptei de eliberare naţională: „Această epocă [a imperialismului] nu exclude cîtuşi de puţin războaiele naţionale, de pildă cele pornite de state mici, să zicem anexate sau asuprite din punct de vedere naţional, împotriva puterilor imperialiste, după cum nu exclude nici mişcările naţionale pe scară largă în Răsăritul Europei" (V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, p. 355).

Recenzentul nu consideră plauzibil nici faptul că primminiştrii români ai epocii în unanimitate „urmau politica demnităţii naţionale şi a apărării s veranităţii". Numai că în carte nu e vorba de primminiştrii români ai epocii, ci doar de prim-miniştrii români din timpul Conferinţei de Pace de la Paris (I.I.C. Brătianu, generalul Văitoianu şi Al. Vaida Voievod), care într-adevăr au apărat cele două principii.

Prin mari demonstraţii, desfăşurate în intreaga ţară în perioada dintre cele două războaie mondiale, poporul nostru şi-a dovedit voinţa de pace, împotriva revizionismului, pentru respectarea hotărîrilor tratatelor internaţionale

Pentru Székelyhidi secol sau dată precisă, epocă sau eveniment concret, sînt totuna, declarînd cu seninătate că „nu are de ales". Aşa, de pildă, criticînd Tratatul de la Trianon nu ştie că aprecierile aparţin primului ministru francez şi preşedinte, atunci, al Consiliului Suprem, Alexandre Millerand, care în scrisoarea sa din 6 mai 1920 explică: „Autorii săi [ai Tratatului] au depus toate sforţările pentru a aprofunda şi înţelege realităţile din Europa Centrală, revendicările naţionalităţilor, multiseculara lor nedreptăţire,

precum și pentru a cîntări cu imparțialitate tot ceea ce putea constitui un drept pentru Ungaria". Stipulațiile teritoriale au fost adoptate, declară Millerand, „după examinarea documentelor de orice natură, care pot fi invocate în sprijinul tezei ungare". Spiritul de echitate ce a domnit la adoptarea Tratatului de la Trianon este confirmat și de unul dintre participanții importanți la tratativele de pace, Ch. Seymour, expert al delegației americane, care întregește cuprinsul scrisorii Millerand: „cu puține excepții frontierele acceptate erau în conformitate cu distribuirea etnică a populațiilor. Acolo unde criteriul etnic este îndoielnic, se pare că balanța a înclinat ușor în favoarea vechilor naționalități dominante, germană și maghiară" (Ch. Seymour, colonel House, *Ce qui se passa réellement à Paris en 1918 - 1919*, 1923, p. 92). Cît privește valoarea Tratatului de la Trianon aș aminti recenzentului că el a fost întărit de 37 semnături, reprezentînd 20 țări; Europa — 10, Asia — 5, America Latină — 3, America de Nord — 1 și Australia — 1, președinți de consilii de miniștri, ambasadori, înalți comisari, amirali, miniștri plenipotențiari între care și G. de Benard, ministrul muncii și ocrotirilor sociale ungar și A. Drasche-Lazar, ministrul plenipotențiar al Ungariei.

Este cazul să ne întrebăm: ce a urmărit Székelyhidi? Să pună sub semnul întrebării valoarea tratatului de pace care a îndreptat o nedreptate seculară? Se pare că acesta i-a fost scopul. Dar pînă la a ajunge la țintă, a încercat numeroase slalomuri, ca o barcă purtată de valuri, cu intenția vădită de a-și induce în eroare cititorii. Crezîndu-și realizată intenția, le descoperă secretul: „Tratatele de pace care au încheiat primul război mondial, dincolo de distrugerea structurii monarhice, au slujit, de fapt, intereselor capitaliste ale marilor puteri, iar progresul social a fost promovat doar în mică măsură, în umbra acestor interese. Astfel, tratatele de pace au putut deveni și au devenit focarul nestins al celui de-al doilea război mondial". Cu alte cuvinte, tratatele de pace fiind atît de nedrepte și generînd asemenea catastrofe, trebuie anulate și în locul lor restabilite monarhiile. În cazul de față, monarhia bicefală austro-ungară, acea „închisoare a popoarelor" cum o caracteriza Lenin, cu structurile sale atît de strîmbe, cu conți și baroni, iobagi și slugi, deoarece, cum spune Székelyhidi, „progresul social a fost promovat doar în mică măsură"! Pentru un progres atît de neînsemnat, gîndește el, nu e păcat că s-au distrus structuri monarhice atît de benefice pentru marii moșieri și marii industriași și bancheri? Ce importanță are dreptul internațional, dreptul popoarelor? Ce importanță are că la Conferința de pace de la încheierea celui de-al doilea război mondial, odiosul Diktat de la Viena a fost declarat nul și neavenit, Transilvania de nord-vest răpită prin acest diktat fascist, fiind recunoscută ca aparținînd României, ceea ce a confirmat încă o dată recunoașterea internațională a Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, a cărei consacrare juridică s-a regăsit în Tratatul de la Trianon? Tratatele internaționale trebuie socotite „petice de hîrtie", care pot fi distruse cu ușurință! Nu așa a făcut oare Hitler? De ce n-ar face-o și alții asemenea lui, de vreme ce tratatele de pace din 1919 - 1920 au devenit „focare nestinse" ale celui de-al doilea război mondial, după opinia lui Székelyhidi. Și toate aceste „drepte" judecăți sînt formulate în numele „internaționalismului socialist" și al „înrudirii și apropierii intereselor claselor muncitoare, ale națiunilor și naționalităților", peste granițele despărțitoare de țări. Comentariilelui Székelyhidi au, în imaginația lui, semnificația unui memento: să nu se uite „punctele dureroase" ale tratatelor, mai cu seamă că „moștenirea istorică mai conține din plin închistări îndărătnice, convulsii, încordări", după părerea sa. Cine oare întreține prin tot felul de mijloace, aceste „încordări și convulsii"? Nu cei ce ar vrea să întoarcă roata istoriei?

Opiniile recenziei se încheie cu „înțeleptul sfat" al necesității „modificării, completării, nuanțării constituțiilor". La ce constituții face aluzie Székelyhidi cerînd, în numele „simțului de răspundere", modificări și completări? Finalul recenziei permite intuirea adresei spre care se îndreaptă asemenea „gînduri"; Spre aceia care săvîrșesc „greșeli ce ar fi putut fi evitate, ocolișuri inutile, provenite din înlăturarea grăbită a trăsăturilor specifice ale coexistenței naționale și naționalitare ce puteau fi înțelese și valorificate". Adică, spre cei ce sacrifică „rezolvarea problemelor de perspectivă pe altarul soluțiilor mai ușoare de moment".

Din întreaga discuție se pot desprinde cu ușurință cîteva concluzii. Székelyhidi și toți cei asemenea lui, lipsiți de conștiința responsabilităților slovei scrise sau a cuvîntului rostit, falsifică cu bună știință realitatea pentru a semăna neghina discordiei, a învrăjbirii dintre popoare. Pentru a întreține nostalgia utopică a unor vremuri pentru totdeauna apuse, uitîndu-se adevărul că procesele istoriei sînt ireversibile, că izbînzile dobîndite prin sacrificii și jertfe precum și dreptatea realizată prin voința nestrămutată a popoarelor nu pot fi zădărnicite prin gînduri îndărătnice. Față de asemenea intenții răuvoitoare popoarele trebuie să fie cu multă luare aminte pentru a le înăbuși în fașă. În locul lor toți cei de bună-credință trebuie să așeze spiritul bunei înțelegeri și al sincerei dorințe de colaborare, în numele socialismului și al prieteniei între popoare, în general, și cu deosebire între cele cărora istoria le-a hărăzit destinul vecinătății. Dar prietenia și colaborarea se cuvin temeinicite pe adevăr și pe dreptate, fie că este vorba de trecutul istoric, fie că este vorba de prezentul și de viitorul lor. ■

Prof. KEITH HITCHINS (S.U.A.)

Pasiune pentru istoria românilor

De un sfert de secol, istoricul american Keith Hitchins, profesor la Universitatea din Illinois (S.U.A.), se dedică studierii trecutului poporului român, în special a mişcării naţionale a românilor din Transilvania, devenind unul din specialiştii străini de notorietate internaţională în istoria patriei noastre. Autor a numeroase articole, studii, monografii şi cărţi privind istoria poporului nostru, profesorul american este cunoscut şi ca editor al revistei Rumanian Studies. **Revista — ce valorifică atît cercetări ale istoricilor români, cît şi ale celor străini — abordează probleme de istorie, dar şi de literatură, artă şi civilizaţie română în general.**

Cu ocazia ultimei vizite efectuate în ţara noastră, în toamna anului 1985, profesorul Keith Hitchins a răspuns cu aceeaşi solicitudine de totdeauna cîtorva întrebări puse în numele Magazinului istoric, **al cărui colaborator este.**

— Preocuparea pe care o aveţi pentru istoria poporului român este binecunoscută la noi. O dovadă a acestei preocupări este şi noua dvs. carte, recent apărută, The idea of nation. The Romanians of Transylvania 1691-1849. **Ce ne puteţi spune despre „naşterea" acestei cărţi?**

— Această carte — apărută la Editura ştiinţifică şi enciclopedică, din Bucureşti, în 1985 — este rodul unui număr de ani de studiu dedicat cunoaşterii dezvoltării conştiinţei naţionale a românilor din Transilvania, în sec. XVIII şi în prima jumătate a sec. XIX. Apariţia ei a fost precedată de o serie de monografii şi articole pe care le-am scris bazat pe cercetarea în biblioteci şi arhive din Bucureşti, Cluj-Napoca, Sibiu, Budapesta, Viena şi Sremski Karlovai (R.S. Cehoslovacă). Printre aceste lucrări au fost *Cultură şi naţionalitate în Transilvania* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972) şi *Ortodoxie şi naţionalitate. Andrei Şaguna şi românii din Transilvania 1846-1873* (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, 1977). Lucrarea la care v-aţi referit reprezintă o încercare de sinteză privind procesul de elaborare de către intelectualii români a concepţiei moderne despre naţiune.

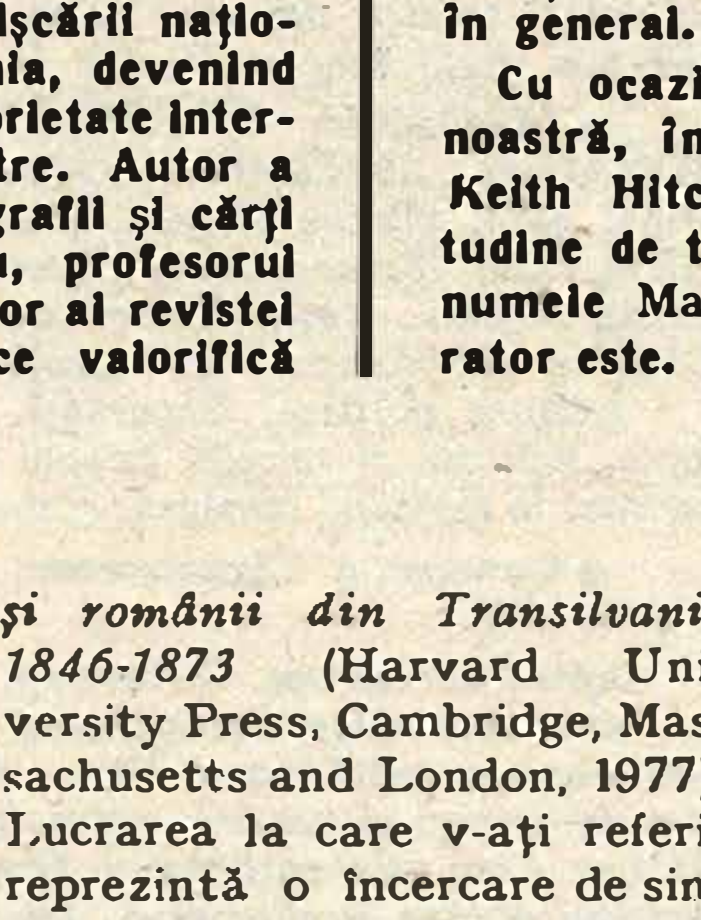

— Aveţi în vedere şi alte lucrări consacrate istoriei noastre?

— Lucrez în prezent la o Istorie a ţării dvs. cuprinsă între anii 1774-1947, volum care va fi publicat de Oxford University Press, în seria „Oxford History of Modern Europe". Este o încercare de a prezenta istoricilor din ţările de limbă engleză, cît şi publicului iubitor de istorie, o imagine sintetică a dezvoltării politice, economice, sociale şi culturale a României moderne.

Sper, de asemenea, să termin în curînd o carte despre mişcarea naţională românească în Transilvania între anii 1867-1918. Va fi tot o sinteză prin care voi încerca să explic, de asemenea, cum s-a dezvoltat ideea unităţii naţionale. Într-un viitor mai depărtat aş dori să scriu un studiu despre modul în care intelectualii şi ţăranii români din Transilvania, sec. XVIII, au gîndit despre ei înşişi şi despre lumea înconjurătoare.

— Ce ne puteţi spune despre colaborarea cu istoricii români?

— Unul din scopurile acestei vizite în România a fost de a mă reîntîlni cu istoricii români şi de a cunoaşte activitatea lor de cercetare. Au fost extrem de folositoare discuţiile avute la Institutul de istorie „N. Iorga", din Bucureşti, la Institutul de istorie şi arheologie din Cluj-Napoca şi la Institutul de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol" din Iaşi pe teme majore ale istoriei româneşti. Am avut, de asemenea, discuţii fructuoase la Centrul de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară din Bucureşti. Multe din aceste contacte cu istoricii români au început în urmă cu 25 ani, cînd am făcut prima mea vizită în România cu scopul de a aduna material pentru lucrarea de doctorat. De o mare importanţă pentru întărirea şi dezvoltarea legăturilor productive între istoricii români şi americani a fost şi este acordul de schimburi culturale dintre România şi Statele Unite. Acesta a făcut posibile călătorii de cercetare, conferinţe, schimburi de publicaţii. Ca o consecinţă, istoria şi cultura poporului român sînt mult mai binecunoscute în Statele Unite decît în urmă cu 25 ani. Printre publicaţiile prin care, împreună, istoricii români şi americani contribuim la aceasta se află şi *Rumanian Studies*, care este editată la Universitatea din Illinois. Deşi numărul specialiştilor americani în istoria românească nu este mare, audienţa de care se bucură lucrările de istorie modernă şi contemporană a românilor este relativ largă. Cred că principalul motiv al acestui interes este faptul că în istoria modernă a Europei de sud-est România a jucat un rol cheie. ■

Ioana URSU

CARTI SOSITE LA REDACTIE

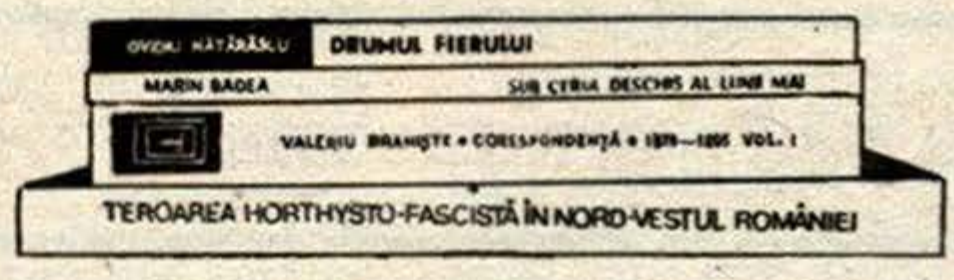

● **Ştefan Bălan, Nicolae Şt. Mihăilescu — ISTORIA ŞTIINŢEI ŞI TEHNICII ÎN ROMÂNIA.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1985, 488 pp., 56 lei: *dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii din ţara noastră, prezentată în date cronologice, din cele mai vechi timpuri şi pînă la zi.*

● **TEROAREA HORTHYSTO-FASCISTĂ ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI. SEPTEMBRIE 1940-OCTOMBRIE 1944** *(coordonatori:* **Mihai Fătu, Mircea Muşat;** *autori:* **Ion Ardeleanu, Gheorghe Bodea, Mihai Fătu, Oliver Lustig, Mircea Muşat, Ludovic Vajda;** *colaboratori:* **Vasile Arimia, Vasile Bobocescu, Ion Calafeteanu, Ladislau Fodor, Olimpiu Matichescu, Ion Pătrolu, Gheorghe Unc).**

Editura politică, Bucureşti, 1985, 342 pp., 35 lei: *documente, fapte, mărturii şi relatări privind ororile şi crimele săvîrşite de regimul horthyst în teritoriul românesc ocupat în urma odiosului Diktat de la Viena.*

● **Constantin Căzănişteanu, Mihail E. Ionescu — SUB SEMNUL VICTORIEI.**

Editura Albatros, Bucureşti, 304 pp., 16 lei: *evocarea, pe baza unei ample investigaţii ştiinţifice şi a unui bogat material documentar, a evenimentelor politice şi militare, a nenumăratelor fapte de eroism săvîrşite de armata şi poporul român în zilele de la 23 august 1944 pînă la 12 mai 1945, ale participării României la războiul antihitlerist, pentru dezrobirea ţării şi eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei.*

● **Marin Badea — SUB CERUL DESCHIS AL LUNII MAI.**

Editura Albatros, Bucureşti, 1985, 180 pp., 8,75 lei: *cronica sărbătoririi în România a zilei de 1 Mai, ziua solidarităţii internaţionale a muncitorilor.*

● **Toader Ionescu — IDEI ŞI ORIENTĂRI ÎN PUBLICISTICA ECONOMICĂ ROMÂNEASCĂ LA SFÎRŞITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 296 pp., 19,50 lei: *studiu şi antologie de articole din ziarele şi revistele anilor 1890-1918.*

● **Nicolae Titulescu — REFLECŢII** *(cuvînt înainte:* **George Macovescu;** *antologie:* **Viorica Ungureanu).**

Editura Albatros, Bucureşti, 1985, 166 pp., 7,50 lei: *din gîndirea politico-diplomatică, juridică şi filozofică a marelui diplomat român.*

● **Cassius Dio — ISTORIA ROMANĂ** *(traducere, note şi indici:* **dr. A. Piatkowski).**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1985, 944 pp., 57 lei: *al treilea volum din scrierea istoricului antic, cuprinzînd relatarea unor evenimente cuprinse între anii 9 şi 222 e.n.*

● **Dr. Alexandrescu Avram, Lucian Giura — MEDIAŞ.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1985, 122 pp., 9 lei: *mic îndreptar istoric-turistic al oraşului.*

● **SZEKELY OKLEVELTAR vol. II** *(ediţie de* **Demény Lajos şi Pataki Jozsef).**

Editura Kriterion, Bucureşti, 1985, 440 pp., 42 lei: **Diplomatarul seculesc** *cu documente din anii 1591-1597.*

● **Constantin Săvulescu — E. Fiap — CRONOLOGIA ILUSTRATĂ A FOTOGRAFIEI DIN ROMÂNIA.**

Bucureşti, 1985, 106 pp. + 136 ilustraţii: *mărturii documentare, majoritatea inedite, din anii 1834-1916.*

Povestea unei legitimaţii

S. SKRIABIN

Războiul începuse de cîteva luni. Pe o suprafaţă enormă, de la Marea Barents la Marea Neagră, se purtau lupte crîncene[1]. Trupele sovietice aveau nevoie de o mare cantitate de mijloace materiale — muniţii, carburanţi, lubrifianţi, alimente, furaje etc. Organele Comandamentului Serviciilor armatei roşii, create la începutul lui august 1941, lucrau zi şi noapte pentru a asigura aprovizionarea trupelor cu cele necesare. Generalul-locotenent A.V. Hrulev, locţiitor al comisarului poporului pentru apărare, şeful Serviciilor armatei roşii, raporta zilnic comandantului-suprem, I.V. Stalin, cum decurge aprovizionarea trupelor. Eu lucram nemijlocit cu Hrulev, care ne-a povestit că, la una dintre aceste întrevederi, de pe la începutul lui octombrie, Stalin l-a întrebat:

— Sînt informat că în unele unităţi ale noastre s-au strecurat soldaţi germani îmbrăcaţi în uniforma armatei roşii. Trec fără nici o opreliştе dintr-o unitate în alta cu misiuni de spionaj şi diversiune. Cum se poate aşa ceva?

— Ostaşii armatei roşii nu au nici un act asupra lor, tovarăşe Stalin, a răspuns Hrulev. Orice diversionist care ştie bine rusește poate îmbrăca uniforma noastră, poate pătrunde unde vrea şi face ce vrea.

— Cum aşa, n-au nici un act? s-a mirat Stalin.

— Foarte simplu, Iosif Vissarionovici. Conform ordinului Comisariatului poporului pentru apărare din 20 iunie 1940, legitimaţia militară este valabilă numai în timp de pace! În vreme de război, ea îşi pierde valabilitatea. Legitimaţiile se ridică înaintea plecării pe front şi nu se înlocuiesc cu nimic altceva.

Foarte intrigat de situaţie, comandantul-suprem i-a dat ordin lui Hrulev să pregătească urgent un nou tip de legitimaţie de identitate a ostaşilor armatei roşii şi a micilor comandanţi, în care, în plus, să se specifice şi unităţile în care au executat serviciul militar, armamentul individual, muniţia, echipamentul.

A.V. Hrulev l-a convocat pe şeful secţiei organizare a statului major al Comandamentului Serviciilor, colonelul G.N. Dankov, şi pe mine, locţiitorul lui, şi ne-a ordonat ca, în cel mai scurt timp, să elaborăm un proiect de legitimaţie, conform celor discutate cu comandantul-suprem. Sarcina mi-a revenit direct mie.

Mi s-a părut că, pentru a fi uşor de folosit, legitimaţia trebuia să aibă două file. Prima pagină să conţină denumirea documentului, a doua — numele de familie, patronimicul şi prenumele posesorului, gradul şi funcţia, unitatea şi subunitatea din care face parte, numărul matricol şi locul pentru semnătura titularului. În stînga jos, am lăsat loc pentru fotografie, iar în dreapta — pentru semnătura comandantului şi pentru data emiterii. Pe a treia pagină am scris datele personale ale posesorului: anul naşterii, naţionalitatea, anul încorporării şi organul care l-a încorporat. Ultima pagină am propus să conţină menţiuni speciale, adică modificările intervenite în statutul titularului.

Generalul Hrulev ne-a indicat să supunem spre discuţie acest proiect şefilor cîtorva Servicii. După ce a citit atent documentul, generalul-maior M.P. Milovski, şeful statului major al Comandamentului, a propus ca pagina a patra să conţină datele generale ale titularului (locul naşterii, adresa, numele întreg al lui, al soţiei şi al părinţilor) şi să se adauge alte două păginuţe: una să specifice satisfacerea stagiului militar, cealaltă — participarea în campanii şi recompensele.

Şeful serviciului de intendenţă al armatei roşii, generalul-maior P.D. Davîdov, de cum a văzut proiectul nostru, a dat ordin să-l mărim cu încă patru pagini, în care să menţionăm materialele din înzestrarea respectivului posesor.

Cînd am ajuns cu carnetul nostru la primul locţiitor al şefului Direcţiei artilerie, generalul I.I. Volkotrubenko, el a propus să-i mai adăugăm o filă pentru înregistrarea armamentului, muniţiei şi inventarului tehnic, pe care îl primeau ostaşii armatei roşii şi micii comandanţi.

Acum proiectul carnetului avea 12 pagini. Ne temeam că I.V. Stalin îl va respinge. Dar cum numărul paginilor crescuse la cererea Serviciilor, nu puteam interveni să-i amputăm vreuna din ele.

La 3 octombrie 1941, am pregătit proiectul de ordin al comisarului poporului pentru apărare şi l-am adus la cunoştinţă generalului Hrulev. Ordinul avea un singur punct — introducerea legitimaţiei, ca document care atesta individualitatea ostaşilor armatei roşii şi a micilor comandanţi, în vreme de război. În mod obişnuit, în această formă laconică ordinele aduceau la cunoştinţă intrarea în vigoare a diverse regulamente şi instrucţiuni. În aceeaşi zi, Andrei Vasilievici i-a prezentat ambele documente lui I.V.

---

[1] Reproducem acest articol, într-o formă prescurtată, din revista sovietică *Voenno-istoriceski jurnal* nr. 4/1982.

Stalin. Comandantul-suprem a citit foarte atent legitimația, apoi i-a returnat-o lui Hrulev, spunîndu-i:

— Sînt de acord. Numai că undeva, în față, trebuie menționat „Legitimația militară se va afla permanent la posesor. Persoanele care nu o au asupra lor vor fi reținute". Pregătiți Instrucțiunea de completare a legitimației.

Stalin a păstrat la el proiectul ordinului privind introducerea legitimației. Au trecut încă două zile și I.V. Stalin tot nu ni l-a înapoiat. Hrulev nu se putea hotărî să-l întrebe și se tot frămînta: „Doar ne-a spus să îndeplinim urgent această sarcină..."

În sfîrșit, pe 6 octombrie, după ce a ascultat raportul curent pe care i l-a prezentat A.V. Hrulev privind asigurarea trupelor cu mijloace materiale, I.V. Stalin i-a înmînat și acest document.

— Ordinul l-am modificat puțin. Rebateți-l și prezentați-mi-l mîine să-l semnez.

Din varianta mea rămăsese numai titlul. Textul fusese tăiat și dedesubt am recunoscut scrisul lui Stalin. Scrisese cu un creion albastru. Umpluse prima pagină, o întorsese, scrisese și pe verso, apoi luase alte trei foi și le completase pe ambele fețe. Aveam acum un document bine gîndit, cu o mare importanță practică pentru trupe.

Întors la Comandament, A.V. Hrulev a convocat toți șefii de secții din statul major al Comandamentului Serviciilor armatei roșii:

— Tovarăși! — a spus. V-am adunat pentru a vă aduce la cunoștință cum trebuie întocmite documentele de stat major și cum lucrează comandantul-suprem, Iosif Vissarionovici Stalin. Acum cîteva zile mi-a ordonat să întocmesc o legitimație militară, care să ateste identitatea ostașilor noștri. Am întocmit-o în colectiv și a fost aprobată. Dar pentru a intra în vigoare, după cum știți, trebuie emis ordinul comisarului poporului pentru apărare. Noi l-am pregătit și l-am prezentat tovarășului Stalin spre aprobare. Din ordinul nostru a rămas numai titlul, întregul text fiind scris de mîna tovarășului Stalin.

Și Andrei Vasilievici le-a arătat celor prezenți foile cu scrisul înghesuit, cu creion albastru. Apoi a adoptat un ton oficial.

— Întrucît acest ordin prezintă un deosebit interes, permiteți-mi să-i dau citire după manuscrisul tovarășului Stalin.

După care ni l-a citit. Cînd a terminat, în sală s-a lăsat o tăcere adîncă. Cei prezenți erau impresionați nu atît de conținutul documentului, cît de faptul că un act obișnuit fusese întocmit de un om ocupat pînă peste cap cu probleme de stat, politice, economice, militare, într-un moment cînd dușmanul se afla la porțile Moscovei.

A doua zi, la 7 octombrie, comisarul poporului pentru apărare, I.V. Stalin, a semnat ordinul de intrare în vigoare a legitimației militare. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Clio în școală

DANSATOAREA DE LA CÎRNICENI

În nr. 12/1985, revista noastră a adresat elevilor pasionați de istorie și profesorilor lor invitația de a ne scrie despre activitatea cercurilor de istorie din școli, despre noutățile descoperite de cl. Prof. Iulian Grădinaru, de la Școala generală Cîrniceni, com. Tigănași, jud. Iași, ne relatează despre preocupările cercului de istorie și arheologie „Tinerii arheologi", al cărui îndrumător este.

Înființat în 1980, cercul a inițiat mai multe acțiuni menite să contribuie la depistarea unor noi puncte de interes arheologic situate pe raza așezării noastre, în bazinul Jijiei Inferioare, la 20 km de Iași. În colaborare cu specialiștii din cadrul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol" din Iași și cu participarea nemijlocită a elevilor noștri am deschis primul șantier arheologic în punctul numit Holm de pe raza satului Cîrniceni. Sub îndrumarea dr. Vasile Chirica, de la amintitul institut elevii au scos la lumină o locuință neolitică de tip cucutenian. Cu obiectele găsite a fost amenajat un muzeu în cadrul școlii, care la cea de-a treia ediție a Festivalului național „Cîntarea României" a fost distins cu acordarea locului I pe țară.

Cea mai de preț descoperire a elevilor arheologi o constituie piesa numită „Dansatoarea de la Cîrniceni", aflată azi în colecțiile Institutului

„A.D. Xenopol". Este vorba de o amforetă (în imagine), cu patru proeminențe, pictată bicrom. Pe una din laturile ei se află conturul stilizat al unei femei dansînd, asociat cu un motiv vegetal (ramură sau spic), fiind probabil vorba de o reprezentare a unui dans magic închinat ciclului anual al renașterii naturii. Piesa respectivă constituie, pînă în prezent, un unicat al arheologiei din țara noastră.

Cercul elevilor arheologi din Cîrniceni colaborează, de asemenea, cu Muzeul național de istorie din București, cu Muzeul de istorie al Moldovei și cu Seminarul de arheologie al Universității „Al.I. Cuza" din Iași. Un al doilea șantier arheologic a fost deschis în punctul „Școala veche", unde a fost cercetată o locuință de tip Horodiștea-Erbiceni, din perioada de trecere la epoca bronzului.

În 1983, elevii din Cîrniceni au organizat primul simpozion al pionierilor iubitori de istorie și arheologie din județul Iași. Dintre inimoșii tineri arheologi de la școala noastră amintesc pe Maxim Dan, Maxim Cătălin, Clobanu Iulian, Lupu Cezar, Lupu Mihaela, Ifrim Irina, Matei Pavel, Aruștei Daniel, Cotugă Cristian, Popa Mihai.

Mulțumim revistei Magazin istoric pentru sprijinul acordat în a ne lărgi sfera corespondenților pe care le purtăm cu alți elevi din țară pasionați de istorie și arheologie, despre ale căror realizări am citit cu interes în paginile revistei.

File din istoria poporului birman

PENTRU ÎNVINŞI, RĂZBOIUL CONTINUĂ

Prof. dr. TIN HLA THAW,
Universitatea din Rangoon

La 1 ianuarie 1886, regina Marii Britanii şi Irlandei (1837-1901) şi împărăteasa Indiei (1876-1901), Victoria, primea ca dar de Anul nou, din partea primului ei ministru, marchizul de Salisbury (1830-1903), fostul regat al Birmaniei, inclus în componenţa Indiei ca provincie separată.

Anexarea Birmaniei la imperiul colonial britanic reprezenta rezultatul final al celor trei războaie anglo-birmane (1824-1826; 1852; 1885) analizate de istoricul birman Tin Hla Thaw, profesor la Universitatea din Rangoon, licenţiat şi doctor în ştiinţe sociale la Universitatea din Londra, în capitolul intitulat Războaiele anglo-birmane: o reconsiderare, **capitol făcînd parte din lucrarea,** The History of South-East, South and East Asia. Essays and Documents **(Istoria Asiei de sud-est, sud şi est. Studii şi documente), scrisă de un colectiv de autori şi apărută în 1977 la Kuala Lumpur, în Editura Oxford University Press.**

Pornind de la constatarea că „generaţii de istorici europeni şi nord-americani, cu foarte rare excepţii, au afirmat că războaiele anglo-birmane s-au datorat aroganţei, ignoranţei şi stupidităţii birmanilor", profesorul Thaw şi-a propus să reconstituie, dintr-o viziune subordonată — conform propriei sale mărturii — în primul rînd adevărului istoric, această pagină întunecată din istoria Republicii Socialiste a Uniunii Birmane. În acest scop, autorul a investigat un mare număr de documente, multe dintre ele necunoscute pînă acum, evidenţiind cauzele economice, sociale şi politice care au dus la declanşarea conflictelor şi la pierderea temporară a independenţei de către poporul birman.

1826, primul război anglo-birman: britanicii debarcă la Rangoon

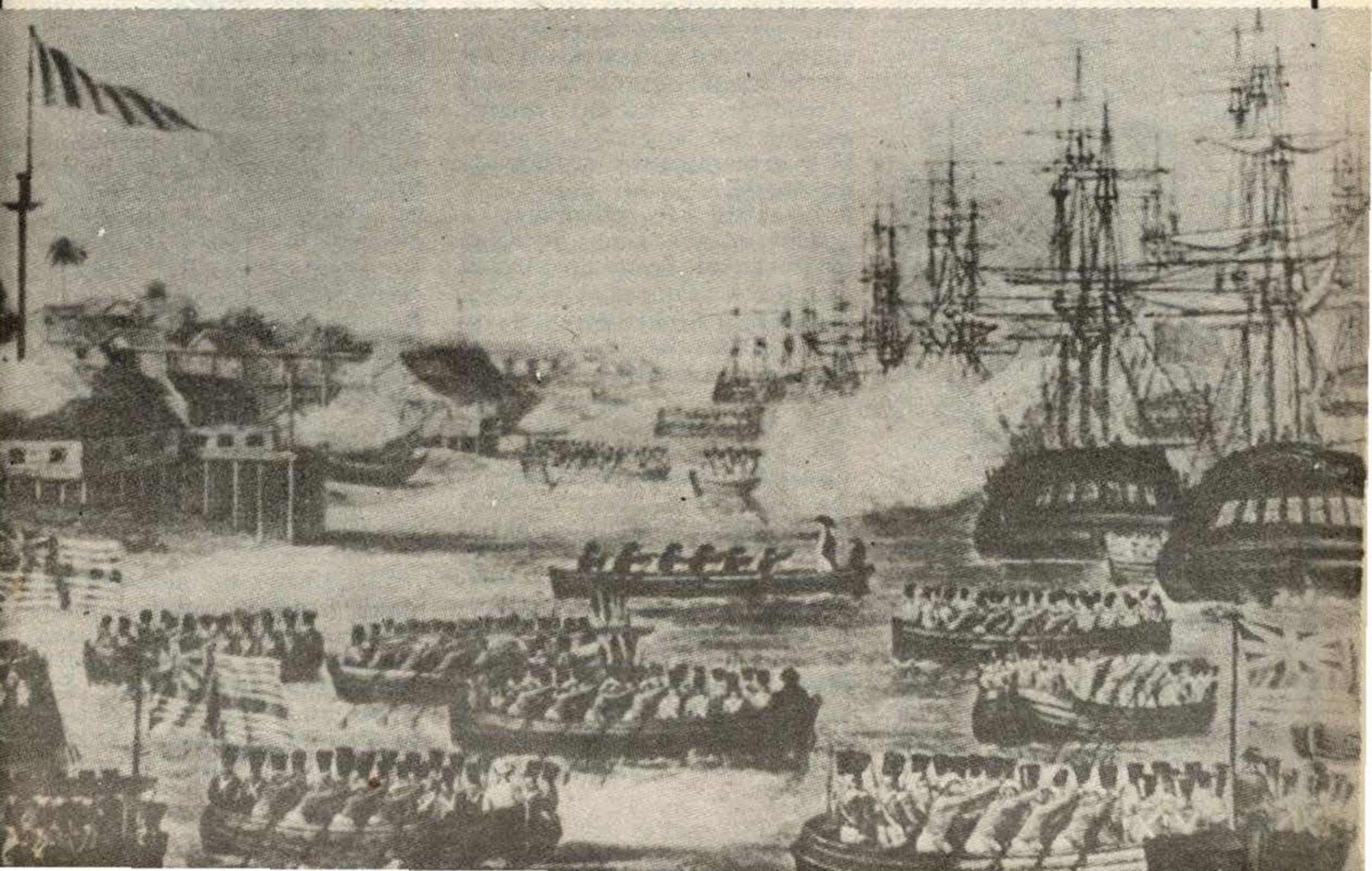

Poporul birman nu s-a împăcat niciodată cu anexarea ţării sale de către Marea Britanie. Cei peste 60 ani de dominaţie colonială au fost tot atîţia ani de luptă necurmată pentru eliberare naţională. Birmanii au refuzat să accepte victoria englezilor ca fiind definitivă şi au recurs la războiul de gherilă împotriva armatei britanice de ocupaţie. Pe întreg teritoriul ţării, cînd ici, cînd colo, au izbucnit răscoale conduse de ofiţeri din fosta armată regală desfiinţată, de fostele căpetenii ale satelor, sau de principii din familia regală. Drumul către recucerirea independenţei a fost un proces îndelungat şi complex, în decursul căruia unele condiţii create de cel de-al doilea război mondial au jucat un rol important. La 4 ianuarie 1948, Uniunea Birmană a reuşit să dobîndească independenţa efectivă.

În paginile următoare, reproducem, într-o formă prescurtată, studiul profesorului Tin Hla Thaw avînd ca subiect războaiele anglo-birmane de la sfîrşitul sec. XIX. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

Calul troian

La sfîrşitul secolului XVIII, expansiunea imperiului colonial englez a dat naştere unei puternice rivalităţi între britanici pe de o parte, şi Imperiile francez şi cel ţarist, pe de alta. În 1807, a avut loc o întîlnire cu totul neobişnuită între împăratul Franţei Napoleon I (1804-1814; 1815) şi ţarul Rusiei Alexandru I (1801-1825). La Tilsit (azi Sovetsk), în mijlocul rîului Niemen, ei s-au întîlnit pe o plută unde au semnat un tratat cu consecinţe dramatice pentru echilibrul european. Englezii au intrat în panică. Ei se temeau că armatele franceze, cu permisiunea ruşilor, vor străbate drumurile prăfuite ale vechilor cotropitori, prin Persia şi Afganistan şi, traversînd cîmpiile fertile ale Punjabului, vor ajunge pînă în India, al cărui teritoriu, trecuse, în cea mai mare parte, sub administraţia directă a Coroanei britanice (1858). Prevăzînd însă că mai devreme, sau mai tîrziu, coaliţia franco-rusă va deveni o realitate, englezii porniseră o campanie de cuceriri prin care îşi întăriseră poziţiile. Încă din 1786 ocupaseră insula Pulau Pinang (Malaysia), în 1795 Malacca, iar în 1811 — Java.

În schimb, britanicii au fost nevoiţi să dea dovadă de multă diplomaţie şi răbdare în relaţiile lor cu Birmania. Acest regat era cel mai puternic din sud-estul Asiei şi avea o lungă frontieră comună cu India. Pentru a-şi demonstra bunăvoinţa, dar şi puterea, în 1802, guvernatorul general al Indiei, lordul Wellesley (1798-1805), l-a trimis ca reprezentant personal în Birmania pe Michael Symes, însoţit însă de o escortă militară numărînd 1 000 oameni. Gestul nu a avut efectul scontat. Birmanii s-au simţit jigniţi şi i-au întîmpinat cu răceală pe trimisul britanic şi prea numeroşii săi însoţitori. Symes a ştiut însă să le cucerească simpatia şi aştepta momentul potrivit ca să-şi îndeplinească adevărata misiune cu care îl însărcinase Wellesley: aceea de a pune la dispoziţia prinţului moştenitor birman două regimente de infanterie, unul de cavalerie şi unul de artilerie. Prin această manevră, guvernatorul englez al Indiei urmărea să-şi asigure o bază militară în Birmania, cu ajutorul căreia să poată apăra frontiera de est a Indiei Britanice atît împotriva eventualelor atacuri ale birmanilor cît şi ale francezilor. Numai că prinţul moştenitor nu era un neavizat; condusese cîteva campanii victorioase, ţinea legături strînse cu maharajahii indieni şi era la curent cu politica britanică în India. El şi-a dat seama că oferta englezilor nu era decît o reeditare a „calului troian", aşa că i-a spus lui Symes, fără menajamente, să-şi vadă de treabă.

În 1810, în Birmania a apărut un alt trimis britanic, locotenentul Canning. Acesta trebuia să spioneze şi să transmită informaţii privind regiunea, considerată strategică, Arakan. La scurtă vreme după sosirea lui, recomanda insistent invadarea acestei provincii, după cum reiese din următoarea notă expediată guvernului său: „Pentru cucerirea Arakanului nu ar' fi nevoie de o forţă prea numeroasă. Posesiunea sa ar oferi avantaje considerabile guvernului britanic, căruia pare a-i fi destinată de natura însăşi..., permiţîndu-i să controleze întreaga coastă, de la capul Comorin pînă la capul Negrais".

În 1815, anul în care au cîştigat pe continent bătălia de la Waterloo, dincolo de mări, englezii au ocupat ultimul teritoriu independent din Ceylon, regatul Kandy, iar în India şi-au extins teritoriile supunînd, în mare parte, principatele mahrate din nordul ţării, aliatele tradiţionale ale Birmaniei. Puterea lor imperialistă începea să se facă simţită în Malaya; de asemenea, în 1819, lordul Hastings, noul guvernator general al Indiei între 1813-1823, i-a înlesnit lui Sir Thomas Stamford Raffles să cumpere de la sultanul din Johore (sudul peninsulei Malacca) insula Singapore.

Regele Birmaniei Bodawpaya (1781-1819) şi-a dat seama că englezii strîng cercul în jurul lui, aşteptînd doar momentul potrivit pentru declanşarea ostilităţilor. Cum pe principatele mahrate nu mai putea conta, regele a început să-şi caute aliaţi în est şi sud. Politica lui a fost continuată de regele Bagydaw (1819-1837), care i-a succedat la domnie. În 1822-1823, o misiune a fost trimisă la împăratul Minh-Mang al Vietnamului, iar la Curtea Birmaniei au venit solii din Malaya, Kampuchia şi China. Toate acestea dovedeau că în Asia conducătorii erau pe deplin conştienţi de pericolul expansiunii europene şi, îndeosebi, a celei britanice. Birmania a greşit însă închipuindu-şi că armata sa, aflată încă într-un stadiu medieval, va putea ţine piept modernei flote navale britanice.

În 1824, o neînsemnată insuliţă de la graniţa Indiei cu Birmania a oferit pretextul aşteptat de englezi pentru declanşarea războiului. Birmanii au învins în India, pe uscat, dar au suferit o grea înfrîngere în bătăliile navale.

În urma tratatului de pace încheiat la 24 februarie 1826, au fost nevoiți să cedeze Imperiului britanic provinciile maritime Arakan și Tenasserim și să plătească o sumă substanțială ca despăgubire de război.

Nici Sibila nu s-ar fi încumetat...

În 1837, pe tronul Birmaniei s-a urcat Tharawaddi Min, un veteran din primul război anglo-birman. Prima lui grijă, bazată pe experiența amară din anii conflictului, a fost să se străduiască să obțină echipament și arme moderne, precum și experți militari europeni pentru a-și întări capacitatea de apărare. Curînd, aventurierii și negustătorii străini care circulau prin țară au început să răspîndească zvonul că Birmania se pregătea să-și recîștige teritoriile pierdute. Era suficient pentru ca englezii să caute un motiv pentru a recurge la forță. Ocazia așteptată s-a ivit însă de-abia în 1851, cînd comisarul portului Rangoon a amendat doi căpitani de vas englezi pentru că tulburaseră ordinea publică. Vestea incidentului a ajuns la oficialitățile britanice din Calcutta, iar violența reacției lor a depășit cu mult însemnătatea evenimentului. Guvernatorul general al Indiei Britanice între 1848 și 1856, lordul Dalhousie, a însărcinat cu cercetarea cazului un om cunoscut pentru impulsivitatea și brutalitatea lui — ofițerul Lambert. Acesta l-a insultat pe guvernatorul din Rangoon, emițînd și o serie de pretenții inacceptabile. Dalhousie de-abia aștepta să pornească războiul. În februarie 1852 a trimis un ultimatum Curții birmane. Printre alte cereri figurau și următoarele: „(2) Regele trebuie să plătească 100 000 lire sterline ca despăgubiri pentru modul în care au fost tratați cei doi ofițeri, pentru pierderile pe care negustătorii *le-ar fi putut suferi*, și pentru cheltuielile necesitate de *o eventuală pregătire a războiului* (subl. autorului)".

La 1 aprilie 1852, armata britanică terestră și navală, aliată cu Siamul, a invadat partea de sud a Birmaniei. Comandantul-șef al operațiilor, generalul-locotenent Godwin, conștient de enormitatea pretențiilor britanice, a notat în jurnalul său: „Inițial, cererea noastră a fost de 900 lire sterline; acum a ajuns la 100 000. Nici Sibila [aluzie la profetesa romană] nu s-ar fi încumetat să prevestească așa ceva!" La 20 decembrie 1852, partea de jos a Birmaniei a fost cucerită, iar provincia Pegu și portul Rangoon alipite la posesiunile engleze.

Cel de-al doilea război anglo-birman a fost un război de agresiune în cel mai strict sens al noțiunii. De altfel, presa, ca și numeroase personalități din diverse țări, inclusiv din Anglia, au demascat în cuvinte aspre ceea ce a fost denumit „un război lipsit de glorie". Acest conflict a redus suprafața regatului la mai puțin de jumătate. Birmanii au înțeles că pentru a putea supraviețui trebuiau să trimită delegații în Europa și S.U.A. pentru a obține recunoașterea țării pe plan internațional ca membră a familiei națiunilor. Mulți tineri birmani au plecat în Europa și America pentru studii tehnice. Pînă atunci, regatul Birmaniei fusese complet izolat, așteptînd accesul la lumea înconjurătoare de la mila englezilor, care nu făceau altceva decît să le frîneze eforturile în orice direcție.

La vremea aceea nu trecuse un secol de cînd americanii se eliberaseră de sub dominația engleză, ceea ce-i va face să simpatizeze cu birmanii. Relațiile anglo-birmane au fost descrise cu multă subtilitate și simț politic în următorul raport trimis de ambasadorul Statelor Unite la Londra guvernului său: „De curînd, a fost aici la Londra o misiune diplomatică din Birmania. Membrii ei au fost primiți cu fast și, la o primă vedere, li s-a acordat o atenție deosebită, cu scopul de a le crea impresia că relațiile dintre regele lor și guvernul britanic sînt considerate ca avînd o importanță și o valoare cu totul speciale. Cred totuși că au fost destul de inteligenți ca să observe că, în timp ce și-au prezentat scrisorile de acreditare reginei Victoria, erau însoțiți nu de ministrul afacerilor externe, ci de secretarul de stat pentru India. Faptul nu era lipsit de semnificație. Din punct de vedere diplomatic, Birmania era tratată ca făcînd parte din posesiunile britanice și nu ca o putere independentă".

Un personaj dubios

În 1875, Londra și Calcutta (capitala Indiei Britanice) și-au instruit trimișii să nu stea încălțați în prezența regelui birman, conform etichetei de la Curtea acestuia; dar, spre sfîrșitul anului au revenit, dînd dispoziții reprezentanților lor să nu mai respecte acest obicei al pămîntului. A fost o demonstrație de aroganță engleză care a pus capăt relațiilor comerciale dintre cele două țări, deoarece, cea mai mare parte dintre afaceri erau încheiate în prezența suveranului. Unii istorici englezi și americani au exagerat atît de mult neînsemnata problemă a pantofilor, încît mulți cercetători au considerat-o drept cauza principală a celui de-al treilea conflict dintre Birmania și Anglia.

Conștienți de pericolul ce-i amenința, birmanii au mai făcut o încercare de a se salva, trimițînd o delegație în Europa, care să încheie tratate de prietenie cu diferite țări. Bănuind că Birmania urmărește să stabilească relații cu puterile europene pentru a găsi o modalitate de a se emancipa de sub tutela englezilor, ministrul de externe din cabinetul britanic declara: „Nu-mi place ce pun la cale, la Paris, acești birmani și mă tem să nu avem neplăceri în viitor", iar ambasadorul britanic la Paris i-a atras atenția ministrului de externe francez „să nu uite importanța deosebită a Birmaniei pentru Anglia".

În februarie 1884, a sosit la Curtea Birmaniei, în calitate de consul al Italiei, cavalerul Andreino. De fapt, personajul îndeplinea trei funcții. Prima era cea menționată mai sus; a doua era cea de reprezentant al Corporației de comerț cu cherestea Bombay-Birmania; a treia — de șef al rețelei de spionaj britanice

din Birmania. Prezența lui ridică mai multe semne de întrebare. Funcția diplomatică a lui Andreino dovedea o complicitate între guvernele Angliei și Italiei? Sau el acționa din proprie inițiativă? Ori, poate, ca un dreptcredincios ce era, voia să răspîndească învățăturile biblice?

La începutul lui 1885, misiunea diplomatică birmană, condusă de Maha Zayya Thingyan, se afla încă la Paris. Încheiase un tratat de pace și prietenie cu Germania și reînnoise, cu ministrul de externe francez, Jules Ferry, tratatul încheiat încă din 1873, prin care Franței i se acorda dreptul națiunii celei mai favorizate. În noua formulă, tratatul franco-birman cuprindea 21 articole, toate cu conținut comercial. Nu exista nici o prevedere cu caracter militar sau privind livrarea de arme Birmaniei. Totuși, cînd în iunie 1885 a sosit la Mandalay primul consul francez, Frederic Haas, au început să circule zvonuri cum că tratatul ar conține unele clauze secrete care ar avantaja Franța, aducînd, în același timp, grave prejudicii intereselor britanice în zonă.

La aceste bănuieli neliniștitoare s-a adăugat o scrisoare — măsluită de consulul italian Andreino — prin care Ferry s-ar fi angajat față de ministrul de externe al Birmaniei să-i trimită arme prin Tonkin. Scrisoarea falsă era datată 15 ianuarie 1885, ziua semnării celui de-al doilea tratat la Paris. Andreino a înștiințat Calcutta și Londra. Londra a protestat cu vehemență împotriva Parisului. În mod firesc, guvernul francez a pus la îndoială veridicitatea documentului. Atît lordul Randolph Churchill (tatăl lui Winston Churchill), secretar de stat pentru India, cît și lordul Salisbury, care îndeplinea și funcția de ministru de externe, și-au dat seama că italianul îi dusese pe toți de nas. Dar nu au întreprins nimic împotriva lui.

Ultimatumul

Între timp, firmele comerciale engleze făceau și ele presiuni asupra lui Randolph Churchill. Petiția ce i-a fost înmînată la 23 octombrie de Camera de comerț din Londra constituie o dovadă evidentă a politicii față de Birmania: „Camera de comerț din Londra dorește să se insiste pe lîngă guvernul Maiestății Sale ca să ordone cît mai curînd guvernului Indiei Britanice să anexeze Birmania sau să instituie un protectorat asupra acestei țări".

La Paris și Londra, cei ce simpatizau cu cauza poporului birman făceau eforturi disperate pentru evitarea unui conflict armat. Min Hla Maha Sithu, ambasadorul Birmaniei în Franța, acreditat și pe lîngă Germania și Italia, a aflat, în urma unor discuții cu ministrul francez de externe și cu ambasadorii Germaniei și Italiei la Paris, că aceștia fuseseră informați de rețelele lor de spionaj că guvernul britanic era pe cale de a trimite un ultimatum Birmaniei. China, încercuită și ea de puteri europene, era preocupată de soarta Birmaniei. Dacă aceasta și-ar fi pierdut independența, sud-estul Chinei ar fi fost în pericol.

La 30 octombrie, ambasadorul Chinei la Londra, marchizul Tseng, i-a spus ministrului de externe englez, lordul Salisbury, că fusese însărcinat de țara sa să medieze între Birmania și Marea Britanie pentru ca războiul să poată fi preîntîmpinat. Pe de altă parte, ambasadorul Birmaniei la Paris a luat și el legătura cu omologul său englez, lordul Lyons, propunînd ca diferendele să fie soluționate prin tratative. Dar oficialitățile de la Londra nici nu au vrut să audă de aceste propuneri.

10 000 ostași englezi se aflau deja la Rangoon. Curînd, la Mandalay a sosit și ultimatumul alcătuit din 5 puncte. Printre acestea figurau: trimișii guvernului britanic să nu fie supuși vreunei ceremonii umilitoare; rezidentul permanent englez la Mandalay să dispună de propria sa gardă de onoare și de un vas cu aburi înarmat pentru protecția lui personală; pe viitor relațiile externe ale Mandalayului să se desfășoare numai sub supravegherea și controlul guvernatorului din India Britanică. O adăugire ulterioară venea cu următoarele precizări: trimisul englez să poarte în prezența regelui birman nu numai pantofii, ci și spada; garda personală de 1 000 oameni să fie înarmată iar vaporul să fie înzestrat cu destule tunuri pentru a bombarda — la nevoie — palatul. Cu alte cuvinte, ultimatumul îi oferea regelui Birmaniei statutul unui maharadjah indian aflat sub tutelă britanică!

Cu șase zile înainte de termen, birmanii au înaintat răspunsul lor, demn și reținut, guvernului britanic. Dar soarta regatului Birmaniei fusese deja decisă. Forțînd nota, englezii au considerat răspunsul Birmaniei ca o respingere a ultimatumului lor și, pe 11 noiembrie, Randolph Churchill a telegrafiat comandantului trupelor engleze să intre în Mandalay. Astfel, la 29 noiembrie 1885, regatul Birmaniei s-a sfîrșit în mod tragic. Randolph Churchill a manevrat ca proclamarea anexării să fie dată publicității la 1 ianuarie 1886, avînd semnificația unui cadou de Anul nou oferit reginei Victoria. Față de această nouă extindere a imperiului colonial britanic, Franța și-a declarat, cu rezervă, simpatia; Germania nu a făcut nici un comentariu, iar Italia și-a strigat în gura mare mulțumirea. Camera de comerț i-a trimis un mesaj de felicitare lui Churchill. Presa din Anglia și India Britanică jubila. La sugestia puterii „protectoare" maharadjahul din Benares a mers pînă acolo încît a felicitat-o pe „Maiestatea-Sa împărăteasa-mamă pentru extinderea imperiului său prin anexarea teritoriilor nesăbuitului rege Thibaw" (1878-1885), ultimul rege birman. ■

În românește de:
Oana CHIȚORAN

Introducere și selecția textului:
Ana Maria ȘERBĂNESCU

CURSA SPRE ROMA (II)

DAN KURZMAN

11 aprilie 1944. Şapte luni după ocuparea Romei de către germani (10 septembrie 1943), un avion american aterizează pe aeroportul Bolling Field, în apropiere de Washington. Este 3 dimineaţa. O siluetă masivă, în uniformă, se pierde în întuneric. După o absenţă de doi ani, generalul Mark Wayne Clark[1], comandantul Armatei 5 americane, se reîntoarce de pe frontul din Italia pentru a-i înştiinţa pe şefii americani că o anume operaţie va începe exact o lună mai tîrziu. Călătoria lui Clark în Statele Unite se desfăşurase în cel mai strict secret. Nemţii nu trebuie să bănuiască nimic despre marea ofensivă care se pregăteşte.

Clark susţine o ultimă discuţie privind cucerirea Romei cu generalul George C. Marshall[2] şi cu preşedintele Franklin D. Roosevelt. Ultimii sînt de părere că este absolut necesar ca Roma să fie eliberată de sub ocupaţia germană înainte ca generalul Dwight D. Eisenhower[3] să debarce în Franţa[4]; salvarea oraşului va întări moralul trupelor în ziua „Z", slăbindu-l, în acelaşi timp, pe cel al inamicului. Clark este întru totul de acord. Nu are nevoie de nici o încurajare; conştient de rolul lui şi avid de glorie, e decis să cîştige această cursă contra cronometru şi... contra englezilor. Dacă îi va întrece pe englezi la viteză, el, Mark Clark, va fi în ochii Istoriei eliberatorul Romei.

---

[1] În ajunul celui de-al doilea război mondial, Mark Wayne Clark (n. 1896), fusese numit adjunctul generalului Marshall, şeful Statului major al armatei americane, iar din 1942 devine comandant al trupelor nord-americane din Marea Britanie. Numit în fruntea Armatei 5 americane, a debarcat la Salerno (septembrie 1943) şi a participat la bătăliile pentru eliberarea Neapolelui şi Romei; ca succesor al generalului Harold Alexander la comanda Grupului 15 armate, i-a revenit onoarea de a primi capitularea trupelor germane din Italia şi Austria (aprilie 1945). Calităţile sale au fost sintetizate de Winston Churchill în porecla pe care i-a atribuit-o: „Vulturul american".

[2] George Catlett Marshall (1880-1959), şeful Statului major al armatei americane (1939-1945), membru în Comitetul mixt al şefilor de state majore, consilier al preşedintelui S.U.A. (1945), secretar de stat (1947-1949), secretar al Departamentului apărării (1950-1951).

[3-4] *Magazin istoric*, nr. 1-6/1974; 9/1968.

Operaţia Diadem

Numai că englezii sînt pregătiţi şi ei de start. Încă înainte de conferinţa de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie 1943)[1]. Churchill căzuse de acord cu punctul de vedere al americanilor şi ruşilor ca în strategia războiului operaţia *Overlord* să aibă prioritate absolută. Încercase însă să-i explice lui Roosevelt că pentru aceasta „nu va trebui abandonată orice acţiune în Mediterana". Menajîndu-şi aliatul american, premierul englez folosise toate argumentele posibile, chiar şi rugăminţile — ceea ce nu se prea potrivea cu firea „bătrînului leu" — pentru a-şi impune planul. „Acţiunea din Mediterana" însemna, în fapt, un atac asupra Romei. Declanşat înaintea operaţiei *Overlord*, acesta — susţinea Churchill — ar fi avut drept consecinţe fie o rupere a frontului german din interiorul Italiei, fie atragerea în bătălie a numeroase trupe germane de pe frontul Mînecii, ceea ce ar fi facilitat oricum debarcarea prevăzută pentru mai sau iunie 1944. Dar, în 1943, preşedintele Roosevelt, generalul Marshall şi marea majoritate a celorlalţi comandanţi americani deciseseră să-şi depună ouăle europene într-un singur coş militar — *Overlord*, debarcarea în Normandia. Invazia prin Canalul Mînecii însemna cel mai scurt drum către Berlin şi o dispersare a forţelor n-ar fi dus decît la o reducere a puterii acestui mare atac. Aliaţii nu aveau nici destui oameni, nici destule arme, ca să ducă la bun sfîrşit, dintr-o dată, şi o operaţie majoră în Normandia şi o ofensivă în Italia.

Pisica sălbatică

Din punctul de vedere al americanilor, Churchill punea în pericol reuşita *Overlordului* cerînd ca importante trupe aliate să fie dirijate spre Italia. Şi ceea ce îi speria cel mai tare era că Italia reprezenta doar un prim pas în proiectele primului ministru care voia, de fapt, să atace Germania prin sud-est, prin Balcani, „pîntecele" moale al Europei, cum numea el această zonă, unde operaţii militare de mare anvergură li se păreau imposibile. „Cel care are Roma — îi spusese ellui Roosevelt — are şi titlurile de proprietate asupra Italiei". Şi Churchill ştia că „cel care va avea Italia va avea şi cheia Balcanilor".

Premierul englez fusese însă nevoit să cedeze la Teheran şi să-şi dea „acordul" pentru Overlord. Ceea ce nu însemna că renunţase la ideile lui. După cum văzuseră şi aveau să mai vadă aliaţii, nu-l încerca nici o remuşcare cînd scotea oamenii din fire, chiar dacă printre aceştia se afla şi prietenul lui, Franklin Delano Roosevelt. La urma urmei; nu învinsese el toate reticenţele americanilor şi îi convinsese, rînd pe rînd, să debarce în Africa de Nord, apoi în Sicilia şi, în fine, la Salerno? Proiectullui de debarcare în Balcani fusese deci înmormîntat la Teheran. Se stabilise că noi trupe aliate nu aveau ce căuta în Italia. Urma să fie lansată doar operaţia *Anvil*, un atac de diversiune în sudul Franţei, care avea să preceadă cu foarte puţin declanşarea *Overlordului*.

După Conferinţa de la Teheran, Churchill se îmbolnăvise de pneumonie. În timpul bolii, se gîndise în fel şi chip la ceea ce devenise pentru el aproape o obsesie — să cucerească Roma; dacă americanii ţineau atît de mult la acea operaţie, *Anvil*, navele destinate *Overlordului* trebuiau să aştepte liniştite ca *Anvil* să înceapă. De ce să nu fie folosite între timp, pentru a debarca două divizii pe coasta italiană, la Anzio, în sudul Romei, ocupînd astfel capitala mai înainte chiar ca nemţii să-şi dea seama de ce se petrece?

La 25 decembrie 1943, în vila lui Eisenhower din Cartagina (oraş pe coasta golfului Tunis) Churchill îşi expune proiectul în faţa comandanţilor armatelor aliate. Sînt prezenţi generalul englez Alexander[2], Eisenhower, care aştepta învestitura pentru a prelua conducerea operaţiei *Overlord*, şi generalul englez Sir Henry Maitland Wilson[3], poreclit „Jumbo" din pricina staturii sale, înlocuitorul lui Eisenhower în fruntea forţelor aliate din Mediterana Occidentală. Destinul Romei avea să se hotărască în aceste minute decisive pentru strategia războiului.

Ca replică la prelegerea lui Churchill, Eisenhower ridică sceptic din umeri. Alexander — care urmează să conducă debarcarea la Anzio — nu este prea entuziasmat: numai două divizii pentru a ocupa Roma înseamnă mult prea puţin. Dar cum să i te opui lui Churchill? Şi astfel, americanii, acceptînd un nou „compromis", aprobă dorinţa premierului englez de a „arunca o pisică sălbatică în pîntecele nemţilor".

În 22 ianuarie 1944, „pisica sălbatică" debarcă fără să întîmpine nici o rezistenţă la Anzio, aruncă o căutătură bănuitoare asupra colinelor Ro-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-12/1968.

[2] Sir Harold George Alexander (1891-1969), mareşal britanic. Pe frontul din Franţa a comandat aricrgarda Corpului expediţionar britanic în cursul operaţici de retragere de la Dunkerque (mai-iunie 1940); după capitularea Franţei, i s-a încredinţat apărarea teritoriului meridional al Marii Britanii în ipoteza unei debarcări masive de forţe ale Wehrmachtului în această regiune. În 1942 a fost trimis pe frontul din Birmania, unde a salvat corpul expediţionar al Commonwealthului, conducîndu-l prin liniile armatei japoneze de invazie într-un marş străbătut prin luptă pe o distanţă de 1600 km. După debarcarea Aliaţilor în Africa de Nord, împreună cu B.L. Montgomery, a cîştigat victoria de la El Alamein şi a coordonat ofensiva comună a trupelor anglo-franco-americane din Egipt şi Algeria împotriva forţelor Axei, repliate în jurul Tunisului (nov. 1942-mai 1943). Ulterior, în calitate de comandant al forţelor aliate din Italia, a condus operaţiile terestre, navale şi aeriene împotriva Italiei (pînă la armistiţiul din sept. 1943) şi a armatelor germane de ocupaţie staţionate în această ţară.

După încheierea ostilităţilor, mareşalul (din 1945) Alexander a fost numit guvernator general al Canadei (1946-1952) şi apoi ministrul britanic al apărării (1952-1954) în ultimul guvern condus de Winston Churchill.

[3] Henry Maitland Wilson (1881-1964), mareşal britanic; în 1944 comandant suprem al forţelor aliate din Mediterana.

mei și ezită exact atît cît germanii — cu pîntecele în continuare nevătămat — să poată încercui capul de pod, barîndu-i înaintarea.

Bijuteria mult dorită

Churchill e furios[1]. De ce nu s-au aruncat trupele imediat asupra Romei? Părerea lui Alexander este că acest cap de pod, chiar încercuit, reprezintă o victorie pentru britanici. Acum americanii nu mai pot da îndărăt. Forțele oprite la Anzio trebuie să facă joncțiunea cu principalele trupe aliate rămase în Italia după debarcările din Sicilia (10 iulie 1943), Calabria (3 septembrie 1943) și Salerno (9 septembrie 1943).

O lună după debarcare, la 22 februarie, Alexander supune aliaților proiectul operației *Diadem*: bătălia care avea să se dea pentru Roma. „Cheia succesului, spune Alexander, va fi luarea prin surprindere". Pune deci la punct unul dintre cele mai înșelătoare planuri de acoperire din toată istoria militară. Mesaje false lasă să se înțeleagă că atacul principal va veni dinspre mare, în nordul Romei. Germanii dovedesc „abilitatea" de a le capta. Ei „află" astfel că trupe canadiene se antrenează la Salerno pentru o debarcare în bărci-amfibii, în vreme ce ele se află, în realitate, mai în nord, în apropiere de Cassino. Alexander ascunde cu meticulozitate locul și importanța formațiunilor. Renunță să mai trimită patrule de observație în zonele ocupate de germani de teamă ca naziștii să nu prindă vreunul din oamenii ce le alcătuiesc și să-l facă să vorbească. Armata 8 britanică trece direct de pe coasta adriatică în zona Cassino. Se merge pe ideea că nemții vor considera manevra drept o înșelătorie, devenind și mai convinși că atacul avea să fie dat din direcția Mării Mediterane.

Conform planului lui Alexander, Armata 8 britanică (compusă din Corpul 2 polonez, Corpul 13 britanic și Corpul 1 canadian) urma să atace Armata 10 germană într-un asalt principal pe linia de apărare „Gustav". Corpul 2 polonez avea să cucerească Monte Cassino[2], care bloca fosta via Casilina, Drumul național 6 (în continuare DN 6), una din principalele artere de intrare în Roma. În același moment, Corpul 13 britanic va traversa rîul Gari, la sud de Cassino. Primul corp canadian, ținut în rezervă, va putea atunci înainta și întreaga Armată 8 britanică se va îndrepta spre nord, de-a lungul DN 6, străpungînd ultimele linii de apărare germane, „Adolf Hitler" și „Cezar", înainte ca inamicul să poată aduce întăriri pentru a rezista.

O parte din Armata 5 a generalului Clark (Corpul expediționar francez și Corpul 2 american) avea să înainteze pe flancul sud al Armatei 8 britanice, împotriva Armatei 14 germane. În vreme ce francezii urmau să traverseze colinele din sudul văii rîului Liri, Corpul 2 american avea să ocupe a doua arteră principală spre Roma, celebra via Appia, Drumul național 7 (în continuare DN7). La Anzio va face joncțiunea cu restul armatei lui Clark, Corpul 6 american, care apăra capul de pod. Împreună, vor traversa cizma, tăind DN 6 în dreptul localității Valmontone din sud-estul Romei. Astfel, Armata 10 germană, urmărită de Armata 8 britanică de-a lungul acestui drum, va fi prinsă ca într-un clește între Armata 8 și forțele de la Anzio. Distrugerea ei însemna primul pas către sfîrșitul războiului în Italia.

Tot acest complicat plan îi dăduse de bănuit lui Clark, că adevărata intenție a lui Alexander era s-o ia înaintea tuturor și să intre primul în Roma.

Și, într-adevăr, Alexander, simțindu-se vinovat față de Churchill din cauza nereușitei de la Anzio, era ferm decis să-și răscumpere vina oferindu-i superiorului său bijuteria mult dorită. În acest sens, la 4 mai, Alexander îi face o vizită generalului de divizie american Lucian K. Truscott jr., comandantul forțelor blocate la Anzio, cu scopul mărturisit de a discuta planurile de ofensivă. Conform acestora, trupele de la Anzio trebuiau să înainteze pe direcția Valmontone, pentru a prinde Armata 10 germană ca într-o capcană — operație purtînd numele de cod *Buffalo*. Englezul îl suspecta și el pe Clark de a fi ordonat acestor trupe să intre direct în Roma, pe DN7, ceea ce le-ar fi permis germanilor să scape din încercuire pe drumurile laterale. De fapt, Clark alcătuise trei variante pentru *Buffalo*, inclusiv una care prevedea intrarea directă în Roma, urmînd ca, la momentul oportun, Truscott să o aleagă pe cea mai potrivită. Alexander însă, fără drept de replică, îi declară că „singurul plan valabil este al său".

Clark vede lucrurile în roz

A doua zi, Truscott îl informează printr-o telegramă, pe Clark despre toate acestea, adăugînd: „Vă rog să-mi spuneți dacă sînteți de acord. Știți că sînt alături de dv. pînă la capăt". Clark spumegă. Cum să aprobe el, Clark, un plan impus de un britanic subordonatului său? Alexander să facă bine să se ocupe de propria lui armată. Situația este de-a dreptul scandaloasă. Pune mîna pe telefon și îl cheamă pe Alexander. Îi spune că este „mirat" de mesajul lui Truscott. E oare adevărat că Alexander i-a dat lui Truscott instrucțiuni care contravin ordinelor lui? Alexander încearcă să-l asigure că nu a vrut să se amestece în treburile americane. Clark îl roagă ca în viitor să aibă bunăvoința de a-i se adresa lui și de a nu mai da ordine direct subordonaților săi! Bineînțeles, pentru a-l calma, Alexander îl asigură pe Clark că Armata 5 americană va intra prima în Roma, fără să reușească însă să-l și convingă că este sincer spunînd acest lucru.

După ce-și descarcă furia, Clark vede lucrurile mai în

---

[1] După debarcarea de la Anzio, Churchill îi scrie generalului Alexander: „Mă așteptam să văd o pisică sălbatică cățărîndu-se, dezlănțuită, pe munte. Și ce văd? O balenă zbătîndu-se pe plajă!".

[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

Aliaţii se pregătesc pentru primul atac împotriva germanilor din Europa. În medalion — generalul american Mark Wayne Clark

roz. Englezii nu vor reuşi să-l tragă pe sfoară. El va fi cuceritorul Romei — primul în istorie, după Belizarie[1] (gîndul îi face atîta plăcere încît uită de Garibaldi[2]), care o va asalta prin sud. Se pregăteşte deja pentru celebritate. Fotograful, instruit să nu-l ia decît din „frumosul său profil", şi purtătorul de cuvînt nu-l părăsesc nici o clipă. Ziariştii ataşaţi pe lîngă cartierul său general sînt rugaţi să folosească pentru trupele lui numai denumirea: „Armata 5-a a generalului Mark Clark".

Din punctul lui de vedere, ar merita să fie recunoscut drept adevăratul comandant al operaţiilor aliate în Italia. În timpul primului război mondial fusese rănit. Ajutase, într-un mod hotărîtor — după părerea sa — la crearea noilor divizii pentru cel de-al doilea război mondial. În 1942, ca reprezentant al generalului Eisenhower, venise în Anglia pentru a organiza trupele americane din Europa. Contribuise la atragerea francezilor din Africa de Nord (pe atunci fideli guvernului de la Vichy) de partea aliaţilor, după o călătorie secretă, plină de peripeţii, în submarin. Îşi pierduse chiar pantalonii în timp ce era urmărit de poliţia mareşalului Pétain[3]! (fusese nevoit să şi-i scoată ca să poată ajunge pînă la barca ce-l readuceala bordul submarinului). Conducea cea mai importantă armată a Statelor Unite, Armata 5; şi tot el organizase şi realizase debarcarea de la Salerno. La 46 ani, era cel mai tînăr general de divizie din toată istoria armatei americane.

Ambiţios? Mai mult ca sigur. Însuşi generalul Marshall îi ceruse lui Eisenhower: — Să stai de vorbă cu Clark şi să vezi ce s-ar putea face pentru a-i atenua puţin ambiţia. Clark ştia însă că prietenul lui intim „Ike" avea o părere foarte bună despre el, deşi nu avea habar că Eisenhower îi făcuse, în scris, următorul portret: „Este cel mai bun organizator, cel mai bun strateg şi cel mai bun comandant de trupe, pe care l-am întîlnit în întreaga armată americană". Ambiţia e un lucru bun, spunea Clark; ea sileşte omul să devină energic. Şi el avea energie. Atît de multă, încît ar mai fi putut da şi la alţii. Fără doar şi poate, el va fi primul în Roma.

Cu excepţia marilor favoriţi, mai erau şi alţi participanţi la această cursă puţin obişnuită. De pildă, generalul Alphonse Juin, şeful Corpului expediţionar francez. În acel sfîrşit de mai 1944, Juin nu se îndoia nici o clipă că vitejii săi vor fi în stare să escaladeze Muntele Maio şi să înalţe drapelul în vîrful lui. Şefii americani şi britanici considerau, dimpotrivă, că escaladarea va fi imposibilă. Dar, ceea ce nu ştiau ei, era că pentru trupele lui Juin, compuse din francezi, marocani, algerieni şi tunisieni,

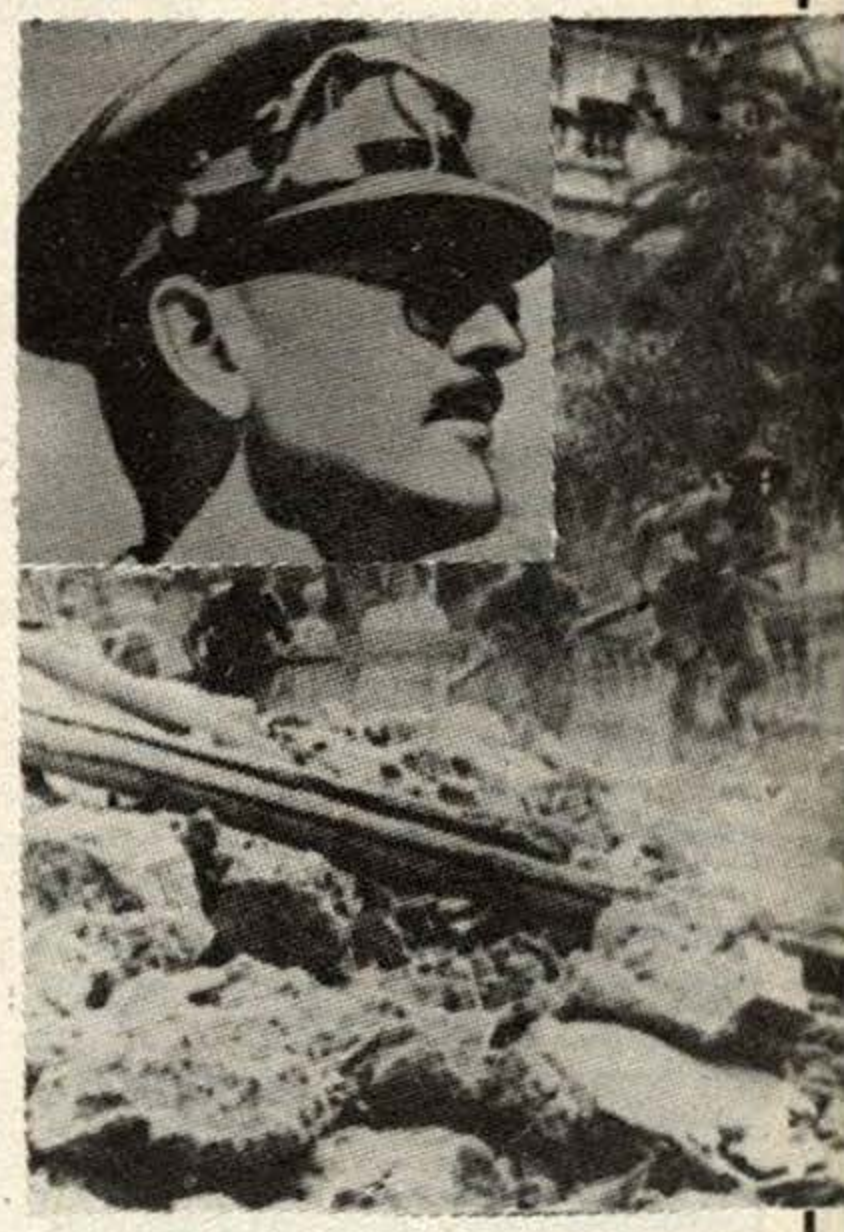

5 august 1943: după debarcare, ostaşii britanici luptă pe străzile Cataniei (port în estul Siciliei). În medalion — generalul englez Harold Alexander

a lupta pe versanţii muntelui sau pe un cîmp deschis însemna cam acelaşi lucru, mai ales pentru cavaleriştii originari de pe colinele Marocului meridional. Şi, îndeosebi, ceea ce nu puteau înţelege era că un biet munte nu putea fi un obstacol atît de puternic încît să poată opri nişte oameni decişi să-şi recîştige onoarea şi patria. Dincolo de Roma era Franţa. Corpul expediţionar al lui Juin trebuia să cucerească Roma, sau, cel puţin, să ajungă primul la porţile ei. Cu orice preţ,

---

1. Belizarie (c. 504-565), general bizantin care a luptat împotriva vandalilor şi perşilor, lărgind hotarele Imperiului bizantin în nordul Africii, în Peninsula italică — aflată sub dominaţia ostrogoţilor, pe care i-a învins cucerind Sicilia (535), Neapole şi Roma (536) — şi Asia. Conform unei legende, considerată ca neadevărată, se spune că a fost dizgraţiat şi i s-au scos ochii, fiind nevoit să trăiască din cerşit. De aici celebrele cuvinte: *Date obolum Belisario!* (Făceţi-vă pomană cu Belizarie!).

2-3 *Magazin istoric*, nr. 10/1982, 6/1984; 9-10/1984.

Juin n-are de ales

În principiu, francezii aveau ca misiune să cucerească Muntele Maio şi să înainteze, sub focul germanilor, de-a lungul văii rîului Liri. Nu numai că oamenii săi vor fi decimaţi de naziştii masaţi pe creste — se gîndea Juin — dar nici nu vor apuca să intre în Roma, deoarece vor fi împinşi spre nord-vest de mişcarea trupelor din Anzio spre Valmontone, pe DN 6.

Din aceste motive, Juin considera că, în privinţa francezilor, planul de atac era extrem de injust. Ar fi trebuit să se permită corpului francez să cucerească crestele mai puţin

apărate care despărţeau Drumurile naţionale 6 şi 7 şi, în caz de reuşită, să fie plasat înaintea Armatei 8 britanice, care avea ca misiune să dea asaltul principal. Va încuviinţa oare Alexander, care — Juin era convins — concepuse operaţia *Diadem* numai pentru a-i favoriza pe englezi, ca francezii să le-o ia înainte cu perspectiva de a cîştiga cursa? Şi Clark, care ţinea mai presus de orice ca această onoare să revină americanilor, se va arăta oare mai înţelegător?

După ce face o recunoaştere a terenului, notîndu-şi cele mai mici detalii, Juin îi scrie lui Clark cerîndu-i acceptul pentru propriul său plan. Cîteva zile mai tîrziu, pe 1 aprilie, şeful statului major al lui Clark vine să îl anunţe pe Juin, „odată pentru totdeauna", că planul iniţial rămîne în picioare. Era clar că americanul îi dispreţuia pe francezi. Şi totuşi, în 1940, mulţi ofiţeri francezi se bătuseră vitejeşte cu nemţii. Juin însuşi, avînd braţul drept paralizat în urma unei răni primite în primul război mondial, rezistase pe frontul belgian contra unor forţe mult superioare numericeşte şi nu dăduse ordinul de retragere decît după numeroase bătălii de ariergardă. Apărase apoi oraşul Lille şi se predase numai pentru că îşi pierduse 80 la sută din oameni, ceea ce îl impresionase atît de tare pe generalul german, încît îl lăsase pe Juin şi rămăşiţele trupelor sale să defileze înarmaţi prin Lille, în timp ce ostaşii germani prezentau armele. Apoi, mareşalul Pétain[1] obţinuse eliberarea lui dintr-un lagăr de prizonieri şi îl trimisese în Africa de Nord natală pentru a-i succeda generalului Maxime Weygand[1], trecut în fruntea armatelor Vichyului. Un timp, Juin îi rămăsese fidel. Ocazia de a se ralia aliaţilor se ivise însă odată cu debarcarea acestora în Africa de Nord[2].

Acum, Juin, sub guvernul provizoriu al Republicii franceze prezidat de generalul Charles

(Continuare în p. 58)

[1] Maxime Weygand (1867-1965), general francez; în 1930 devine şeful statului major al armatei, iar în anul următor inspector general al armatei şi generalissim desemnat, dar, în 1935, trece la cererea lui, în rezervă. În 1939, reintră în activitatea militară, fiind numit comandant-şef al forţelor din Orientul Mijlociu. La 19 mai 1940, în plină derută a armatei franceze, este rechemat în metropolă de Paul Reynaud, preşedintele Consiliului de Miniştri şi investit ca şef al Marelui Stat Major şi comandant-şef al armatei. Bătălia Franţei este însă pierdută şi, după o ultimă rezistenţă pe linia Somme, Weygand informează guvernul de necesitatea încheierii unui armistiţiu (12 iunie 1940). Ministrul Apărării Naţionale în cabinetul Pétain (iunie-septembrie 1940), Weygand, opunîndu-se lui Laval, e numit delegat general al guvernului şi comandant-şef în Africa (septembrie 1940-noiembrie 1941). În acest post, insuflă armatei din Africa dorinţa de a lupta şi, deşi refuza avansurile gaullei̦ştilor — pe care îi consideră „rebeli" şi „dizidenţi", duce tratative cu consulul american Murphy, care căuta sprijin pentru a facilita debarcarea aliaţilor (noiembrie 1942). Activitatea sa trezeşte suspiciunea hitleriştilor, care, după ce obţin rechemarea lui definitivă îl răpesc (12 noiembrie 1942) şi îl deportează în Germania de unde este eliberat de americani în mai 1945. Reîntors în Franţa, este imediat arestat din ordinul guvernului de Gaulle dar eliberat din lipsă de probe. Membru, din 1931, al Academiei franceze.

[2] *Magazin istoric*, nr. 1-3/1974.

Soldaţi marocani din corpul expediţionar de sub comanda generalului francez Alphonse Juin

MARTIE 1936

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● În pavilionul artelor din șoseaua Kiseleff s-a deschis oficial expoziția de pictură turcă, prima manifestare de artă turcă la noi. Ministrul Turciei la București, în cuvîntarea rostită, spune printre altele: „Pictura turcă este de dată recentă și renașterea ei nu datează decît de 60 ani, căci Islamul interzicea reproducerea în imagini a ființei omenești. Iubitori de artă, turcii au recurs de-a lungul vremii la artiști străini. Abia în 1874 s-a organizat la Istanbul cea dintîi expoziție de pictură turcă. Deși pictorii noștri apăreau atît de tîrziu în istoria artei, tablourile acestor precursori au atras atenția publicului internațional".

● După un vechi obicei, în Anglia, femeile sînt cele care, la 29 februarie, cer în căsătorie pe bărbatul dorit. Se spune — relatează Lupta — că femeile fac uz de acest obicei: statisticile arată că multe căsătorii au fost încheiate în anii bisecți. În ziua de 29 februarie, doamnele sînt cele care, de asemenea, comandă și plătesc consumația. În această zi numai ele au dreptul să invite la dans, domnii așteptînd pe scaune să fie invitați. Acest obicei vine din Scoția. S-a crezut la început că el a fost introdus de regina Margareta a Scoției în anul 1228, dar istoricii au dovedit că meritul pentru aceasta ar aparține regelui Alexandru II al Scoției.

● În aula fundației Carol I prof. E. Heroveanu vorbește despre procesele lui Baudelaire, Verlaine Oscar Wilde, Flaubert, Maupassant. Conferința face parte din ciclul: Oameni celebri în fața Justiției, organizat de asociația „Gîndirea europeană", prezidată de Elena Văcărescu. (7 martie)

● Are loc în Capitală recitalul de dans al baletului rusesc de la Teatrul Mare din Moscova. Sînt

Tradiționalele mărțișoare, caracteristice acestui început de lună și care — cum notează ziarele — „au ocupat strada, galantarele", oferă și de astă dată o notă aparte peisajului bucureștean. „Cine poate trece — scrie ziarul Dimineața cu data de 2 martie — fără să se oprească în fața vitrinelor încărcate cu ciorchinii primăverii? Cu toată larma străzii, megafoanele ambulanților se fac auzite: — Luați cadourile, luați mărțișoarele. Din loc în loc, au răsărit peste noapte adevărate magazine. Localul lor? Întreg trotuarul. Vitrina? O inimă roșie de carton, o ancoră albastră, fără cristal și fără firmă, pe care stau ghemuite, prinse în ac, sute și mii de figuri cu motive din cele mai diverse. Mărțișoarele reprezintă prinosul sufletului dăruit, al evocării trecutului și a tot ceea ce înseamnă încredere în viitor"[1].

Într-un viitor însă pe cerul căruia forțele revanșarde fasciste adună tot mai mulți nori negri. La 7 martie, Hitler denunță Tratatul de la Locarno[2] și trupele germane reocupă zona demilitarizată a Renaniei. Presa bucureșteană publică pe spații largi știri și comentarii despre gravele implicații pe care le are actul Germaniei hitleriste asupra desfășurării evenimentelor internaționale, informează despre ampla activitate pe care, în numele României, o desfășoară Nicolae Titulescu în apărarea legalității internaționale.

La 10 martie, la București se întrunește Consiliul de Miniștri care analizează actul înfăptuit de Germania nazistă. În baza mandatului dat de guvernul român, în ședința Consiliului Ligii Națiunilor, care are loc la 18 martie la Londra, ministrul de externe al României, Nicolae Titulescu, critică vehement — după cum menționează ziarele — politica de încălcare a tratatelor internaționale. „Dacă repudierea unilaterală a tratatelor — spune între altele ministrul de externe român, în discursul său rostit în numele Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice, cum citim în *Universul* din 20 martie — ar putea fi acceptată fără consecință, aceasta ar fi sfîrșitul și al securității colective și al Societății Națiunilor. Am intra într-o lume din care ne credeam ieșiți pentru totdeauna și care ar fi guvernată nu de forța dreptului, ci de dreptul forței". Cu același prilej, tot de la Londra, șeful diplomației române releva într-o formulă esențială nocivitatea orientării celui de-al treilea Reich pe arena internațională: „Hitler este revizionist nu numai pentru el, dar pentru întreaga Europă".

Astăzi la o depărtare de cinci decenii de la acele momente, după ce omenirea a cunoscut uriașul cortegiu de suferințe și distru-

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

[2] *Magazin istoric*, nr. 12/1985, 1/1986.

Mărțișoare, mărțișoare

Pe actualele bulevarde N. Bălcescu și General Magheru în urmă cu cinci decenii

geri ale celui de-al doilea război mondial, dezlănțuit de Germania hitleristă, ne apare și mai evidentă justețea acestor aprecieri făcute de diplomatul român.

Răsfoind presa vremii nu putem să nu remarcăm, de asemenea, numeroase comentarii ce dau glas indignării opiniei publice românești, față de grava acțiune întreprinsă de Germania hitleristă. Într-un comentariu apărut în *Adevărul* din 10 martie, de exemplu, Mircea Grigorescu, după ce reamintește împrejurările în care a fost încheiat, în octombrie 1925, Tratatul de la Locarno, scrie că aceste împrejurări „lăsau să se creadă că Locarno va fi piatra unghiulară a păcii europene, deoarece prin el se consolida ordinea și se deschidea Germaniei calea către Geneva". Dar, prin venirea lui Hitler la conducerea Reichului, „politica externă a Germaniei a început să deschidă Europei perspectivele de război, nu cele de pace pregătite de oameni de stat care creaseră spiritul de la Locarno".

În același ziar, cu data de 21 martie, într-un articol de fond cu titlul *Front împotriva Germaniei*, Tudor Teodorescu-Brănișteanu scrie între altele: „România nu poate face decît o singură politică: politica păcii, politica respectului pentru tratate, politica respectului pentru frontierele existente. Conștiința românească adevărată are un singur răspuns: front împotriva Germaniei".

Presa bucureșteană continuă să informeze despre festivitatea desfășurată cu prilejul așezării pe imobilul din 22 Avénue de l'Opéra, din Paris, a unei plăci comemorative ce amintește momente ale luptei desfășurată de români pentru realizarea marii uniri la 1 Decembrie 1918. *Lupta* din 4 martie, de exemplu, reproduce textul imprimat pe placa de „marmoră albă, simplă", cum scrie ziarul, text care evocă activitatea desfășurată în capitala Franței de Comitetul Național al Unității Române: „În acest *Hôtel des deux mondes* și-a avut sediul, din ianuarie 1917 pînă în iunie 1919, Comitetul Național al Unității Române, prezidat de marele om de stat Take Ionescu și recunoscut oficial de către Guvernul Republicii franceze, la 12 octombrie 1918, Victor Antonescu fiind ministru al României în Franța. Acest Comitet Național reunea: o misiune parlamentară prezidată de Toma Stelian, fost ministru. O misiune universitară condusă de profesorii Nicolae Titulescu, ministru de finanțe și semnatar al Tratatului de la Trianon, George Mironescu, fost președinte de Consiliu, Emil Pangrati, fost ministru. O misiune a românilor din Transilvania, prezidată de părintele Vasile Lucaciu.

Organul său oficial era ziarul *La Roumanie*, întemeiat de marele român Pavel Brătășeanu și condus de Const. Banu, Const. Mille și Emil D. Fagure. În amintirea acțiunii patriotice urmărită în Franța de acest comitet, această placă a fost așezată la 27 februarie 1936 în prezența d-lui Jean Chiappe, președinte al Consiliu-

Cronică măruntă

— cum notează ziarul Dimineața, — primii artiști sovietici care vin în România. (11 martie)

● Regele Suediei, care a atins vîrsta de 75 ani, a făcut o interesantă invenție în domeniul radiofoniei, informează Universul. Este vorba de cadranul indicator al aparatelor de radio. Numele sau numărul postului căutat se luminează pe cadran numai atunci cînd am întors butoanele astfel încît auditia să atingă claritatea maximă. Lămpile cadranului vor indica de acum înainte în mod automat dacă aparatul este pus la punct. Industria de radio din Suedia a adoptat îndată această perfecționare. (14 martie)

● La sfîrșitul secolului trecut au fost descoperite la Berlin mai multe caiete voluminoase constituind Jurnalul intim al lui Beethoven. Deși scrisul genialului muzician e absolut indescifrabil, totuși cei care au încercat să-l descifreze au fost extrem de numeroși. Revista Marianne a dat spre publicare cîteva fragmente din Jurnal, reluate de ziarul Lupta, din care spicuim și noi: „În cea mai agravantă epocă a sănătății mele, demonul a aruncat piatra care m-a doborît complet. De trei ani de zile aud din ce în ce mai puțin. E uimitor că, atunci cînd mi se vorbește, multe persoane par să nu observe nenorocirea care m-a lovit. Își închipuie probabil că sînt distrat. Aș putea spune că trăiesc complet izolat. De doi ani de zile fug de societatea oamenilor. Fără această nenorocire aș fi putut înăbuși întreaga lume îmbrățișînd-o". (15 martie)

● În corespondența rămasă de la Constantin Nottara s-a găsit o „curioasă și amuzantă" scrisoare din octombrie 1906 — cum scrie Adevărul din 8 martie

MARTIE 1936

Remilitarizarea Renaniei de către cel de-al 3-lea Reich (imagine obținută prin fototelegrafie)

Cronică măruntă

— a lui Haralamb Lecca, director al Teatrului Național din Iași, către renumitul actor.

Despre ce este vorba? La Iași se programase dezvelirea unui bust al lui V. Alecsandri, iar Nottara era desemnat să participe la această solemnitate ca delegat al direcției Teatrului Național din București. Dar respectivul bust nu exista și, în acea vreme, la Iași nu se afla... nici un alt bust al lui V. Alecsandri. Lecca îi scria lui Nottara: „Dragă domnule Nottara, duminică dimineața vei reprezenta Societatea dramatică din București, la dezvelirea statuii, la 9 ore — în redingotă și, dacă e frig, în pardesiu.

Ca să sfîrșim, o rugăminte f. serioasă: n-am găsit în tot Iașul un bust al lui Alecsandri. Fii bun deci și caută unul din București, mărime naturală, și adu-l cu dumneata, ca bagaj. Vom plăti, bineînțeles, transportul. Una din persoanele care are acest bust e dl. Stăncescu. Roagă-l să ți-l încredințeze, garantînd că nu se va strica. Contez, căci, fără bust, sîntem pierduți. La revedere, Lecca".

Domnul Stăncescu, la care credea autorul scrisorii că trebuie să se găsească un bust al lui Alecsandri, era fostul subdirector al Teatrului Național, sub directoratul lui G. Cantacuzino. Și, într-adevăr, Nottara l-a salvat pe Lecca și a plecat la drum cu un bust al lui Alecsandri. (19 martie)

● **Luni seară se reprezintă — pe scena Teatrului Național — cea de-a 40-a piesă a marelui istoric Nicolae Iorga, Un biet bătrîn și un Doge. Cele 40 piese ale istoricului sînt: „Mihai Viteazul (schiță și poem dramatic); Mihai Viteazul (dramă în 6 acte); Învierea lui Ștefan cel Mare (dramă în 5 acte); Un domn pribeag (dramă în 5 acte); Constan-**

lui Municipal al orașului Paris, ministru al României în Franța fiind Dinu Cesianu".

Vineri 13 martie, orele 8 seara (ora 10 la București), pe scena Marii opere din Paris are loc premiera operei compozitorului român George Enescu, *Oedip*. Reprezentația este transmisă prin postul de radio Paris Tour Eifel și retransmisă de posturile de radio românești. Întreaga presă bucureșteană consacră ample comentarii acestui eveniment care umple de „bucurie și mîndrie pe toți românii". Astfel *Adevărul* din 13 martie scrie: „Reprezentarea operei *Oedip* a d-lui George Enescu la Opera mare din Paris constituie unul din acele evenimente prin care poporul căruia îi aparține marele compozitor își înscrie o pagină de glorie în cartea civilizației universale". La rîndul său, *Universul* din aceeași zi, comentează: „Acest eveniment, a cărui însemnătate trebuie prețuită, înseamnă o dată nu numai în istoria artei muzicale, ci și în istoria națiunii române".

La acest remarcabil eveniment se referă și *Cu îndul liber* din 21 martie: „Contribuția lui Enescu apare cu atît mai impresionantă și mai sublimă, cu cît ease ridică, în clasica ei desăvîrșire, în vremurile noastre cînd se ascut cu înverșunare în patria tocmai a acelor genii cu care a fost comparat — Wagner, Beethoven, Schumann. Umanitatea are nevoie de pace, de dragoste, de înălțare care numai prin aceste magnifice opere artistice pot fi reprezentate".

Numeroase ziare bucureștene reproduc, totodată, extrase din presa franceză ce relevă aprecierile deosebite de care se bucură creația marelui compozitor român din partea criticii de specialitate. În *Universul* din 18 martie, de exemplu, citim sublinierile criticului francez Charles Pons, care scrie, între altele: „Creațiunea lui *Oedip* pe scena Operei mari din Paris s-ar putea rezuma astfel: Triumful lui George Enescu, gloriosul muzician român".

Între știrile și comentariile care reținatenția răsfoind paginile presei de acum cinci decenii se află și cele care se referă la acțiunile întreprinse de studenții de la Facultatea de științe împotriva hotărîrii Consiliului Facultății de a interzice accesul în laboratoare și seminarii al studenților care n-au plătit încă ultima rată a taxelor. Studenții consideră această măsură nedreaptă și neomenească, mai ales că mulți dintre ei au plătit trei din cele patru mii cît reprezintă taxa anuală. Situația lor este îngreunată și de faptul că au de suportat mari cheltuieli și cu procurarea manualelor.

Ziarele publică un apel al secției Frontului Studențesc Democratic de la Facultatea de științe: „Viața în universitate devine, an după an, mai grea. Noi, studenții de la Facultatea de științe, sîntem, de asemenea, aspru loviți de ultimele reforme universitare: legea concentrării învățămîntului superior; interzicerea intrării inginerilor universitari în corpul tehnic și, ca urmare, în întreprinderile

Copertă a revistei Realitatea ilustrată

Liviu Rebreanu la jubileul a 50 ani de viaţă

de stat; taxele mari, cursurile scumpe au efectul să îndepărteze de la cultură tocmai fiii poporului, marea masă a studenţilor săraci.

În faţa acestei situaţii se impune să luăm atitudine.

De lupta noastră depinde uşurarea vieţii noastre în universităţi.

Frontul Studenţesc Democratic vă cheamă la luptă.

Fără deosebire de credinţe politice şi cu înlăturarea tuturor diversioniştilor antisemiţi, noi toţi studenţii la fel de greu loviţi să luptăm pentru:

1) înlăturarea legii concentrării învăţământului superior;
2) intrarea inginerilor universitari în corpul tehnic;
3) reducerea taxelor cu 50%;
4) desfiinţarea taxelor de examene şi rectorat".

De altfel, lupta studenţilor se impune atenţiei opiniei publice sub diferite forme. Cu prilejul apariţiei unui nou număr al revistei *Studentul român*, editată de Frontul Studenţesc Democratic, ziarul *Adevărul*, cu data de 21 martie, scrie următoarele: „Scoasă cu sacrificii şi îngrijită de studentul Gogu Rădulescu, preşedintele Frontului Studenţesc Democratic, revista cuprinde interesante articole în legătură cu problemele tineretului de azi, precum şi discuţii ample asupra situaţiei economice a studenţimii româneşti. În sînul universităţii, *Studentul român* serveşte ca îndreptar ideologic împotriva diversiunilor oportuniste".

S-a stins din viaţă G. Ibrăileanu, „un fruntaş al intelectualităţii române, un precursor al marilor apostoli ai democraţiei noastre, un revoltat împotriva prejudecăţilor şi un creator în critica literară şi socială a stărilor de la noi", scrie ziarul *Adevărul*, din 12 martie.

Din fragedă tinereţe — intern al şcolii normale superioare din Iaşi, iar apoi student al Facultăţii de litere din Iaşi (1890) — a luat parte la mişcarea socialistă, sub conducerea lui Ioan Nădejde şi Vasile Morţun. Între anii 1890 şi 1893 a activat, împreună cu Ion Nădejde, scriind sub pseudonimul C. Vraja, la *Evenimentul literar*, apoi la *Lumea nouă*, cotidianul Partidului Social-Democrat. În 1906, împreună cu Stere şi Ion Cantacuzino, întemeiază *Viaţa românească*, al cărui principal diriguitor era.

„În redacţia *Vieţii româneşti* — relatează ziarul menţionat — o odaie lungăreaţă, despărţită cu un perete de scînduri de tipografia «Dacia», Ibrăileanu desfăşura, ceasuri întregi, un arsenal întreg de spirite ascuţite faţă de prieteni, ca şi de străinii veniţi special la Iaşi să-şi vadă «patriarhul», cum îl botezase părintele Gala Galaction". ■

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioana Ursu, Ioan LĂCUSTĂ

Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

tin Brînc veanu (dramă în 5 acte); Cantemir bătrînul; Tudor Vladimirescu; Moartea lui Dante; Moliere se răzbună; Zidirea mănăstirii din Argeş (un act); Doamna lui Ieremia; Gheorghe Lazăr; Contra patriei; Iisus; Cleopatra; Frate păgîn; Sfîntul Francisc; Casandra; Moartea lui Iisus; Ovidiu; Catapeteasma ruptă-n două; O ultimă rază; Frumoasa fără trup (basm în 5 acte); Fiul cel pierdut; Fata babei şi fata moşneagului (legendă dramatică); Prin vremuri (tablouri vivante); Trei şcoli; Sarmală, amicul poporului (comedie în trei acte); Omul care ne trebuie; Îmbogăţiţii de război; Puterea obişnuinţei; Căderea măştilor; O jertfă simplă; Carte şi viaţă; Pacea casei; Haţmatuchi (comedie); Cea mai bună; Convertirea d-nei preşedinte; Sîngele lui Minos; Un biet bătrîn şi un Doge.

Acelaşi ziar Adevărul scrie: „Prof. Iorga, în seara premierei, ocupă obişnuita sa lojă, numărul 7, însoţit de d-na Iorga şi de una din domnişoarele Iorga. Spre deosebire de alţi autori, profesorul nu are nici un pic de emoţii. (Tudor Muşatescu, de exemplu, în seara ultimei sale premieri a făcut trei tururi cu tramvaiul Obor-Obor)". (26 martie)

● În Palatul municipal din Tokio a fost depus de curînd un drapel original. 800 de japoneze şi-au sacrificat părul pentru fabricarea acestui stindard. Artişti specializaţi în acest fel de ţesături au reuşit să obţină un mare efect decorativ, împletind fire de păr negru, castaniu şi alb. În mijlocul drapelului se poate vedea simbolul Japoniei: un soare care răsare. Creaţia a fost oferită armatei. Împăratul a primit acest dar şi a hotărît ca originalul drapel să fie purtat în fruntea unuia dintre cele maigloroase regimente ale ţării. (29 martie)

Mai mult decît o precizare

Sub acest titlu am extras pasajele esențiale din două scrisori primite la redacție din partea istoricului gălățean Paul Păltănea, un vechi colaborator al revistei noastre. Ambele se referă la articolul Cronici de familii românești — Negri, de prof. univ. E. Boldan, apărut în Magazin istoric, nr. 11 și 12/1985, și conțin importante corecturi și precizări, rezultate din riguroase cercetări efectuate în arhive și biblioteci. De altfel, colaboratorul nostru este autorul unei recente lucrări închinate vieții și activității lui C. Negri. Să-i dăm cuvîntul:

„Am avut prilejul să demonstrez, într-un articol publicat în Revista de istorie, 1978, nr. 9, pp. 1 325-1 328, că toți acei «înaintași» amintiți de C. Negri în scrisoarea adresată lui V. Alecsandri, la 29 februarie 1872, nu sînt strămoșii familiei Negri. Adevărul este cel relevat de C. Gane (în ciuda faptului că E. Boldan pretinde că acesta nu a avut nici o dovadă) și înaintea lui de O.G. Lecca. Există două spițe genealogice (le-am discutat în Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A.D. Xenopol», XX, 1983, pp. 291-300) redactate la 23 septembrie 1832 și 12 martie 1836 de membri ai familiei Negri, care dau ca începător al neamului Negri pe Mavrodi Apostol.

Afirmația lui E. Boldan că Ion și Costin sînt fiii jitnicerului Negrea, nepot după tată al unui Apostol Negrea, este greșită. Jitnicerul Negrea este tot una cu Negrea Apostol, nepotul lui Mavrodi Apostol, și tatăl lui Ion și Costin Negre. Acesta din urmă este bunicul lui Costache Negri și nu a murit în Basarabia, în 1824, ci la o dată cuprinsă în intervalul 14 iunie 1794-aprilie 1795. Am indicat, în cartea mea Viața lui Costache Negri, documentele care confirmă aceste date.

Soția lui Costin Negre a fost Maria, fiica lui Toma Luca și nu a vornicului Ioan Lucu.

Petrache Negre nu a avut rangul de vornic, ultimul titlu de boierie la care a ajuns fiind cel de agă, la 3 februarie 1819. Așa-zisa numire a lui Petrache Negre la Departamentul judecătoresc, ca și pretinsa colaborare la redactarea Codului Callimachi au ca sursă de inspirație un studiu mai vechi al lui Al. Papadopol-Callimachi, care nu se baza pe documente menite să ateste exercitarea unor asemenea activități.

Catinca Negri nu a divorțat de soțul ei în 1850, ci la începutul lui 1841. La 23 martie/4 aprilie 1841, Eudoxiu Hurmuzaki a întîlnit-o la Viena și era divorțată la acea dată. Nu a decedat în 1903, cum afirmă E. Boldan, ci la 13 februarie 1904 (Adevărul, XVII, nr. 5224, 17 februarie 1904).

Vasile Sturdza a fost cel de-al doilea soț al Zulniei, cu care s-a căsătorit la o dată în intervalul 12 februarie 1850-14 noiembrie 1850. Primul ei soț a fost Nicolae Mavrocordat, cu care s-a căsătorit puțin înainte de mai 1839 și de care a divorțat în februarie 1846.

Pentru opinia că Costache Negri a învățat la școala Mitropoliei din Chișinău nu există nici o dovadă documentară. E. Boldan a preluat informația dintr-un articol al lui N. Gh. Munteanu-Bîrlad, publicat în 1912, care nu are alte lămuriri complementare...

Directorul pensionului francez de la Odessa a fost Louis Repey, stabilit mai tîrziu la Iași și la București, și nu Répet.

C. Negri nu l-a întîlnit la Iași pe Saint Marc-Girardin, pentru că la 26 august 1836 Negri era la Neapole, iar Saint Marc-Girardin își datează impresiile din București și Iași, 10 octombrie 1836. Negri s-a întors în Moldova abia în octombrie 1837...

Discursul rostit de Negri la Paris, la comemorarea lui Ștefan cel Mare are data de 27 decembrie 1847/8 ianuarie 1848. Am publicat în Revista de istorie, 1980, I, pp. 159-162, un text autograf cu această dată. Alte texte autografe ale discursului au fost publicate de Andrei Pippidi în Anuarul institutului de istorie și arheologie «A.D. Xenopol», XVIII, 1981, pp. 585-589. E. Boldan ignoră aceste documente, folosind vechea dată: 27 decembrie 1848...

Cocuța Vogoride nu a divorțat în 1863 de soțul ei Nicolae Vogoride. La 9 iulie 1864 semnează cu numele soțului, care decedase la 12/24 aprilie 1863. Maria-Roma (de fapt Maria, căsătorită în 1872 cu Pietro de Roma) este fiica lui Nicolae Vogoride și nu a lui Emanoil Ruspoli; mai trăia la 12 aprilie 1915.

Nu există nici o dovadă că mama Josefinei este artista Sabina Heinefetter. Copiii Josefinei și ai lui Vasile Romalo s-au numit: Ecaterina, Alfred și Margareta. Cel de-al doilea soț al Josefinei, adică Ștefan Sturdza, era fiul lui Alexandru Sturdza-Bîrlădeanu și al Mariei Costandache și nu al lui Vasile Sturdza calmașcanul și al Zulniei.

Paul PĂLTĂNEA

CURSA SPRE ROMA (II)

(Urmare din p. 53)

de Gaulle, unise fostele trupe din Africa ale Vichyului cu cele ale lui de Gaulle în vederea acestui mare atac. Își dădea însă seama că între cele două grupuri nu exista cea mai perfectă înțelegere: se acuzau reciproc de trădare. În sinea lor, „vichyiștii" considerau că partizanii lui de Gaulle își trădaseră superiorii. Iar „gaulleiștii" îi acuzau pe „cei de la Vichy" că trădaseră Franța colaborînd cu invadatorii germani. Juin spera că pe calea Romei cele două grupuri se vor reconcilia. Și că prietenul său Clark nu va folosi diplomația lui obișnuită, diplomația pumnului în masă, cînd el, Juin, își va susține din nou planul de a cuceri Roma, redînd onoarea Franței.

Clark ascultă sceptic. Dar dacă totuși Juin are dreptate? Dacă el va reuși să treacă munții? Atunci francezii de sub comanda lui i-ar deschide drumul spre Roma și englezii ar rămîne în urmă. Cu un surîs șiret, Clark acceptă cererea lui Juin.

Pe 4 aprilie, în timpul unei reuniuni a comandanților aliați, Clark prezintă — susținîndu-le — propunerile lui Juin. Alexander ezită, apoi își dă acordul, punînd însă următoarele condiții: francezii vor ataca prin munți, în timp ce Armata 8 britanică va rămîne principala forță de izbire. În caz de reușită, francezii vor trebui să se oprească în zona Pico, chiar dacă, în momentul cînd vor ajunge acolo, s-ar afla înaintea trupelor britanice. Juin n-are de ales. E nevoit să accepte. Dar, pe 27 aprilie, două săptămîni înaintea atacului, el îi scrie lui de Gaulle: „Am simțămîntul că, odată străpungerea reușită, Corpul expeditionar francez va lua frîiele".

Lui Juin îi plac surprizele... Englezii, germanii, vor vedea ei... ■

(Va urma)

Selecție de text, versiune românească și note: Ana Maria ȘERBĂNESCU

ISTORIE ŞI PREZENT

LA BORSEC-BĂI

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

Staţiunea Borsec-Băi se apropie de respectabila vîrstă de 250 ani. De aproape un sfert de mileniu (cele dintîi construcţii destinate tratamentului datează din 1747), ea primeşte necontenit vizitatori.

Dar, aşa cum s-a întîmplat şi în alte staţiuni, izvoarele minerale şi proprietăţile lor tămăduitoare erau cunoscute de localnici cu mult înainte de apariţia primelor amenajări. Potrivit tradiţiei, vechimea staţiunii ar coborî în veacul XVI şi chiar mult mai adînc în timp, existînd dovezi că izvoarele de aici erau cunoscute încă pe vremea dacilor şi romanilor. Într-o lucrare apărută în anul 1872, intitulată Izvoarele staţiunii Borsec, *se precizează că în timpul unor amenajări rutiere, la „două picioare" sub pămînt ar fi fost găsite monede şi „sarcofage" romane.*

Încă din momentul intrării în circuitul public, izvoarele de la Borsec s-au bucurat de cea mai largă preţuire. De la sfîrşitul secolului XVIII au început a fi solicitate şi la Curtea imperială de la Viena. Cererile fiind în necontenită creştere, mai mulţi farmacişti vienezi au început să ofere clientelei lor apă îmbuteliată pe care o prezentau ca fiind adusă de la Borsec. Succesul comercial a fost extraordinar, fiind însă urmat de un scandal la fel de mare. Ce se întîmplase? În goana după cîştiguri, farmaciştii respectivi găsiseră mijlocul de a „fabrica" o apă care să aibă compoziţia minerală asemănătoare cu a Borsecului, dar care nu-şi păstra calităţile. După o vreme, apa „precipita" — substanţele minerale se depuneau pe fundul vasului, sub formă de particule, iar lichidul îşi schimba culoarea. A fost nevoie de intervenţia autorităţilor imperiale care, la 13 martie 1783, au emis o ordonanţă prin care interziceau farmaciştilor să mai pună în vînzare apă minerală contrafăcută. S-a hotărît, totodată, stimularea comercializării ei de către localnici. Cine reuşea să îmbutelieze şi să trimită la Viena 1 000 de ulcioare cu apă de Borsec (autentică) era scutit de taxe de export şi primea în plus o primă de 3 forinţi de aur.

Cu timpul s-a constatat că apa se păstra mult mai bine în sticle. Urmarea a fost că una din societăţile ce arendase exploatarea izvoarelor minerale de la Borsec — firma Günther-Zimmenthausen — a construit, în 1804, lîngă staţiune, o fabrică de sticle, lărgind astfel considerabil posibilităţile de exploatare. În cîteva decenii, apele de la Borsec puteau fi întîlnite în Grecia, Rusia, Turcia, Italia, ajungînd chiar şi în Statele Unite. Reputaţia cu totul deosebită a apelor minerale de la Borsec este ilustrată şi de marele număr de distincţii dobîndite pe plan internaţional: medalia de aur la Expoziţia universală de la Viena (1873), medalia de aur acordată în acelaşi an de împăratul Franz Iosif (un mare preţuitor al apelor de Borsec), medalia de argint şi diploma de onoare la Expoziţia de la Berlin (1876), diploma de onoare la Expoziţia de la Paris (1878). Fireşte, cea mai mare faimă au cunoscut-o apele de la Borsec în spaţiul românesc, mai cu seamă după ce, în 1821, doctorul Vasile Pop a publicat la Buda cea dintîi lucrare românească consacrată acestui subiect: Despre apele minerale de la Arpătac [*vechea denumire a staţiunii Vîlcele*], Borsec şi Covasna.

Concomitent însă cu descoperirea de noi izvoare şi captarea lor, în preajma aşezării au început să-şi facă apariţia din ce în ce mai multe amenajări balneare, oferind posibilităţi de tratament chiar în cadrul staţiunii. De-a lungul întregului secol XIX şi cu deosebire spre finele lui, au fost construite numeroase vile şi case de odihnă, mai întîi în Borsecul de Sus, apoi, pe măsură ce solicitările deveneau tot mai numeroase, şi în vatra propriu-zisă a satului, în Borsecul de Jos. Rînd pe rînd au apărut băile destinate tratamentului extern — Baia Noroiosul vechi, Baia Noroiosul nou, Baia Lazăr, Baia Clocotitorul —, construirea lor fiind şi o consecinţă a marelui debit al izvoarelor. Numai acela care alimenta Baia Clocotitorul avea o capacitate de 360 tone apă minerală zilnic — cu mult peste posibilităţile de îmbuteliere. Aici au apărut, de altfel, încă din prima

jumătate a sec. XIX două bazine dotate cu 15 cabine. În 1868 s-au construit băile calde cu 10 compartimente şi cu vanele confecţionate din tablă zincată, apa fiind adusă de la izvorul Clocotitorul, printr-o conductă subterană, şi încălzită în instalaţii, de asemenea, subterane.

Au început, de asemenea, să fie folosite în tratament, nămolul şi emanaţiile de bioxid de carbon, exploatate tot mai eficient prin amenajarea de mofete. Astfel, în prima jumătate a secolului nostru şi cu deosebire în anii ultimelor decenii, baza de tratament a crescut necontenit; în prezent se cunosc 23 izvoare minerale, carbogazoase, bicarbonatate calcice, magneziene, folosite atît în cura internă (afecţiuni ale tubului digestiv, enterocolite, gastrite cronice, boli de rinichi etc.) cît şi în tratamente externe (băi calde în căzi şi bazine acoperite, mofete, hidrotermoterapie ş.a.m.d., de mare eficienţă în afecţiuni cardio-vasculare, hipertensiune arterială aterosclerozâ, nevrozâ astenică etc.)

Cum arătam, apele minerale de aici, dat fiind armonia cu care se îmbină substanţele minerale ce intră în compoziţia lor (mineralizarea 2 200mg la mie), conţinutul bogat de bioxid de carbon, au devenit de mult cunoscute şi deosebit de apreciate în ţară şi peste hotare. De altfel, se poate spune că, între apele minerale din România, Borsecul este cea mai vestită — în vorbirea populară ea tinzînd să se identifice cu însăşi noţiunea de apă minerală. Nu o dată în unităţile de alimentaţie publică auzim persoane care solicită „un borsec" (sau „un borviz") deşi, de fapt, se cere o apă minerală de masă care poate să provină şi din alte staţiuni: Biborţeni, Tuşnad, Buziaş etc.

Staţiunea s-a dezvoltat continuu, dispunînd azi de peste 2 500 locuri de cazare. Borsecul oferă, de asemenea, largi posibilităţi turistice. Situat la 900 m altitudine, într-o depresiune intramontană, cu un climat bio-stimulator, între păduri de brad şi foioase, satul de ieri, orăşelul turistic de azi se remarcă printr-un peisaj de mare frumuseţe, punctat de interesante obiective turistice şi istorice: Grota Urşilor, Peştera de Gheaţă, Cariera de travertin, bisericile de lemn de la Bilbor şi Tulgheş — localităţi, de asemenea, bogate în izvoare minerale. Staţiunea dispune şi de amenajări pentru sezonul de iarnă, avînd regim permanent de funcţionare şi oferind cu generozitate vizitatorilor multiplele ei daruri. ■

Baza de tratament Borsec

1921-1986: PARTIDUL COMUNIST ROMÂN – GLORIOASĂ ANIVERSARE

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1986

După cum am anunțat și în numerele anterioare ale revistei, inaugurăm acum un nou concurs Magazin istoric. Un nou concurs dedicat aniversării a 65 ani de la făurirea Partidului Comunist Român, eveniment cu adînci semnificații în viața poporului nostru, ce a ilustrat prezența pe scena politică a Patriei unite, făurite la 1 Decembrie 1918, a partidului politic revoluționar care și-a asumat misiunea istorică de a transforma România de acum șase decenii și jumătate în România socialistă de astăzi.

Concursul este alcătuit din trei serii de cîte 10 întrebări, ce vor fi publicate în numerele 3,4 și 5/1986 ale revistei, împreună cu talioanele de participare nr. 1, 2 și 3. Cele 30 întrebări sînt alcătuite pe baza articolelor apărute în Magazin istoric în anii 1976-1986. Cifra din paranteză de la fiecare întrebare reprezintă anul de apariție al articolului pe baza căruia a fost redactată întrebarea.

Răspunsurile la întrebări, împreună cu cele trei talioane de participare, vor fi trimise toate într-un plic pe adresa Revista Magazin istoric, căsuța poștală 1-702, București, str. Intrarea Ministerului, nr. 2, cod. 70100, pînă cel mai tîrziu 15 iunie 1986 (data ștampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea Pentru concurs. Concurenții sînt rugați să menționeze cu majuscule, pe foaia cu răspunsurile, datele personale: nume, prenume, adresă, profesie, loc de muncă.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, cîștigătorii vor fi desemnați, ca și pînă acum, prin tragere la sorți. Numele celor care atașează două sau mai multe serii de talioane vor fi prezente, desigur, de două sau mai multe ori în urnă.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

PREMIUL 1	1 televizor DIAMANT
PREMIUL 2	1 aparat radio OLIMPIC
PREMIUL 3	1 aparat radio GLORIA 3
PREMIUL 4	1 aparat foto ORIZONT
PREMIILE 5-7	3 aparate radio SOLO 500
PREMIILE 8-10	3 aparate radio COSMOS 5
PREMIILE 11-15	5 aparate foto VILIA
PREMIILE 16-20	5 ceasuri POLJOT
PREMIILE 20-31	10 aparate foto SMENA 8 M
PREMIILE 31-45	15 serviete
PREMIILE 46-65	20 truse stilou SIRIUS
PREMIILE 66-85	20 seturi diapozitive istorice
PREMIILE 86-135	50 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC
PREMIILE 136-200	65 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

Încheind aici prezentarea acestui nou concurs, adresăm tuturor participanților urarea de mult succes.

Prima serie de întrebări

1) Evocînd bogatele tradiții revoluționare ale maselor populare, ale forțelor progresiste, democratice ale poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Continuînd aceste luminoase tradiții, Partidul Comunist Român s-a identificat întru totul cu năzuințele întregii națiuni, fiind primul partid politic din România care și-a făcut un titlu de onoare din lupta pentru dezvoltarea economico-socială a țării, pentru întărirea independenței și suveranității naționale, pentru o viață mai bună și îmbelșugată a întregului popor".

La marele Congres din mai 1921, de la București, delegații organizațiilor politice muncitorești din întreaga țară au hotărît organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia noii Românii făurite la 1 Decembrie 1918. Partidul Comunist Român a fost, astfel, primul partid politic reorganizat pe baze unitare pe cuprinsul întregii Românii.

Lucrările istoricului Congres din 8-12 mai 1921 au început în redacția ziarului *Socialismul*, în prezența delegaților purtători ai mandatelor organizațiilor muncitorești de pe întreg cuprinsul țării.

Precizați numărul mandatelor organizațiilor reprezentate de delegații la congres. (1983)

2) În primele zile ale lunii iunie 1933, din inițiativa P.C.R., la București s-a constituit Comitetul Național Antifascist (CNA) — largă organizație democratică de luptă împotriva războiului — în a cărui conducere centrală C.C. al P.C.R. l-a desemnat pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, înflăcăratul revoluționar, care se remarcase prin activitatea sa neobosită, prin patriotismul fierbinte și un deosebit simț organizatoric.

Un mare ecou a avut în rîndurile populației chemarea C.N.A., publicată în ziarele *Dimineața* și *Adevărul*, prin care se făcea cunoscut scopul organizației: „Strîngînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți cei care lucrează cu brațul sau cu mintea la orașe și sate, vom putea stăvili în

1921-1986: P.C.R. – GLORIOASĂ ANIVERSARE
* * *
concursul magazin istoric ediția 1986

România triumful unui curent care poartă în el germenul de distrugere a tot ce este izvor de muncă și gîndire".

Cînd a fost publicată chemarea C.N.A.? (1983)

3) 26 mai 1984. În marea carte de istorie a țării se finalizează una dintre cele mai glorioase pagini: secretarul general al partidului, președintele

Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu inaugurează Canalul Dunăre-Marea Neagră, cea mai grandioasă construcție din cîtes-au realizat pînă acum pe pămîntul României „Vor trece decenii, secole, milenii — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — și multe din construcțiile de astăzi — și întreprinderi, și locuințe, și altele — vor fi, fără îndoială, refăcute pe o bază nouă. Dar peste secole și milenii această nouă magistrală va rămîne permanent ca o mărturie vie a forței și capacității creatoare a poporului român, a societății noastre socialiste, a generației noastre care am schimbat cursul Dunării, creîndu-i o nouă cale care va dăinui cît timp va dăinui planeta noastră".

Proiecte de realizare a acestei căi navigabile au fost făcute și în sec. XIX și în primele decenii ale sec. XX, dar n-au putut fi realizate, date fiind amploarea lucrărilor, investirea unui uriaș capital financiar și tehnic — mijloace ce depășeau posibilitățile statului român în acea vreme. Un astfel de proiect era prezentat, la 28 mai 1857, de unul din cele mai vechi ziare din lume.

Indicați numele publicației. (1984)

4) Bucureștii au intrat în istoria mișcării noastre muncitorești încă la sfîrșitul sec. XVIII. Atunci, după cum remarca Nicolae Iorga, prin conflictele de muncă din anii 1796 și 1799, înregistrate la o manufactură din apropierea Capitalei, s-a deschis „chestiunea muncitorească" în țara noastră.

Despre ce manufactură este vorba? (1980)

5) În anii războiului civil din Spania, în rîndurile combatanților din brigăzile internaționale care au luptat pe baricadele Republicii s-au aflat și voluntari români, mobilizați la chemarea partidului comunist în apărarea democrației, împotriva forțelor negre ale fascismului. Salutîndu-i pe voluntarii români, un mare diplomat și democrat patriot român arăta: „Îmi face o deosebită plăcere să pot felicita ostași români, care, acționînd în spiritul echității și dreptății, reînvie, departe de patrie, virtuțile străbune".

Cui aparțineau aceste cuvinte? (1976)

6) Prima Conferință națională a P.C.R. ținută după 23 August 1944 a avut o însemnătate excepțională pentru definirea problemelor mari și complexe care se ridicau în fața țării în etapa respectivă. „Conferința — subliniază Programul Partidului Comunist Român — a făcut bilanțul istoricelor succese obținute de partid în lupta revoluționară și a trasat liniile directoare ale activității de viitor. Conferința națională a pus la ordinea zilei mobilizarea forțelor pentru redresarea și dezvoltarea economiei naționale și îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației, a elaborat programul transformărilor democratice ce se impuneau în acea etapă...".

La ce dată s-au desfășurat lucrările acestei Conferințe naționale a partidului? (1980)

7) „Azi însă e timpul cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau arma pentru a-și apăra independența".

Aceste cuvinte au apărut în *Socialistul*, ca o expresie a aderiunii cu care mișcarea socialistă de la noi participa la realizarea idealului unei patrii libere și independente.

La ce dată a apărut articolul din care am citat? (1977)

8) La 11 august 1528 a fost înregistrat cel mai vechi conflict muncitoresc din istoria noastră, consemnat documentar — greva lucrătorilor tăietori de sare.

În ce localitate a avut loc? (1986)

9) Afirmînd cu claritate unul din înaltele idealuri înscrise în programul socialiștilor români, revista *Dacia viitoare* scria la 1 aprilie 1883: „Rîvna națională de a face un stat, o comunitate, o colectivitate cu toți semenii noștri de aceeași origine, credințe, aspirațiuni se cheamă:..."

Completați citatul. (1978)

10) Amploarea relațiilor internaționale ale României socialiste, prestigiul de care se bucură politica externă a partidului și statului nostru în lumea contemporană sînt ilustrate și de faptul că, față de 67 state cu care aveam raporturi diplomatice în anul celui de-al IX-lea Congres, în 1985 numărul acestora depășea cifra de...

Precizați care cifră. (1985)

talon de participare

POSTA MAGAZIN ISTORIC

VOIEVOZII DIN HĂLMAGIU

VASILE BUTA, jurist pensionar din com. Hălmagiu, jud. Arad, ne scrie, în completarea articolului Voicvodatul — mărturie a identității politice românești (nr. 3/1985) despre Voicvodatul și voievozii Hălmagiului, din depresiunea cu același nume, de la începutul cursului mijlociu al Crișului Alb.

La mijlocul sec. XIV este menționat în documente voicvodul Bibarcb, „wocvoda olakorum de Halmad" (voicvodul valahilor din Hălmagiu).

Despre acest voicvod nu se cunosc, pînă în prezent, alte informații, după cum ne lips documente scrise pentru atestarea continuității voicvodatului în deceniile următoare. Dar lipsa documentelor scrise este suplinită de unele dovezi materiale, dintre care cel mai important este vechea biserică voievodală din Hălmagiu, ridicată spre sfîrșitul sec. XIV. Pe peretele dinspre miazăzi, se poate vedea o veche pictură numită „șirul voicvozilor". Cînd s-a făcut această pictură și pe care volevozi îi reprezintă încă nu se știe, după cum nu se cunoaște nici numele voicvodului ctitor din portretul votiv de pe peretele dinspre miazănoapte.

Voievodul este zugrăvit într-o manta de culoare albastră, ținînd în mîini macheta bisericii; soția lui este îmbrăcată într-o mantie de culoare galben-auriu.

La mijlocul secolului al XV-lea, voicvodatul Hălmagiului atinsese cel mai înalt grad de dezvoltare, în comparație cu alte voicvodate locale. În anul 1441, voicvodul Hălmagiului este amintit ca aparținînd de cetatea Șirla (lîngă Arad). Un alt document din aceeași perioadă menționează pe voievodul Moga de Hălmagiu, căruia comitele Aradului, Ladislau Maratb, îi cere ca împreună cu cnezii Ladislau Bilca, Ștefan de Birtin, Ioan de Brad și Șerban de Ribița, să aplanezc un litigiu între Simion, monetarul trezorerici din Sibiu, cu iobagii din Baia de Criș.

În anul 1448, volevodul Moga de Hălmagiu a participat în fruntea unei armate de pe valea Crișului Alb și împreună cu fiii săi Sandrin și Mihail la lupta de la Kosovopolje. Ca urmare a acestui fapt atît voievodul cît și cei doi fii ai săi au fost confirmați de către Ioan de Hunedoara în drepturile lor. Din documente aflăm că ultima consemnare a familiei voievodale Moga de Hălmagiu aparține anului 1658. În Hălmagiu mai sînt menționați încă doi voicvozi, Lupu, în 1577, și Petru, la 1600.

În secolul XVII, pe valea Crișului Alb și în străvechea vatră voievodală, au loc incursiuni ale turcilor aflați în pașalîcul de la Ineu. Ei asediază cetatea din Hălmagiu, în anul 1604, și jefuiesc satele din jur. Una din marile incursiuni este aceea din ziua de 9 ianuarie 1670 cînd, în zi de tîrg, o ceată de circa 400 leniceri omoară oameni, răpesc 30 copii și un mare număr de vite.

După anul 1699 (în urma păcii de la Karlowitz) se instalează și în depresiunea Hălmagiului puterea habsburgică. Ea înființează, în locul vechiului voicvodat, „Erariul de la Hălmagiu" (administrație de stat), în jurul căruia gravitau toate satele începînd de la Gurahonț (25 km în aval) și pînă la Rișculița (în amonte).

ISACCEA ESTE LA LOCUL EI

Într-adevăr — așa cum just ne sesizează cititorul nostru Nicolae Condruț, din Capitală — următoarea „ocazie" după Cernavodă în Întinerarul istoric pe Dunăre (Magazin istoric, nr. 6/1985) nu este Isaccea (cum într-o neatenție de colaționare în redacție a apărut în revistă), ci Hîrșova (antica localitate Carsium). Traseul trece apoi pe sub impunătorul pod de la Giurgeni-Vadu Oii — măreață construcție a anilor noștri. Urmează, firește, Brăila, apoi Galați și, după aceasta, Isaccea (unde se mălța vechiul oraș Noviodunum).

ASOCIAȚIA DE ISTORIE UNIVERSALĂ

MIHAI MANEA, din București: În decembrie 1982, cu prilejul adunării generale a **Asociației americane de istorie (American Historical Association)**, în prezența a peste 100 istorici din S.U.A. și de peste hotare, s-a constituit **Asociația de istorie Universală (World History Association)**. La conducerea sa se află personalități marcante ale istoriografiei nord americane, precum Ross Dunn, William H. McNeill, Kevin Reilly, Craig Lockard, Joe Dixon, Ernest Menze, Ray Lorentas. În 1984, forul științific reunea peste 350 membri, cu precădere din S.U.A. dar și din Franța, România, Hong-Kong, Marea Britanie ș.a. Pronunțîndu-se pentru necesitatea cercetării istoriei universale dintr-o viziune globală, expresie a creșterii gradului de interdependență a fenomenelor istorice din lume, asociația și-a propus statornicirea unor manifestări, ca: reuniuni, simpozioane, editarea unor lucrări. Dintre dezbateri menționăm: **Istoria universală 324-1500; Desființarea barierelor regionale, Periodizări, conceptualizări și premise pentru o istorie universală globală; Tehnologia în Istoria Universală.** Organizația publică bianual **World History Bulletin**, ce reflectă activitatea sa.

CURIERUL ELEVILOR

În cadrul dialogului deschis de revista noastră între elevii pasionați de istorie, dialog menit, după cum am precizat în numerele anterioare, să intensească comunicarea între ei, prof. ION CIUCĂ, de la Școala generală Piatra-Sat, jud. Olt, ne relatează despre activitatea Cercului de istorie-arheologie de la această școală. Astfel, micii istorici, au participat la campaniile de săpături arheologice desfășurate la Piatra-Olt (punctele Nucet și Vadul Codrii) sub coordonarea dr. Marin Nica. Mărturiile arheologice aduse la lumină evidențiază existența neîntreruptă a vieții pe aceste locuri. La punctul Vadul Codrii au fost descoperite patru locuințe de suprafață, din neolitic (în imaginea de mai jos), o groapă menajeră dacică și 14 morminte feudale de la sfîrșitul sec. XIV. Această necropolă feudală a aparținut unui sat din timpul lui Mihai Viteazul. Au fost descoperite fragmente de ceramică, inele, cercei, nasturi, monede etc. La punctul Bistrița a fost identificată o așezare daco-romană, care urmează a fi cercetată.

Rezultatele activității arheologice a elevilor din Piatra-Sat se află expuse în muzeul școlii, realizat prin pasiunea și străduința școlarilor îndrăgostiți de istorie.

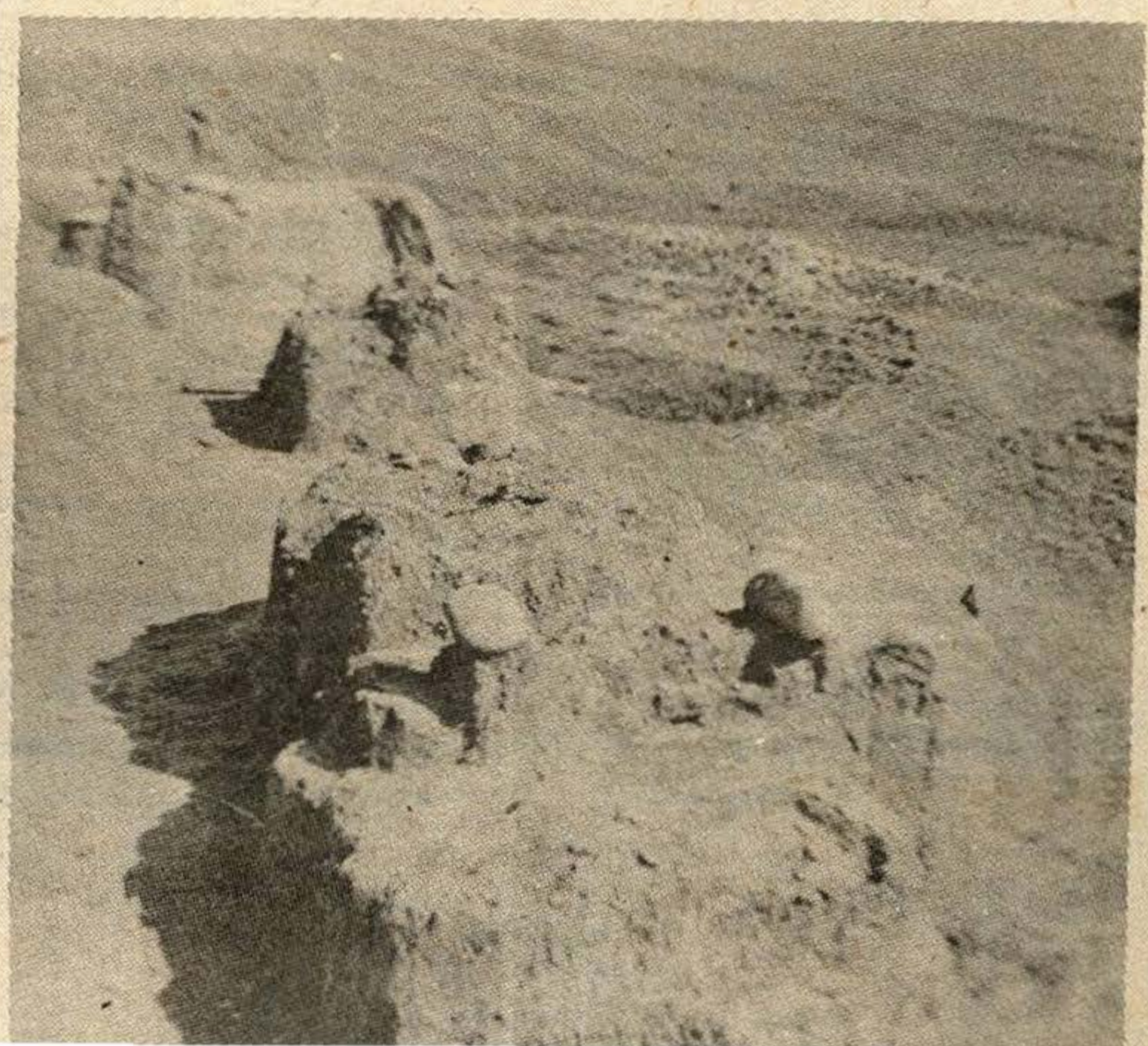

CONTENTS (Romanian History) **N. Copoiu** The Historical Roots of the Romanian Communist Party ● **M. Ştefan** Traditions of the Worker-Peasant Alliance ● **I.R. Mircea** Constantin Brîncoveanu — Dimitrie Cantemir: Rivalry or Cooperation? ● **L. Valea** 1916: George Coşbuc at the Romanian Academy ● **S. Porcescu** Sucevita and Galata: Feudal Monuments in Moldavia ● **M. Muşat** 1867-1918. The Austro-Hungarian Dualism: a Nefarious Experience of the Past ● **C. Bălan** Makers of Beauty in the Romanian Middle Ages ● **I. Popescu-Puţuri** The Arsacids (IX) ● **C.I. Turcu** Lucian Blaga (1895-1961) as a Diplomat (II) ● **Ş. Pascu** Distortion and Falsification of the History ● **K. Hitchins** (US) A Passion for Romanian History ● In Bucharest, 50 Years ago ● **V. Smărăndescu** History and Present at Borsec-Băi

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **N. Copoiu** Les racines historiques du Parti Communiste Roumain ● **M. Ştefan** Traditions de l'alliance ouvrière-paysanne ● **I.R. Mircea** Constantin Brîncoveanu — Dimitrie Cantemir: rivalité ou coopération? ● **L. Valea** 1916. George Coşbuc à l'Académie Roumaine ● **S. Porcescu** Sucevita et Galata — monuments féodaux de Moldavie ● **M. Muşat** 1867-1918. Le dualisme de l'Autriche-Hongrie — une expérience néfaste du passé ● **C. Bălan** Créatcurs de beauté au Moyen Age roumain ● **I. Popescu-Puţuri** Les Arsacides (IX) ● **C.I. Turcu** Lucian Blaga (1895-1961), diplomate (II) ● **Ş. Pascu** Fausse interprétation et falsification de l'histoire ● **K. Hitchins** (EU) Passion pour l'histoire des Roumains ● A Bucarest, il y a 50 ans ● **V. Smărăndescu** Histoire et présent à Borsec-Băi

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Н. Копою** Исторические корни Румынской Коммунистической Партии ● **М. Штефан** Традиции рабоче-крестьянского союза ● **И.Р. Мирча** Константин Брыйковяну — Димитрие Кантемир: соперничество или сотрудничество? ● **Л. Валя** 1916. Джордже Котбук в Румынской Академии ● **С. Порческу** Сучевица и Галата — феодальные памятники Молдавии ● **М. Мушат** 1867 - 1918. Австро-венгерский дуализм — пагубный опыт прошлого ● **К. Бэлан** Созидатели красоты в румынском средневековии ● **И. Попеску-Пуцурь** Аршакиды (IX) ● **К.И. Турку** Лучиан Влага (1895-1961) — дипломат (II) ● **Ш. Паску** Извращение и фальсификация истории ● **К. Гитчинс** (США) Страстный интерес к истории румын ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● **В. Смэрэндеску** История и настоящее время в Борсек-Бай

INHALT (Rumänische Geschichte) **N. Copoiu** Die geschichtlichen Wurzeln der Rumänischen Kommunistischen Partei ● **M. Ştefan** Traditionen des Arbeiter-Bauern-Bündnisses ● **I.R. Mircea** Constantin Brîncoveanu-Dimitrie Cantemir: Rivalität oder Zusammenarbeit? ● **L. Valea** 1916. Georgc Coşbuc bei der Rumänischen Akademie ● **S. Porcescu** Sucevita und Galata — mittelalterliche Denkmäler in der Moldau ● **M. Muşat** 1867-1918. Der österreichisch-ungarische Dualismus — eine schlechtc Erfahrung der Vergangenheit ● **C. Bălan** Schöpfer des Schönen im rumänischen Mittelalter ● **I. Popescu-Puţuri** Die Arsakiden (IX) ● **C.I. Turcu** Lucian Blaga (1895-1961) — der Diplomat (II) ● **Ş. Pascu** Fehlinterpretationen und Fälschungen der Geschichte ● **K. Hitchins** (USA) Leidenschaft für die Geschichte der Rumänen ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● **V. Smărăndescu** Geschichte und Gegenwart in Bad Borsec

SUMARIO (Historia rumana) **N. Copoiu** Las raíces históricas del Partido Comunista Rumano ● **M. Ştefan** Tradicionc de la alianza obrero-campesina ● **I.R. Mircea** Constantin Brîncoveanu — Dimitrie Cantemir: ¿ rivalidad o colaboración? ● **L. Valea** 1916. George Coşbuc en la Academia Rumana ● **S. Porcescu** Sucevitza y Galata — monumentos feudalc moldavos ● **M. Muşat** 1867-1918. El dualismo austro-húngaro — una nefasta experiencia del pasado ● **C. Bălan** Creadores dc hermoso en el Mediocvo rumano ● **I. Popescu-Puţuri** Los Arsácides (IX) ● **C.I. Turcu** Lucian Blaga (1895-1961) — diplomata (II) ● **Ş. Pascu** Yorcimientos y falsificaciones de la historia ● **K. Hitchins** (EE. UU.) Pasión por la historia de los rumanos ● En Bucarest, hace 50 años ● **V. Smărăndescu** Historia y presente en los Banos de Borsec

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427

1

d

e